

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

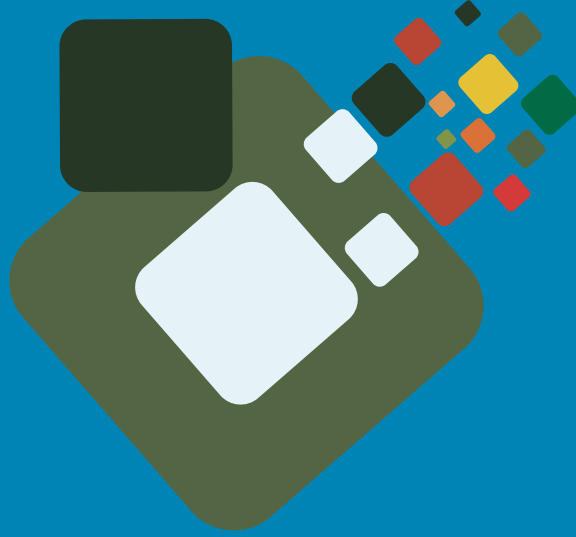

bilim armonisi

HAKEMLİ BİLİM ve SANAT DERGİSİ

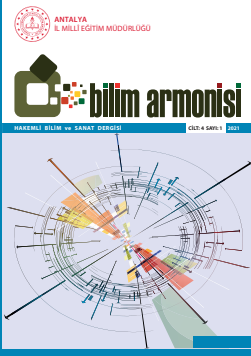
CİLT: 4 SAYI: 1 2021

İÇİNDEKİLER

“TEKNOLOJİ ve ÇOCUK”, GÖRSEL SANAT ESERİ SERPİL KAR	6
“ANTALYA MANZARASI”, GÖRSEL SANAT ESERİ HASAN CEYLAN	7
“KİTAB-I DEDE KORKUT’UN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR” Nihal GÜNAY.....	(8-19)
“BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIM VE YARATICI OKUMA TEKNİĞİ İLE HAZIRLANAN OYUNUN DEDE KORKUT HİKÂYESİNİN KAVRANMASINA ETKİSİ” Begüm KOÇ, Eda DEMİRKAYA, Sibel SELÇUK.....	(20-31)
“EL MALİ İLÇESİNDEKİ TAHİL AMBARLARININ KÜLTÜREL COĞRAFYA AÇISINDAN İNCELENMESİ” Cihan ŞEN, Mustafa Talha ARSLAN.....	(32-43)
“KADIN MÜHENDİSLERİN PERSPEKTİFİNDEN ERKEK EGEMEN ALANDA KADIN OLARAK ÇALIŞMANIN ZORLUKLARI” Berkay BAYRAM, Zeynep YÜNEY, Duygu KUŞ	(44-54)
“DOĞU BATI ÇELİŞKİSİNİN TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI: SİNEKLİ BAKKAL ÖRNEĞİ” Merve HARBELİOĞLU.....	(55-63)

İMTİYAZ SAHİBİ

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Adına;
Hüseyin ER

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Ünzile KÖSE (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mehmet KARAKAŞ (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Süleyman AKHAN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ (Millî Eğitim Bakanlığı)
Prof. Dr. Muhittin DİNÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice Kübra ELÇİĞÖLÜ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan Süleyman GÖKTÜRK (Akdeniz Üniversitesi)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. İlham ALİYEV (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Arda ARIKAN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Meltem ASILTÜRK (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan ASLAN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Volkan BAKIŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Celalettin BAŞYİĞİT (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Esra DALKIRAN (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncer DEMİR (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz DEVAL (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Adem EFE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Şahin FLİZ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Erkan GÜMÜŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk HELHEL (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Havva ŞİK (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan İKİZ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Davut KARAYEL (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Seval KÖSE (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Şükrü ÖZEN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Sadettin SARİ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ŞENGÜL (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Sibel PAŞAĞÖLÜ YÖNDEM (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Yılmaz AKSU (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Faik ARDAHAN (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Rifat ATAY (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Edip BAYRAM (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hicran BAKIŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. İzzet Ufuk ÇAĞDAŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. İfakət Tülay ÇAĞATAY (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa GENÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ERTÜRK (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Orhan GÜRSU (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Esm'e HACİEMİNOĞLU (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahset KARSLI (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa KIZGAT (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Yasemin KÜÇÜK (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Oktay KÖSE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Nail'e Pengin OYMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Gökmen ÖZMENTAŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Cemal SARİ (Akdeniz Üniversitesi)

SEKRETERYA

Özhan GÜVEN (Antalya Bilim ve Sanat Merkezi)
Aylin KÖKTÜRK (Ankara Üniversitesi)
Hayriye TÜRKÖĞLÜ KÖSE (Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi)
Zuhal ÖZBAY (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü)
Aydin YÜKSEK (Antalya Bilim ve Sanat Merkezi)

BİLİM ARMONİSİ DERGİSİ

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün himayesinde yılda iki kez yayımlanan hakemli bilim ve sanat dergisidir. Bilim Armonisi Dergisi'nde yayımlanan tüm eserlerin sorumluluğu yazarlara ve eser sahiplerine aittir. Yazılar ve eserler iki alan uzmanına gönderilerek "yayımlanabilir" onayından sonra Yayın Kurulu'nun son kararı ile yayımlanır. Gönderilen eserler yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.

BAŞ EDITÖR

Dr. Hatice ÜSTÜNER (Antalya Bilim ve Sanat Merkezi)

EĞİTİM BİLİMLERİ ALAN EDITÖRÜ

Prof. Dr. Aziz ASLAN (Akdeniz Üniversitesi)

FEN BİLİMLERİ ALAN EDITÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YAVUZ (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. İskender GÜLLE (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÜNAL (Akdeniz Üniversitesi)

Doç. Dr. Timur ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman Kadir TOPUZ (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma CİVAR YAVUZ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Akif ABDULLAH (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Arif ALKAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Gökhan AKÇAY (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Senem AKKOÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Didem AKYILDIZ AY (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Baki AYDIN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi A. İhsan AYTEK (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Terlan Mehdiyeva AZİZADE (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Önder BİLGİN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan BOZKURT (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ulukan BÜYÜKARİKAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgün CAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cenk CELASIN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür CENGİZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri ÇAĞLAYAN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇELİKER (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Günay ÇETİNKAYA (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİNTAŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Handan DAVI (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma DEMİR (Antalya Bilim Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halil DEMİR (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İşıl AÇIK DEMİRCİ (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan DİL (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu DURMAZ (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk EFE (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim ERDOĞAN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gül ERGÜN (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Derya ERYILMAZ (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın ERZURUMLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Volkan GÜDOĞLU (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÖKOVA (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Alpin GÜLSEN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halil HADIMLI (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serhan HANER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nafia ÖZDEMİR HANYALOĞLU (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şeniz KARAGÖZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

SON OKUYUCU

Habibe GEZER GÖLPUNAR (Antalya Bilim ve Sanat Merkezi)
Mehmet GÜRCAN (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

DİZGİ VE MİZAMPA

Okan ŞEN (DÜDEN MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ)

MATEMATİK ALAN EDITÖRÜ

Doç. Dr. Sinem SEZER EVCAN (Akdeniz Üniversitesi)

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ALAN EDITÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Veli KÖKTÜRK (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi F. Tuba YAYLACI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail YAYLACI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YÖRÜK (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Dilek ÇAPAR (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü)
Emre ÇALIŞKAN (Akdeniz Üniversitesi)

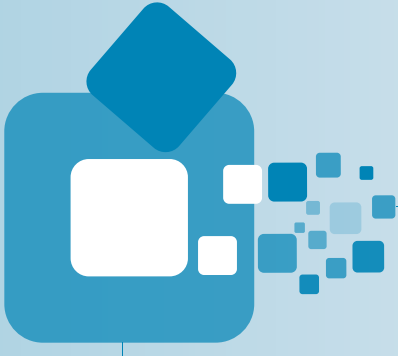
Dr. Öğr. Üyesi Mesut KARAKOÇ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erdi KAYA (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Münir Yaşar KAYA (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bekir KIRIŞCAN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇ (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba KODAL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdul Vahap KORKMAZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İlkay KUTLAR (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bekir Can LÜTFÜOĞLU (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sedat METLEK (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem MORAL (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih NALBANTOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersan ÖZTEN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mariyam YEZYEVYA NEHRİ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Ebru OKUYUCU (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Okan ORAL (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÜNAL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Volkan ÖZAKSOY (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kenan SAATÇIOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SAĞ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kezban SÖNMEZ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nalan SÜLÜN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rana İGNECİ SÜZEN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Elvan AKGÜL ŞAHİN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Savaş ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Babacan TAŞDEMİR (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zekiye SÖNMEZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞEKER (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ercan ŞEN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Menekeş Suzan TEKER (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TORUN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emin UZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serap ÜNAL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YILDIRIM (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hazan KURTASLAN YILDIRIM (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ünsal YILMAZ YEŞİLDAL (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gözde YETMEN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Münevver YILDIZ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Öğr. Gör. Canel EKE (Akdeniz Üniversitesi)

KAPAK VE LOGO TASARIM

Murat ÖĞÜZ (Antalya Bilim ve Sanat Merkezi)

İLETİŞİM

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Soğuksu Mah. Hamidiye Cad. No 59 07030 Muratpaşa / Antalya
0 (242) 238 60 00 - 0 (242) 238 38 17
<http://dergipark.gov.tr/bilar>

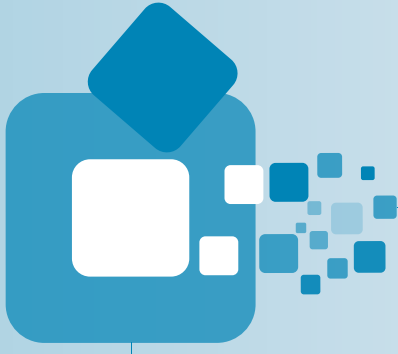

“TEKNOLOJİ ve ÇOCUK”, GÖRSEL SANAT ESERİ SERPİL KAR	6
“ANTALYA MANZARASI”, GÖRSEL SANAT ESERİ HASAN CEYLAN	7
“KİTAB-I DEDE KORKUT’UN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR” Nihal GÜNAY.....	(8-19)
“BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIM VE YARATICI OKUMA TEKNİĞİ İLE HAZIRLANAN OYUNUN DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN KAVRANMASINA ETKİSİ” Begüm KOÇ, Eda DEMİRKAYA, Sibel SELÇUK.....	(20-31)
“ELMALI İLÇESİNDEKİ TAHİL AMBARLARININ KÜLTÜREL COĞRAFYA AÇISINDAN İNCELENMESİ” Cihan ŞEN, Mustafa Talha ARSLAN.....	(32-43)
“KADIN MÜHENDİSLERİN PERSPEKTİFİNDEN ERKEK EGEMEN ALANDA KADIN OLARAK ÇALIŞMANIN ZORLUKLARI” Berkay BAYRAM, Zeynep YÜNEY, Duygu KUŞ	(44-54)
“DOĞU BATI ÇELİŞKİSİNİN TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI: SİNEKLİ BAKKAL ÖRNEĞİ” Merve HARBELİOĞLU.....	(55-63)

Antalya Valiliği oluru ile Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesinde kurulan Hakemli Bilim ve Sanat Dergisi “Bilim Armonisi” nin yeni sayısını çıkarmanın gururunu yaşamaktayız. Bilim Armonisi Dergisi ile amacımız, özellikle lise dengi okullar, ön lisans, lisans ve yüksek lisans seviyesinde yer alan gençlerimizi bilimsel camia ve misyon ile tanıştırmak; kendilerini, fikirlerini ifade edebilecekleri ve çalışmalarını paylaşabilecekleri evrensel bilim ve etik kurallarına dayalı bir bilimsel yayın ortamı hazırlamaktır. Ayrıca “Bilim Armonisi” Dergisi ile, bilimsel makalelerin yanında sanat eserleri de yayınlanarak Bilim ve Sanat aynı platformda buluşturulmuştur. Böylelikle gençlerimizin hayal güçlerini kullandıkları, daha üretken oldukları dönemde hem bilimsel hem sanatsal yönlerinin gelişmesine ortam hazırlayarak onların geleceğine önemli katkılar sağlamak istiyoruz.

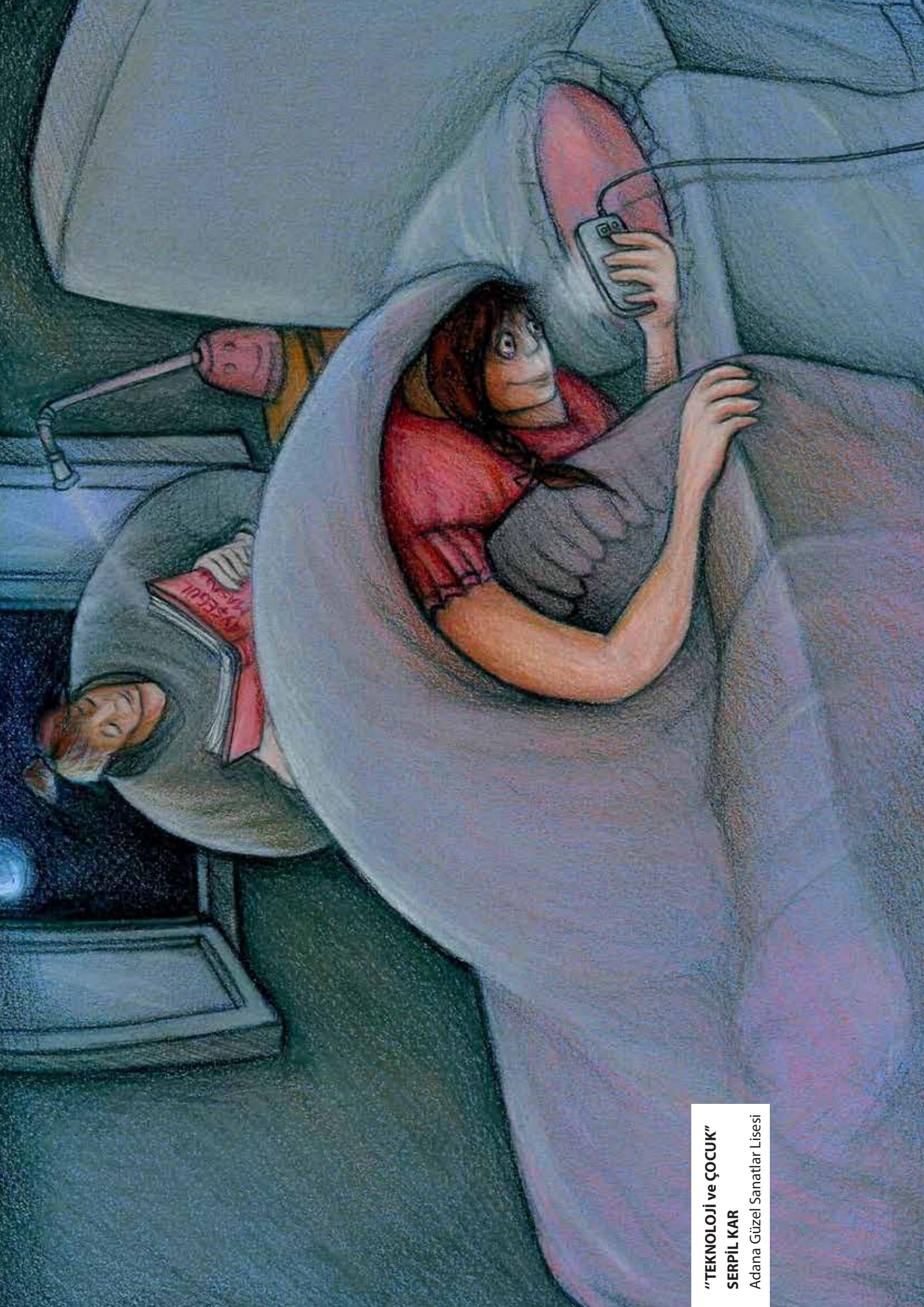
Bu kapsamda kurulan ilk hakemli dergi özelliği olan “Bilim Armonisi”, DergiPark bünyesinde dijital yolla da hizmete sunulmuştur. Farklı alanlarda makalelere ve evrensel içerikli sanat eserlerine yer verdiğimiz Dergimizin yeni sayısının ilim dünyamıza katkı sunması ve yeni çalışmalara imkân tanıyacak ufuklar açması dileği ile.

Editör
Hatice ÜSTÜNER
Antalya Bilim ve Sanat Merkezi

SAYI HAKEMLERİ

- Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih USLU (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. İlgaz Özden TOPÇUOĞLU (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Aylin ÇİÇEKLİ (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emre ÇELİK (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Kamile ÇETİN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Bekir KIRIŞCAN (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Berker KURT (Akdeniz Üniversitesi)

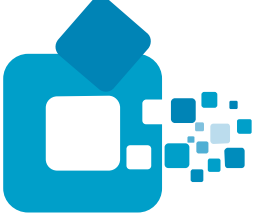
"TEKNOLOJİ ve ÇOCUK"

SERPİL KAR

Adana Güzel Sanatlar Lisesi

"ANTALYA MANZARASI"
HASAN CEYLAN
ATSO Güzel Sanatlar Lisesi

KİTAB-I DEDE KORKUT'UN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR

**MYTHOLOGICAL COMPONENTS IN GONBAT MANUSCRIPT OF THE BOOK OF DEDE
KORKUT**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Nihal GUNAY*

¹İzmit Bilim Sanat Merkezi, İzmit, Türkiye

İzmit Science and Art Center, İzmit, Turkey

gunaynihal@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4521-5202

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

04.07.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted

04.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published

Temmuz / July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Temmuz- Aralık / June – December

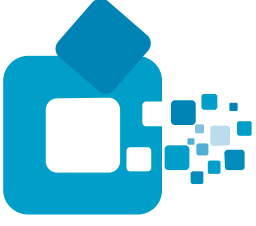
ATIF / CITE as

Günay, N. (2021). " Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet Nüshasında Yer Alan Mitolojik Unsurlar"/ " Mythological Components In Gonbat Manuscript of The Book of Dede Korkut". bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 4 (1): 7-18. doi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

KİTAB-I DEDE KORKUT'UN GÜNBET NÜSHASINDA YER ALAN MİTOLOJİK UNSURLAR

MYTHOLOGICAL COMPONENTS IN GONBAT MANUSCRIPT OF THE BOOK OF DEDE KORKUT

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Sözlü kültür geleneğine göre çok kısa bir dönemin ürünü olsalar da yazılı kaynaklar, sözlü kültür dönemine ait unsurlar da dâhil olmak üzere, milletlerin dil, tarih ve kültürleri ile ilgili çok önemli veriler içerirler. Karluklar ve Kıpçaklar ile birlikte Türklerin üç ana grubundan biri olan Oğuz Türklerinin bilinen en eski ve en önemli yazılı kaynaklarından ikisi, Kitab-ı Dede Korkut adlı eserin Vatikan ve Dresden nüshalarıdır. 2018 yılında bulunan Günbet nüshası da Oğuz Türklerinin tarih, kültür ve edebiyatı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu alandaki çalışmalara yeni bir soluk getiren Günbet nüshası Veli Muhammet Hoca tarafından İran'da bulunmuş ve bilim dünyasına kazandırılmıştır. Yeni nüsha ile ilgili olarak bugüne kadar birkaç kitap ve birçok makale yayımlanmıştır. Günbet nüshası üzerine yapılan çalışmalarda bu nüshanın dil özellikleri ve içerdiği folklor malzemesi gibi farklı yönleri üzerinde durulmuştur.

Bu makalede, Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshasında yer alan mitolojik unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kitab-ı Dede Korkut, Günbet nüshası, mitoloji.

ABSTRACT

Although they are the product of a very short period according to the oral culture tradition, the written sources contain very important data about the language, history and culture of the nations, including the elements of the oral culture period. Two of the oldest and most important written sources of Oghuz Turks, one of the three main groups of Turks together with Karluks and Kipchaks, are the Vatican and Dresden copies of Kitab-ı Dede Korkut. The Günbet copy, found in 2018, is of great importance in terms of the history, culture and literature of the Oghuz Turks. The copy of Günbet, which brought a new breath to the studies in this field, was found in Iran by Veli Muhammet Hodja and brought to the world of science. A few books and many articles have been published so far on the new copy. In the studies on the diary manuscript, different aspects of this manuscript such as language features and the folklore material it contains have been emphasized.

In this article, it has been tried to determine the mythological elements in the Günbet copy of the book Dede Korkut.

Keywords: The book of Dede Korkut, Gonbat manuscript, mythology.

1. GİRİŞ

Türkler genel olarak Karluklar, Kıpçaklar ve Oğuzlar olmak üzere üç büyük gruba ayrılırlar. Diğer Türk boylarına göre daha geç dönemde yerleşik hayata geçen Oğuz Türklerinin yazılı kültür geleneği daha geç oluşmaya başlamıştır. Oğuz Türklerinin bilinen en önemli yazılı kaynaklarından biri Kitab-ı Dede Korkut'tur. Bundan dolayı Kitab-ı Dede Korkut'un her bir nüshasının ayrı bir önemi vardır. Türklerin sosyal hayatına, düşüncesine, inancına ışık tutan zengin bir kültürel kaynak olması dolayısı ile Kitab-ı Dede Korkut üzerinde çokça durulmuş, bu eser ile ilgili olarak çeşitli dillerde yüzlerce makale ve birçok kitap yayımlanmıştır. Orhan Şaik Gökyay tarafından hazırlanan "Dedem Korkudun Kitabı" (Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1973), M.Fahrettin Kırzioğlu tarafından hazırlanan "Dede-Korkut Oğuznâmeleri" (AKM Yayınlar, 2000), Muharrem Ergin tarafından hazırlanan "Dede Korkut Kitabı I" (TDK Yayınları, 2004) ve "Dede Korkut Kitabı II" (TDK Yayınları, 2009), Saim Sakaoğlu tarafından hazırlanan "Dede Korkut Kitabı" (Çizgi Kitabevi, 1998), Osman Fikri Sertkaya tarafından hazırlanan "Dede Korkut Kitabı: Dresden Nüshasının 'Giriş' Bölümü" (Ötüken Yayınları, 2006), Sadettin Özçelik tarafından hazırlanan "Dede Korkut: Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin" (Gazi Kitabevi, 2005), Semih TEZCAN ve Hendrik Boeschoten tarafından hazırlanan "Dede Korkut Oğuznâmeleri" (YKY Yayınları, 2001), Bekir Sami Özsoy tarafından hazırlanan Dede Korkut Kitabı (Akçağ Yayınları, 2006) bilinen bazı önemli çalışmalardır. Ahmet Bican Ercilasun tarafından hazırlanmış olan "Nehir Destan Oğuzname (Oğuz Bitig)" (Dergâh Yayınları, 2019) adlı eser de Oğuzname bağlamı içinde Dede Korkut boylarının ele alındığı bir eserdir.

Kitab-ı Dede Korkut, Oğuzname adı verilen destanî Türk hikâyelerinden bölümler içerir. Birisi Dresden'de, diğeri ise Vatikan'da olmak üzere iki farklı nüshasının var olduğu bilinen (Özsoy 2006, 1) eserin üçüncü nüshası, Günbet¹ nüshası, Veli Muhammet Hoca tarafından 2018 yılında bulunmuş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Dede Korkut Kitabı, İslamiyet'e geçiş döneminde yazıldığından içinde İslamî unsurlar ile birlikte eski Türk mitolojisine ait öğeleri de barındırmaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Türkiye Türklerinin de içinde bulunduğu Oğuz Türkleri için en önemli yazılı eser Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan ve Dresden'deki nüshaları bilinmekte idi. Dede Korkut'un yeni bulunan Günbet nüshası ile eldeki nüsha sayısı üçe çıkmıştır. Yeni nüshanın öncekilerden farklı bölümler içeriyor olması Oğuz Türkleri ile onların tarih ve kültürleri açısından çok önemlidir. Yeni nüsha ile ilgili olarak bugüne kadar az sayıda çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmada Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshası ele alınmış ve bir geçiş dönemi özelliği taşıyan bu eserde yer alan mitolojik unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Sosyal bilimler alanındaki bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Günbet nüshasının tam metni, "Shahgoli, N., Yaghoobi, V., Aghatabai, S., Behzad, S. (2019). "Dede korkut kitabı'nın günbet yazması: inceleme, metin, dizin ve tıpkıbasım". Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 16(2): 147-379." bu çalışma için temin edilmiştir. Daha sonra geniş çaplı bir literatür taraması yapıp Kitab-ı Dede Korkut ve Türk mitolojisi ile ilgili eski ve yeni kaynak eserler incelenmiştir. Vatikan ve Dresden nüshaları ile ilgili eserlere ek olarak yeni bulunan Günbet nüshası hakkında yapılan çalışmalar da imkânlar ölçüsünde ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Türk Mitolojisi

Mitoloji ile ilgili verilere ve mitolojik unsurlara masallar, destanlar, efsaneler, atasözleri, arkeolojik materyaller, seyahatnameler vb. gibi sözlü ve yazılı kaynaklarda rastlamak mümkündür. Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshası ele alınıp incelendiği zaman bu yeni nüshada da, Vatikan ve Dresden nüshaları ile benzer şekilde, Türk mitolojisine dair pek çok unsurun yer aldığı görülmektedir.

3.2. Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet Nüshası

Muharrem Ergin (2004, 56) de Kitab-ı Dede Korkut'un iki nüshası olduğunu belirtir. Bunlardan biri Dresden'de, diğeri ise Vatikan'da bulunmuştur. Altı boyun yer aldığı Vatikan nüshası, bilim dünyası tarafından 1950 yılından itibaren

bilinmektedir. Dede Korkut ile ilgili çalışmalar genellikle Dresden nüshası esas alınarak yapılmaktadır. Eserin asıl nüshası sayılan Dresden nüshasında on iki boy yer alır. Dede Korkut Kitabı Orta Türkçe dönemine ait olup Azerbaycan Türkçesi ile kayda geçirilmiştir. Eserin ikinci nüshası olan Vatikan nüshasında ise sadece altı boy yer alır (Özsoy 2006, 3 6).

Aralık 2018'de, İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde Dede Korkut Kitabı'nın 24 soy ve bir yeni boydan oluşan üçüncü bir nüshası ortaya çıkmıştır. Dede Korkut Kitabı'nın yeni nüshası olan Günbet yazması, Veli Muhammet Hoca tarafından Tahran'daki Hüner Kitabevi'nden satın alınmıştır. Yazmanın satıcısı, Kaçar hanedanı soyundan geldiğini ve yazmanın da Ağa Muhammet Han Kaçar'ın kitaplığından olduğunu belirtmiştir (Korkmaz 2020). Yazma eserin ilk sayfası kayıptır, dolayısıyla eserin ismi belirlenememektedir. Altmış bir sayfalık bu nüsha diğer nüshalara göre daha kısadır. Yapraklardaki yıpranma ve yer yer bulunan geç tarihli kayıtlar ve karalamalar yazmanın son yıllara dek okunduğunu gösterir (Shahgoli vd. 2019, 153).

3.3. Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet Nüshasındaki Mitolojik Unsurlar

İnsan türünün tarihî gelişim süreci içinde mitolojinin eski, özel ve önemli bir yeri vardır. Günümüz insanının yaşantısı içinde varlığını devam ettirmekte olduğu halde insanlar tarafından anlamlandırılmayan pek çok inanç ve ritüelin kökeni mitler ve mitoloji ile doğrudan ilgilidir. Dolayısı ile mitoloji, modern insan için de dikkat çekici bir çalışma alanı olarak görülmektedir. Yaratılış, teogoni, kozmogoni, inançlar, ritüeller vb. unsurlar açısından mitoloji zengin bir bilgi kaynağıdır. Modern toplum açısından millî kimliğin kökeni ve bu kimliğin oluşum sürecinin incelenmesi açısından da mitoloji önemli veriler sunar. Kitab-ı Dede Korkut'un bütün nüshalarında eski Türk inançları, Türk mitolojisi ve İslamiyet ile ilgili unsurların varlığı söz konusudur.

3.3.1. Doğan

Doğan, Türklerde daha çok avcılıkta kullanılan bir ev hayvanıdır. Evlerin ve sarayların bir süsü; hakanlar ile yiğitlerin ise bir sembolüdür. Doğanların çeşitli boy ve türleri vardır. Türkler, her tür doğana ayrı ayrı adlar vermişlerdir. *Tuğrul, çağrı, sungur, şahin, laçın* gibi doğan adları insanlara da öz ad olarak verilmiştir (Ögel 1995, 127).

Günbet yazmasında doğan için *şahi şunkar, karçıkay, ütelgi ve laçın* adlarının kullanıldığı görülür:

"Yapraçcuğu yaş akacung burcına doğan konar." (GN, 3a.7-8).

"Her kanatı birer arşun degül-midür Şahi şunkar?"(GN,4a.6-7).

"Kaşkıldaşsa küküldaşsa yangıl ördek, kuba kaz gölden uçsa, şahi şunkar yavrisinung tomaşası alınsa, tabl-ı bazi döğülse... kuba döşdeng sökübeni tom yüreği yem yemlense, avı üste şahi şunkar yavrisinung günü doğar, günü doğar." (GN, 7b.5-6-7-8-9-10-11-12-13).

"Şahi şunkar yavuzı kanatınunğ uc yeleği yetişmedin ala bulut altına özin çeker, yağrınısı üstine gün doğurdur, arı cihan yüzine göz gezdürür, ... kaba döşdeng sökübeni tom yüreği yem yemlenür." (GN, 9b.7-8-9-10-11-12-13-14).

"Ac karçıkay yavuzı, tabl-ı bazi çalınanda yasdı kollar kıyısındanğ sona kapar." (GN, 9b.14, 10a.1).

"Ac karçıkay erdemidür sarı kamışunğ ortasındanğ yasdı kolunğ kıyısındanğ oğurlanub sona kaçmak." (GN, 15b.9-10-11).

"Alaca laçın yavuzı, kaz üşedür." (GN, 10a.1-2).

"Alaca laçın erdemidür gök yüzindeng döge döge yer yüzine durna endürmak." (GN, 15b.8-9).

"Boz ütelgi yavuzı, ağır çaylar kıyısındanğ hoğkar alur, çölce yerde ceyran yıhar."(GN, 10a.2-3).

"Boz ütelgi erdemidür çöl yerlerde ceyran almak, ahar sular üstinde hoğkar basmak." (GN, 15b.11-12).

3.3.2. Kartal

Türklerin millî simgelerinden olan kartal, Şamanizm ile ilgili uygulamalarda çok yaygın olarak kullanılmıştır. Bir Yakut efsanesinde şamanın kartaldan türediği anlatılır. Kartal, önemli bir türeme simgesidir. Özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesi olarak kabul edilmiştir. Güneşi ve aynı zamanda güç ve kudreti ifade eder (Tunç 2007,42-43). Kadim Türklerin Şamanist dönemlerinde, insanlar çok sade ve samimi olup bundan dolayı savunmasız duruma gelmişlerdir. İnsanlara acıyan Tanrı, onları bilgilendirmek ve kötü ruhlara karşı silahlandırmak amacı ile onlara bir kartal (berkut) göndermiştir (Bayat 2017, 141). Türk mitolojisine göre hayat ağacının tepesinde daima iki başlı kartal ya da iki kartal tasavvur edilmektedir. Kartalın, hayat ağacı üzerinde, göğün beşinci katında yaşadığına inanılmaktadır (Sağ ve

Büyüktunca 2019, 223). Kartal, aynı zamanda Oğuz boylarının ongunlarından biri olma özelliğini de taşır (Bayat 2012, 84).

Günbet nüshasında kara bürgüt ve kara kuş olarak anılan kartal övülür, devletin başına geçecek kağanın ve askerlerin ona benzemesi için dilenir:

"Kılıç çalan, yerler açanğ, başlar keseng, Halebi alanğ, Şamu alanğ, altun taht-ı Mısırda sultan olanğ, Şam atlı, Şam bedevli, ig yaylı, hadeng ohlı, çapa girse çalumlı, çal kara kuş kaynaqlı, kara bürgüt sıfatlı, yatmaz uymaz devletli, ... gazi gerek."(GN, 2a.5-6-7-8-9-10-11-12-13-14,2b.1-2-3).

"Aydın akşam demeyübüni dünde yortar, busudaki gezende kayış dilli kurd enigi, altmış akac yolları dünde yortsa, yarı gece yanı berkce daş ağılung kıyın sökse, kartal ögec semizini kapsa dutsa, kaba boymı güciylen sürüb çekse, sav azuların dörd yerindeng batusa, boymı yokun Türk oğlını düin hayhırtsa, kara dere kıyıtusına dolandursa, singir çekse öpke deşse, yağlı kıyırık harp harp udsa, kara köpek it oğlına kurd enigi özini daladur mı? Daladmağ yok."(GN, 4b.10-11-12-13-14, 5a.1-2-3).

Yine aynı şekilde öncü sayılan Kara Budag övülürken kartala benzetildiği görülür. Kendine benzetilen olması yönü ile kartal güçlü ve üstün olan tarafı temsil eder. Metaforik bir bakış açısı ile kartal ve yönetici arasında bir bağ kurulmuş, yöneticilerin kartal gibi olmasının gerekliliği hususu dile getirilmiştir. Kadim dönemlerin Şamanist Türkleri ile İslamî devirdeki Türklerin kartal imgesine bakış açılarındaki benzerlik kültürel devamlılığı göstermesi açısından dikkat çekicidir:

"Ada basa yeriyende heybetindeng yer omrılant, ganimine kıya bahanda yürek yaranğ ac aslanung bağır öpketin kara sac içinde kavurub yeyeng, çapa girse çalumlı, çal kara kuş erdemli, alıcı kuşunğ yüğüğü, Türkistanunğ direği, Halep hanı, ig yaylı, hadeng oklı, Kara Güne yavrusı Kara Budagı çarhçı etdüm."(GN, 25a.10-11-12-13-14, 25b.1).

3.3.3. Kurt

Bozkurt miti, konar-göçer Türklerin kozmik doğum ile ilgili en önemli mitidir. Bozkurt mitinin kozmik doğumda üstlendiği rol Türklerin türeyiş mitlerini benzersiz kılan bir özelliğe sahiptir (Bayat 2017, 103). Eski Türk mitolojisinde en önemli rolü oynayan hayvandır. Büyük olasılıkla Hiungnu'lar tarafından geliştirilen bir Ata-Kurt söylencesi vardır. T'u-küelerde, bir çocuğa sahip çıkan dişi bir kurttan ve bilahare kurttan türeme efsanesinden bahsedilir (Roux 2012,

56-57). Türklerde kurt bir ata hayvanı olduğu için onun resmi ya da başı sancak direklerinin ucunu süsler ve Türk muhafız kıtasındaki subaylar kendilerini "kurtlar" diye adlandırırlar. Oğuzname'de de orduya bir kurt tarafından liderlik edildiği belirtilir (Roux 2012, 58). Anadolu Türkmenleri, kurdun insan soyundan olduğunu anlatırlar (Boratav 2012, 73).

Günbet nüshasında da kurdun öncü ve lider vasıflarına dikkat çekilmekte, canavarların pehlivanı olarak nitelendirilmekte ve altı aylık süre zarfında bir yavru kurdun bile bir er kişi gibi olduğu ifade edilmektedir. Metaforik olarak Türkleri ifade eden kurdun yüceltilerek öne çıkarılmış olması destandaki millilik vasfına yapılan vurgu ile açıklanabilir:

"Ağayullar yürüsünde böri sinsir." (GN, 3a.11).

"Aydın akşam demeyübüni dünde yortar, busudaki gezende kayış dilli kurd enigi, altmış akac yolları dünde yortsa, yarı gece yanı berkce daş ağılung kıyın sökse, ... kara köpek it oğlına kurd enigi özini daladur mı? Daladmağ yok." (GN, 4b.10-11-12-13-14, 5a.1-2-3).

"Karanqusı gece olanda kalhar kopar göngülcüğü, ölende karıncüğü ac olanda, altmış akac yolu bir gecede daban çalar... kanlu kıyırık, bağır öpke çalub utar, busudaki canavarlar pehlivanı kurt eniginiñ kara gece içinde, günü doğar, günü doğar." (GN, 8a.11-12-13-14, 8b.1-2-3-4-5-6).

"Kurt enigi yavuzı altı aylukına yetişende er kimi olur." (GN, 10b.1-2).

"Kısar Salur iyesi, dumanlı dağ böriisi, Salur yeği, Eymür görki, Zu'lqadir deliisi, Bayındır Padişah vekili Çazan dër: ..." (GN, 24b.7-8-9).

3.3.4. Ejderha

Ağırlık merkezini Ortadoğu ve Orta-Asya'nın merkezi olduğu düşünülen ejderha motifi Türk destan, efsane, masal, menkıbe ve hikâyelerinde sık rastlanılan efsanevî bir varlıktır. Toplumların yaşadıkları coğrafya ve inanç yapısına göre farklı şekillerde tasavvur edilmiştir (Duman 2019, 483). Uzak Doğu mitolojisinde ejderha, bereket, bolluk, doğurganlık ve iyiliğin sembolü gibi olumlu özelliklere sahip olarak düşünülmüştür. Doğu'dan Batı'ya doğru gelindiğinde ise buradaki ulusların ejderhayı kötü, felaket habercisi gibi olumsuz şekilde algıladıkları görülür. Batı inançlarında insanları yutan ejderha, yer altı dünyası ile ilişki içindedir (Duman 2019, 484-485). Türklerde erken dönemlerde bereket, refah, güç ve

kuvvet simgesi olarak kabul edilmiş bu efsanevi yaratığın Ön Asya kültürleriyle ilişkiye geçildiği zaman bu anlamları zayıflamış ve daha çok alt edilen kötülüğün simgesi olmuştur (Çoruhlu 2002, 133). Günbet nüshasında da bu durumun etkileri görülmür. 13. boyda Salur Kazan yedi başlı bir ejderhayla savaşır ve onu mağlup eder:

"Ağzı burnu dest degirmi degül midür kapkara evren?" (GN, 4a.2-3).

"Yeddi başlı yer evreni olubanı kıyruk çaldum, dağ dolandum ağı saçdum, yer boyadum, nefes çeküb son sömüreng Ğazan-ıdum." (GN, 19b.3-4-5).

"...yèddi yèrde çalub düngeng, kaldukımı tavulğası arasındang kayhu sancang, hayhuranda bığlarınung dibindeng buğda denli kan daşlanang, kara yèriung evreni..." (GN, 13b.5-6-7).

Jean-Paul Roux (2012, 67-68), Türklerin ejderha figürünü ve onunla ilgili tasarımları büyük ihtimalle Çinlilerden almış olduklarını belirtir ve Müslüman Türk kültüründe özellikleri daha iyi gözlemlenmekle beraber, ejderhanın yılan familyasından olduğunu dile getirir. Birçok mitte evren sonsuzdur ve bir döngüdür. Bu yüzden ki doğada yılanların, yeri gelince bedenen kendi etrafından dönmeleri, onların mitolojide evren ile simgeleşmesine sebep olmuştur (Duman 2019, 484). Evren anlayışı, ejderhanın büyük bir yılan olarak görülmesi ve yedi başlı ejderler Anadolu masalları ve önceki Dede Korkut nüshalarında olduğu gibi Günbet nüshasında da mevcuttur. Salur Kazan, ejderha ile savaşım savaşmamak konusunda lalasına danıştığına, Lala şöyle der:

"Ejdeha dedükleri aslı bir yilandur, ol yılanung üstüne gètgil!" (GN, 27b.13-14).

Günbet nüshasında birkaç yerde daha ejderha, yılan şeklinde geçer:

"Demesünler son çağında Ğazanı bir yılan utdı, ya Perverdiğar!" (GN, 28a.14, 28b.1).

"Kara polad sav kılıcunğ yalmanındang korhmazdunğ, suhar oklar peykanındang üşenmezdiung, on altı batman kafir gürzi tepem-deng değdi pörtlemediung, ejdeha dedükleri bir yilandur, anda ne var ki bulaşursang, öleziürenseng?" (GN, 28b.13-14, 29a.1-2-3).

3.3.5. Ağaç ve Orman Kültü

Hayat Ağacı veya Kozmik Ağaç, Türk mitolojisinin en önemli sembollerindendir. Yerin altına uzanan kökleri, gövdesi ve göğe çıkan dallarıyla evrenin üç katmanını

birleştirdiğine inanılır. Şaman, ağaç aracılığıyla göğün yüksek katlarına çıkar. Türk düşüncesine göre ilk insan yaratıldığında dokuz dallı bir ağacın altında yaratılmıştır. Tanrı'nın insanla ilk muhatap olduğu yer dokuz dallı ağacın altıdır (Ergun 2000, 72). Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Kağan, bir gölün ortasında bir ağaç ve bu ağacın kovuğunda tanrısal kaynaklı bir kız görür, onunla evlenir (Roux 2012, 26). Hayat ağacının farklı milletlerin mitolojilerinde ortak unsurlardan biri olarak kabul edilmesi, onun önemi ve kadim devirlerde insanların ağaca karşı duydukları saygı ile ilişkili olabilir. Gök, yeryüzü ve yer altı şeklindeki dikey dünya algısının da hayat ağacı ile ilişkili olduğu kabul edilebilir:

"Yaprağcuğı yaş akacung burcına doğan konar." (GN, 3a.7-8).

"Hamı sarp dengizleriung kıymuncısı Muhit Dengizi, sarı ala uşak baluğung su diinegi, sandal ağac sarp gemiler su oynağı, yayhanduğca nöbet andang eksilür mi?" (GN, 5a.12-13-14).

"Ağac çanak, daş çanak birbirine karışık ola." (GN, 20b.11-12).

Orman, masallarda kaos âlemini sembolize etmektedir. O, yeraltı dünyası ile orta dünya arasında bir sınır gibidir. Tılsımlı objeleri ve olağanüstü yaratıkları ile korkunç ormanlar, yer altı dünyasının girişini sembolize etmektedir (Ergun 2010, 115). Ağaç ve orman unsuruna Günbet nüshasında geniş şekilde yer verilmiştir. Orman ile ilgili olumlu ve olumsuz bakış açıları mevcuttur. Buradan hareketle mitik dönemin tipik düalist bakış açısına yakın bir durumun söz konusu olduğu ifade edilebilir. Ancak, Günbet nüshasında yer alan ormanlar, mitolojik dönemlerdeki düşünceye paralel şekilde yer altı dünyası ile orta dünya arasındaki birer geçiş mekânı olarak ele alınmamışlardır:

"Aran sazung güir meşeniung kollarında aslan engriür."(GN, 3a.10).

"Kara meşeni busub yatar fil kaçanı kaybatanung kuba nere, ol özini badadur mı? Badadmağ yok."(GN, 4a.4-5-6).

"Aran sazımunğ güir meşe kollarında yer yerlenür acıklı aslan ilhulara yetişende at ayırsa, aykır alsa, alın başı üstindeng götüribeng aşrı salsa, et yemeyüb, sümiügin sındırmayub yal dibindeng sökübeni su yerine kan sömürse, acıklı aslan soludur mı? Soludmağ yok." (GN, 4b.5-6-7-8-9-10).

"Acıklı aslan yavuzı karıları kabarmadın aran sazung, güir meşeniung kolında diinek salur, yer yerlenür, ilhıldang salla urar, at ayırur, aykır dutar, alın başı üstindeng küreler aşrı salur, et

yémeyüb sümügendeng sındırmayub yal dibindeng sökübeni su yérine kan sömürür." (GN, 10a.10-11-12-13-14, 10b.1).

3.3.6. Dağ Kültü

Erken dönemde insan doğadan korkmuş, onun yüceliği karşısında küçülerek onu kutsallaştırmıştır. Bu animistik düşünceye göre doğada var olan her şey bir ruha sahiptir ve her şey bu ruhların enerjisiyle var olmaktadır (Sağ ve Büyüktunca 2019, 218). Borneo'daki Ngadju Dayaklarının mitolojilerinde yer alan iki dağ onlar için Tanrıların makamı ve hatta kimi zaman Tanrı olarak kabul edilir (Eliade 2015, 92). Dağlar yüceliği, ıssızlığı ve esrarlı havası ile insanların kutsiyet verdiği şeylerden biri olmuştur. Yücelikleri ile Türk boylarının dikkatini çeken dağlar kült olarak inanışlar arasında yerlerini almıştır. Kendilerine verilen değer sebebiyle ayınler yüksek dağ başlarında yapılmış, önemli kişiler dağ başlarına gömülmüştür (Baş 2013, 165-166). Eski Türkler, dağların Tanrı'nın makamı olduğuna inanır. Yüksek dağ tepelerinin göklere yakın bulunması ve uzaklardan mavi renkte görünmesi bu inancın yerleşmesinde etkili olmuştur (Gömeç 1998, 43).

Günbet nüshasında Türkler için dağlar renkli otların yetiştiği, temiz suların yer aldığı ve hayvancılık yapılan ve dolayısı ile sosyal hayatın içinde önemli bir yeri olan mekânlardır. Dresden nüshasında da dağlar bu yönleri ile özellikle öne çıkarılır:

"Yérdeng göge ucalubdur yanı qarlı, elvan otlı, gök sünbüllü güzel dağlar, çıkub çıkub ağır eller, al ordular, ol dağları yaylamasa, seküsinde bedev atlar örük üste otlamasa, sırtlarında kızıl geyik, kır teke sıçraşmasa, çeşmesiniing üstinde ala sayban çatılmasa, çar havuzlar çapılmasa, kızıl güller sepilmese, yangıl almalar tökülmese, surahiler düzülmese, la'li çakır süzülmese, körpe kızılar çevriülmese, av etindeng dadlu kebablar buyrulmasa, o çakırdang bêgzadeler içüb içüb yetürmese, yérdeng göge ucaldıki yanı qarlı, elvan otlı, gök sünbüllü güzel dağlar neye yarar, neye yarar?" (GN, 5b.9-10-11-12, 6a.1-2-3-4-5-6-7).

"Karşı yatang qarlı daga osal bahang, aranda kalıbanı miçeklere dalanmaz mı?" (GN, 14a.8-9)

Günbet nüshasında, kutsal olduğu düşünülen dağlara küçümseyici tarzda bakanların lanetlendiği de dile getirilir:

"Uca dağlar başına duman olang Ğazan-ıdum." (GN, 19b.2-3)

"Bayındır Padişah vekili Ğazan der: Ağalarumilang ala qarlı gök sünbüllü dağlara ava getmiş-idüm, içir-idüm" (GN, 24b.8-9-10)

Ak-dağ veya Kara-dağ, dağların ak veya kara oluşlarından dolayı söylenmemiştir. "Kara dağlar" sözünün içinde daha çok bir duygu ve anlam vardır. Gerçi kara renk de bu anlamda bir role sahiptir. Nitekim Orta Asya destanlarında da, iri ve büyük bir cüsse, "Kara-dağ'ın resmi veya görünüşü" gibi tarif edilir. Altay destanlarında 'kara dağlar'dan olumsuz olarak bahsedilir (Ögel 1995, 431-432). Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshasında da aynı anlayış hâkimdir:

"Karşı yatan qara dağlar erdemidür otı bitüb çıkub çıkub el yaylamak." (GN, 15b.6-7)

"Allahına güveneng yumruk ursa qara dağlar yihar." (GN, 17b.5)

Günbet nüshasında ifade edildiği üzere, eğer dağda ot bitmiyorsa, kurumuşsa artık o dağın değeri ve kutsallığı kalmaz, bu sebeple de dağın yıkılıp gitmesi daha iyi sayılır:

"Otı bitmez qara dağlar yihulsa yeg." (GN, 22a.10-11)

Destanın bir bölümünde Kazan, ejderhayı görünce dövüşüp dövüşmemek hususunda Lala'ya fikir danışınca, Lala'nın ona verdiği karşılık şöyle olur:

"Aşam! Karşı yatang qara dagung hüündüriseng, ölmeligeng!" (GN, 27b.8-9)

İnsanlık tarihi boyunca dağlar her daim korunaklı ve güvenli yaşam alanları olarak kabul edilmişlerdir. Bu düşüncenin oluşmasında, yüksek ve ulu mekânlar oluşu sebebiyle dağların bir nevi Tanrısal mekân olduğu şeklindeki inancın varlığı da etkili olmuş olmalıdır. Günbet nüshasında da dağlara yönelik bu bakışı görmek mümkündür. Kara dağlar ve ak dağlar şeklindeki karşıtlık ise mitik dönemlerin düalist yaklaşımını yansıtır. Kitab-ı Dede Korkut'un önceki iki nüshasında dağların yamaçları bir insan göğsü gibi görülür. Bu husus dağların kişileştirilmesi ile ilgilidir (Ögel 1995, 446). Aynı ifade Günbet nüshasında da vardır:

"Gögsi güzel qara dagdang ilgar olsa, bargir atlar yorulubang yolda kalsa, eyle demde nece atlarung, kışka belli, dar arhalı, değirmice sağrılı, soyı belli, kız bürçekli, alma gözli, geng göğüsli, geng satanlı, kulanma dübedüli bedevleriing eyle günde giüni doğar, giüni doğar." (GN, 8b.12-13-14, 9a.1-2)

"Seher erte dan bulutu saralanda, sarı kıyak, gök ot başı yayhananda, seher yeli esib esib gögsi güzel qara dağa tohunanda, kakıllice torqaylar sayrayanda...sarı yaylar çekilende kabza ayrılca,

ol çağlarda Dedem der qadir Allah qoç igide meded olsun!" (GN, 24a.9-10-11-12-13-14, 24b.1-2-3-4-5-6)

3.3.7. Yer

Aynı anda yaratılan iki kozmik bölgeden (yer ve gök) biri olan yer, büyük ve en yüksek Tanrı olan gök ile birlikte insanlara emir verebilir, ancak yine de gökten daha düşük mertebededir (Roux 2012, 138). İnsanların yeryüzünden doğduğu evrensel bir inanıştır (Eliade 2017, 184).

"Yeddi başlı yer evreni olubanı kıuyruq çaldı, dag dolandum agu saçdım, yer boyadım, nefes çeküb son sömiyeng Çazan-ıdım." (GN, 19b.3-4-5)

Bununla birlikte yer-gök ikilisinden başka, yer-su beraberliğinden de bahsedilir. Türklerce susuz toprak kutsal sayılmaz. Bunun için, yer-su, yan yana gelen iki büyük varlık, bir anlam taşır. Türklerde yerler ile sulara, "Türk milletinin koruyucusu" olarak kişilik ve ilahî güç verilir (Ögel 1995, 255-256). Yer-su kültü büyük imparatorluklar devrinde gelişerek vatan kültü derecesine de yükselmiştir. Gök Türklerin "ıduk yer-sub" (mukaddes yer-su) ile ifade ettikleri mefhum hem koruyucu ruhlar hem de vatandır. Yer-su ruhları vatanın korunmasında da rol üstlenir (İnan 1986, 48).

"Kay busaluk erdemidir tükelin töküb, yere siniip yer su doymak." (GN, 15b.4-5).

Kara yer ve kara toprak, mezar anlamına gelir. Anadolu'da bu anlayış yaygındır (Ögel 1995, 255). Düşmanı kara yere düşürmek, kara yere perçin etmek gibi ifadeler Günbet nüshasında da görülür:

"Aşang yerde iki koşun birbirine karşı gelse, iki canıbdeng nakkareler döğülse, kernaylar bozlansa, kaynaşsa kaynaşsa kara yeriüng üzerinde savaş düşse, ol savaşda sarı yaylar çekilende kabza ayrılrsa, ... merd igidiüng günü doğar, günü doğar." (GN, 9a.3-4-5-6-7-8-9-10).

"Ala cıda bulayub qanimini at belindeng qara yere düşürmek merd igidiüng kollarında kuvvet gerek." (GN, 16a.10-11-12).

"Ejdehanung yeddi başı qara yeriüng üzerinde yatur gördi." (GN, 29b.5).

"Gör" (gür), mezar veya kabir anlamına gelen bir sözcüktür (Devellioğlu 1996, 294). Günbet nüshasında geçen "Namussız gayretsiz adem oğlu arı cihanung yüzinde gezmeyübenq qara yeriüng altında görde gerek. (GN, 16b.11-12-13)." şeklindeki cümlede de namussuz, gayretsiz insanların yeryüzünde gezmesinden ise

onların kara yerin altındaki mezarda olmasının daha uygun olacağı dile getirilmektedir.

Günbet nüshasında yer alan "Ala Demür Kafir Handang gelmiş-idi altı degül yeddi dutum polad şiş ucı almasdang ak dabanumula qara yere perçin etdüm. (GN, 20a.10-11-12)." cümlesinde geçen "kara yere perçin etmek" ifadesi "yere yapıştırmak" anlamında olup yine mezara sokup öldürmeyi ifade etmektedir.

Eski Türklerle göre gök önceleri dokuz katlı olarak düşünülmüştür (Ögel 1995, 146). İslam tasavvufunda ise göğün katları yukarıdan aşağıya doğru "9. katın yukarısı: Atlas; 9. kat: Arş; 8. kat: yıldızlar ile burçların bulunduğu ve döndükleri kat; 7. kat: Yedi kattan oluşan gök katları." şeklinde sıralanır (Ögel 1995, 158). Yedi kat gök ile ilgili bugün de halk arasında izlerine rastlanan bu inancın izlerine Günbet nüshasında da rastlanır:

"Yeddilerdeng ayrılıbdur uc ıldırım, degübene yeddi qadung yer altına işleme, yeddi yıldang songra qara yeriüng yüzünde tapılmasa, qara polad kılıcung ağızına koyulmasa, yeddilerdeng ayrıldıku uc ıldırım neye yarar, neye yarar?" (GN, 5b.5-6-7-8-9).

3.3.8. Çoban (Çolpan) Yıldızı

"Erkek, kahraman olma özelliğine sahip kişi" anlamına gelen erklik sözcüğü Venüs gezegenine karşılık gelecek şekilde kullanılır. Erklik; savaştı, cehennem tanrısı gibi tasarımlara sahipken zaman içinde Venüs, eski adı olan Erklik'i yitirmek suretiyle asıl niteliğini de kaybeder ve ışık yıldızı, yaruk yıldızı, sonra da şüphesiz parıldayan anlamındaki Çolpan olur. Sonraları bu sözcük Farsça kökenli çoban sözcüğü ile karıştırılmıştır (Roux 2012, 142). Günbet nüshasında da bu gök cisimi tan yıldızı şeklinde ifade edilir:

"Dan yulduzu doğduki İcen şehri." (GN, 17b.9-10).

3.3.9. Güneş ve Ay

Bazı efsanelere göre ilk insan güneşin ısıttığı kilden yaratılan Ay Ata'dır. Buna göre, ayı doğuran, ona ışığını yollayan güneştir (Roux 2012, 44). Ay, verimliliklerin kaynağı olarak da görülür. Kadınları hamile bırakanın ay ışığı olduğuna inanılır. Cengiz Han'ın atalarını anlatan bir efsanede, "Çingiz Han'ın atası, Alankova çadırın bacasından giren ay ışığı ile hamile kalmıştı." ifadesi ile aydan türeme anlatılır (Kıyak 2010, 137). Ay eril, güneş ise dişil olarak kabul edilir. Bazen sevgili, bazen karı koca, bazen kardeş olarak gösterilirler. Eski Türklerle göre ay ve güneş, onlara iyilik getiren ve koruyan iki yüce varlıktır. Onlar insanoğluna hep

göz kulak olur ve onu kötü yola sapmaktan korur (Ögel 1995, 198). Gayet iyi bilindiği gibi, bir Ata olarak güneş anlayışı gayet yaygındır (Eliade 2016, 130). Ay ve güneş ile ilgili bu özelliklere Günbet nüshasında da yer verilir:

"Yalabıyub gün doğarsa cihan şu'leler. Yahınıb doğan bedirli ay, dünin balğır." (GN, 3a.6-7).

Günbet nüshasında, Güneş ve Ay'a büyük önem verildiği, günü aydınlatan güneş ve geceyi aydınlatan aya verilen önemin mitolojik dönemdeki yaklaşımlar ile paralel olduğu görülmektedir:

"Sarı kaya salhumında yer yerlenür, ala bulut ötende gümiür gümiür gümiürdenür, özindeng uca ay görende sıçramağa hamlolenür, sarı yaylı avçı..."(GN, 7b.13, 8a.1-2)

"Ala kaplan yavuzı, sadak béli kabarmadın altmış arşun sarı kaya yalçınında yer yerlenür, kara bulut ötende gümiür gümiür gümiürdenür, üstün ala bedirli ay gelende sıçramağa hamlolenür..." (GN, 10a.5-6-7-8-9-10)

Aşağıdaki ifadede, güneş ve aya insana has özellikler yüklediği görülür:

"Yalabıyub güneş sevinür, Dedem der günde doğsa. Dolısında ay sevinür dün balğır."(GN, 18b.9-10)

3.3.10. Su

Jean-Paul Roux (2012, 115) suyun içindeki mevcut gücün farklı biçimlerde belirip ve göl, su kaynakları, nehirlerde ya da Türk topraklarındaki tüm "kutsanmış su"larda yaşadığını belirtir, ancak suyun kutsanmış karakteri ile ilgili fazla bilgi sahibi olunmadığını ifade eder. Su, Türk geleneklerinin temellerini tutan en büyük temeldir. Kitab-ı Dede Korkut'un içinde akarsular ile ilgili çok güzel sözler yer alır ama bunların çoğu mitoloji konularının dışında kalır (Ögel 1995, 315). Türk Dünyası'nın hemen her bölgesinde yer ve su iyeleri ile ilgili yaygın inanışlar günümüzde de söz konusudur (Karimova, 2016, 895). Yaşam kaynağı olan ve medeniyetlerin kuruluşundaki en önemli etkenlerden biri olan su, Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshasında da hem maddî-dünyevî hem de manevî-dinî açıdan önemli bir unsur olarak ele alınmıştır:

"Aydm akşam demeyübeni dün de yortar, busudaki gezende kayış dilli kurd eniği, altmış akac yolları dün de yortsa... boynı yokun Türk oğlını dün hayhırtsa, kara dere kuytusına dolandursa,

singir çekse öpke deşse, yağlı kuyruk harp harp udsa, kara köpek it oğluna kurd eniği özini daladur mı?"(GN,4b.10-11-12-13,5a.1-2-3)

"Karanküsü gece olanda kalhar kopar göngülcüğü, ölede karıncüğü ac olanda, altmış akac yolu bir gecede daban çalar, karılarını vörtübeni karda yatar, kapısı berk daş ağılung kıym söker, kartal ögec semizini karpuib dutar, boynı yokun Türk oğlını dün hayhırdur, kara köpek it oğluna gavğa salur, kara dere kuytusına daldalanur özin salur, singir çeker, öpke deşer, kanlu kuyruk, bağır öpke çalub utar, busudaki canavarlar pehlivanı kırt eniginüing kara gece içinde, günü doğar, günü doğar." (GN, 8a.11-12-13-14, 8b.1-2-3-4-5)

"Kara köpek it oğluna gavğa salur, kara dere kuytusına dolandurur, singir çeker, öpke deşer, koyma koyma deminde kara bağır, yağlı kuyruk harp harp utar." (GN, 10b.7-8-9)

"Dere tepe kalmaya ekinileng şohum ola." (GN, 21.4-5)

İslam dini ile ilgili bir ritüel olan namazın öncesinde abdest alınması gereklidir. Günbet nüshasında da arı su olan akan sudan abdest alınır:

"Ahar sudang abdest kıldum..."(GN,25a.7-8).

3.3.11. Bulut

Eski Türk düşüncesinde dolu, yağmur ve bulutlar kişi özelliği verilir. Konuşurlar, kükrerler, yarışrlar, gök de onlara analık eder. Gök bütün olaylara şahit olur, her şeyi sarıp sarmalar. Gök gürlemesi onlara göre bulutların, tıpkı vahşi hayvanlar gibi, kükrmeleridir. Yağmur yağdıran bulut dişil, yağdırmayan bulut eril kabul edilir (Ögel 1995, 267-269). Günbet nüshasında da bulut ile yağmur arasındaki ilişki dile getirilip yağmurun bereketi dile getirilir. Yağmurun insanlar için olduğu kadar hayvanlar için de ne denli önemli olduğuna işaret edilir:

"Sarı kaya salhumında yer yerlenür, ala bulut ötende gümiür gümiür gümiürdenür, özindeng uca ay görende sıçramağa hamlolenür ... gök pencesinüing içi ara et doldurur ala kaplan yavrusunun avı üste günü doğar, günü doğar." (GN, 7b.13, 8a.1-2-3-4-5-6)

"Ala kaplan yavuzı, sadak béli kabarmadın altmış arşun sarı kaya yalçınında yer yerlenür, kara bulut ötende gümiür gümiür gümiürdenür..." (GN, 10a.5-6-7)

Urlamak, ulumak, bağırıp çağırmak anlamına gelir. Eserde yer alan "Kara bulut erdemidür gökde urlamak (GN, 15b.4)" şeklindeki ifade "Kara bulutun becerisi gökte

ulumaktır." anlamına gelir. Burada açık şekilde teşhis ve intak sanatlarının varlığı da görülür.

Tek başına görülen kara bulut, Tanrı'nın elçisi gibidir. Büyük Türk kahramanları doğarken veya savaşırken ortaya çıkar, onları korur. Gökyüzünün kara bulutlarla kaplanması ise Tanrı'nın öfkesine işaret eder. Aynı zamanda devleti de bir nevi kara buluta benzetmişlerdir (Ögel 1995, 272). Günbet nüshasında doğrudan su ile ilgili olan bulutların iki yönlü olarak ele alındıkları ve genel olarak olumlu şekilde kabul edildikleri görülür. Ancak, mitolojik dönemlerde olduğu gibi burada da kara bulutlara olumsuz bir anlam yüklemesi söz konusudur:

"Kara bulut, uc ıldırım ense gökdeng, kara polad sayhan daşa yetişende eglenür mi? Eglenmak yok." (GN, 4a.1-2)

"Kıjildasa kıjildasa yel oynasa sürse bulut, yağsa yağmur daşsa çaylar, dolsa göller, gölde oturang kuba kazung günü doğar, günü doğar. Kaşkıldaşsa kükıldaşsa yangıl ördek, ... tabl-ı bazi döğülse, elden çıkısa, kara bulut altına özin çekse, kara bulut altındang kıjildayub ense, halka göller kıyısına talan salsa, ... avı üste şahı şunkar yavrısınung günü doğar, günü doğar." (GN, 7b.3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13)

3.3.12. Hızır Anlayışı ve Ak Sakallı Kocalar

Hızır; Musevî, Hristiyan ve Müslüman geleneklerinde ortak olan mitolojik bir kişiliktir. Türk aktarımlarına birçok efsane ve inanış biçiminde girmiş ve bir peygamber olarak ele alınmıştır. Hayat suyundan içtiği için ölümsüz olduğuna inanılır (Boratav 2012, 77-78). Günbet nüshasında ise Hızır/Hızır nebi darda kalanların yardım talebinde bulunduğu manevî bir güç iyisi olarak ifade edilir:

"Kara donlu deroişlere osal bahang, dar yerde derin suda kalanda 'Hızır Nebi, Hızır İlyas meded meded!' deyübeni çağırılmaz mı?" (GN, 14b.7-8-9)

İslamiyet'ten önceki Ak Sakallı (veya Gök Sakallı) Kocaların özellikleri Hızır'dan pek farklı değildir. Eski Türk Kocaları, ad değiştirerek Hızır tanıtması ile ortaya çıkmışlardır. Türk edebiyatı ile şehir kültürlerinde Hızır, İslamiyet şalı ve anlayışı ile devam etmiştir (Ögel 1995, 89). Günbet nüshasında yer alan "Ak sakallı kocalar, el başarıku, oba devleti." (GN, 2b.12) ifadesinde de bu anlayışın devam ettiği görülmektedir.

Uygurlar zamanında, biri öldüğü zaman yakınları onun bir suretini yapıp tapınaklara koyar ve bu suret bir hatıra

olarak saklanır. Tanrı tasviri değildir, ancak bu husus bazı kavimlerde ölen kudretli insanların sonradan ilahlaştırılıp yarı tanrı durumuna sokulacak kadar ileri götürülmüştür (Gömeç 1998, 48). Ölmüş ataların ruhlarından medet umma, yardım dileme İslam'ın tek tanrılı yapısına uygun değildir. Bu anlayışın Şamanizm² veya eski atalar kültü anlayışı ile ilgili olması güçlü bir ihtimaldir. Ruhlarla, ölmüş atalarla konuşan, onlardan yardım alan şaman iken İslamiyet'e geçişle o ataların yerine İslam peygamberi Hz. Muhammet veya Hz. Ali gibi İslam büyükleri konulmuştur diye düşünülebilir. Günbet nüshasında yer alan "Ahar sudang abdest kıldum, alınımi yere koyub kıldım namaz-ı Muhammedi, yaradang bir cebbara bel bakladum, ya Muhammed, ya Ali meded dedüm." (GN, 25a.7-8-9)." şeklindeki ifadelerde akarsudan abdest alıp alınımi yere koyan ve namaz kılan bir kişinin yaratıcıya bel bağlarken Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den de medet umduğu görülmektedir.

3.3.13. Don Değiştirme

Don değiştirme, bütün insanlığa mal olmuş bir düşüncedir. Kahramanların suret değiştirmeleri, hayvan, ağaç vesaire şekillerine girebilmeleri, canlarını bir hayvan, bilhassa kuş şekliyle saklamaları, bütün kavimlerin masallarında rastlanan ve bütün dünyaya yayılmış bir motiftir (Ögel 1995, 133). Günbet nüshasında yer alan Salur Kazan ile ilgili boyda Salur Kazan yedi başlı ejderhayı öldürdüğü zaman onun derisini yüzdürür ve çeşitli kıyafetler yaptırır, kafa derisini yüzdürüp kendi başına giyer. Atının örtüsü ve kendisi de ejderha donuna girip Padişah Bayındır'ı görmeye gider:

"Padişah Bayındıra haber geldi ki Ğazan ejdeha olub gelir. Oguz beyle Türk-i sadıkdur ki demez âdem ejdeha nece olur? Şakdang soldang söze geldi-ler ki: 'Ğazan âdem ikeng biz uhdesindeng çıkmazduk, imdi ki ejdeha olubdur bizi hamı utar. Bir tepeye çıkalm,anı tir-baran edelim.' Bayındır Padişah söze geldi dedi: 'Menüm vekilüm Ğazan er igiddür, yeg igiddür, belki ejdehaya rast geldi ola, öldürdi ola, ejdehanung donına girdi ola, eger Ğazan ejdeha olubdur, ne kavim tanur, ne kırdaş tanur.'" (GN, 30'a.7-8-9-10-11-12-13-14, 30b.1)

Kazan aslında sadece ejderha derisinden yapılmış kıyafetler giymiştir. Ancak insanlar onun ejderha olduğunu düşünüp korkar. Gerçekten onları yutabileceğinden, gerçek bir ejderhaya dönüştüğünden şüphelenirler. Kazan; ejderhanın yanı sıra bulut, çiskin, duman gibi suretlere de bürünür:

"Bürüldüm-ise, saraldım-ısa gök yüzünde bulut oldum, alçak ava yerlere çiskin oldum. Uca dağlar başına duman olang Ğazan-ıdım. Yeddi başlı yer evreni olubanı kuyruk çaldım, dağ dolandım ağı saçdım, yer boyadım, nefes çektiib son sömtüreng Ğazan-ıdım." (GN, 19b.1-2-3-4-5)³

3.3.14. Kopuz

Her milletin, ilk nağmelerini terennüme mahsus millî bir sazı vardır ki esatirine girer ve hatırası asırlarca saklanır. İşte en eski Türk baksı-ozanlarının sagular, destanlar okunurken yahut diğer yarı dinî ayinlerde kullandıkları en eski musiki aleti kopuzdur (Köprülü 2004, 106). Bütün şarkıları çalmak ve doğanın sırlarını dile getirmek isteyen Korkut Ata, bir enstrüman yapmaya karar verir ancak bir türlü bunu başaramaz. Ormana gidip uygun bir ağaç bulmaya çalışan Korkut Ata, orada şeytanlarla karşılaşır. Şeytanlar onun düşüncesini öğrenmek ve böyle bir enstrüman yapmasını engellemek isterler ama Korkut Ata onları atlatır. Şeytanların kendisi ve yapmayı düşündüğü enstrüman hakkında yaptıkları konuşmayı dinleyen Korkut Ata bu sayede enstrüman için gerekli tüm bilgileri edinir ve bir kopuz yapar (Bayat 2017, 172-173). Bugünkü bağlamanın ve sazın atası olan, Türklerin millî çalgısı kopuz ayin yapmak için gereken en önemli nesnelere biridir. Dede Korkut sürekli kopuzuyla ortaya çıkar; ad verirken, dua ederken kopuzunu kullanır (Gömeç 1998, 43). Günbet nüshasında da Dede Korkut ile ilgili olarak "Çaldı kopuz, boy boyladı, soy yetürdi. (GN, 2b.3-4)." cümlesi geçer. Görüldüğü gibi Oğuzların tamam bilicisi olan Dede Korkut hem kopuz çalan hem de boy boylayıp soy soylayan bir kişi olarak anlatılmaktadır.

Sözlü kültürün hâkim olduğu mitik dünyada sesin ve dolayısı ile müziğin özel bir önemi vardır. Kopuz vasıtası ile elde edilen müzikal sesler Dede Korkut'a hem özel ve sıra dışı bir hüviyet kazandırmakta hem de anlatılan hususları daha etkili kılmaktadır:

"Mert igidiing ta'rifini koç igide soylamasa, kola kopuz götürdügi, hammal kimi gezdürdügi neye yarar, neye yarar?" (GN, 7b.1-2)

3.3.15. Kut

Kut, insan kaynaklı olmayan, insana gelen ve içine yerleşen özel bir güçtür. Tanrı tarafından hükümdara verilir, kut sayesinde hayatta kalmakta ve zafere ulaşmaktadır. Eğer gök "kutu onaylamazsa" hükümdarlık son bulur (Roux 2012,

90-91). Aşağıdaki ifadede, yiğide Tanrı tarafından verilen devletten bahsedilmektedir. Günbet nüshasında kut kavramı eski Türklerdeki bağlamına uygun şekilde yine ilahî bir mahiyete sahip ve Tanrısal bir lütuf olarak belirtilmektedir. Dinî ve kültürel anlamda ciddi bir değişim söz konusu olmakla birlikte Türklerin kadim dönemlerden beri süregelen inanışları girdikleri yeni din ve kültür çevresinde de varlığını devam ettirmektedir:

"Evvelindeng Hağ Ta'ala bir igide verse devlet, kılsa nazar, sak olduğa ulu devlet ol igidiing başındang eksilir mi? Eksilmağ yok." (GN, 5'a.4-5-6)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Kitab-ı Dede Korkut'un yeni bulunan Günbet nüshası, diğer nüshalara göre daha dar kapsamlı olsa da, içerik olarak diğer nüshaları tamamlar niteliktedir. Vatikan ve Dresden nüshalarında olduğu gibi, Günbet nüshasında da eski Türk inancı ile ilgili pek çok unsura rastlamak mümkündür.

Kitab-ı Dede Korkut'un Günbet nüshasında eski Türklerin inançları ile ilgili özel önem taşıyan doğan, kartal, kurt ve ejderha gibi kimi hayvanlara Şamanist inancı yansıtır şekilde verildiği görülmüştür.

İslam inancındaki Hızır ile ilişkilendirilse bile aslında eski Türk inancının izlerini taşıyan ve İslamî bir kimliğe bürünmüş şekilde varlığını devam ettiren Ak Sakallı Kocaların varlığı da dikkat çekicidir.

Eski Türklerin astronomi ve kozmoloji ile ilgili kısıtlı ve ilkel bilgi dağarcıklarında güneş ve ay, çolpan/çoban yıldızı ve bu yıldızın önemine dair düşüncelerin eserde kendine yer bulduğu görülmüştür.

Gök Türkler döneminde "ıduk yer-sub" (mukaddes yer-su) şeklinde ifade edilen yer ve su ile ilgili benzer bir yaklaşımın Günbet nüshasında da bulunması, kültürel devamlılık açısından beklenen bir durumdur. Eserde orman, dağ, dere, su vb. unsurların da yine bu bağlam içinde ele alındığı ve eski Türk inanç sistemi ile doğrudan ilgili olduğu görülmüştür.

Hayat Ağacı ve dolayısı ile kutsal kabul edilen ağaç kültü, Günbet nüshasında da yer almıştır. Eski Türk inancındaki kutsal ağaç anlayışının bu eserde de aynı şekilde ele alındığı tespit edilmiştir.

Mitik dünya ile ilgili genel ve ortak bir motif olan don değiştirme motifine de Günbet nüshasında yer verilmiştir.

Eski Türklerin yarı dinî ayinlerinde kullandıkları müzik aleti olan kopuz, eski Türk gelenekleri ve inançları ile uyumlu şekilde bu eserde yer almıştır.

Ak Sakallı Kocalar ile Hızır arasındaki ilginin bir benzeri burada da görülür. Türkler İslam dinine girdikten sonra da eski Türk inançları, form değiştirmiş şekilde olsa bile, Türk kültüründe varlığını devam ettirmiştir. Benzer bir husus kut anlayışı için de geçerlidir.

Toplumların bilinçaltında varlığını devam ettiren mitolojik unsurlar millî kimliğin oluşumunda büyük bir öneme sahiptir. Oğuz Türklerinin millî kimlik oluşumu açısından Kitab-ı Dede Korkut'un Vatikan ve Dresden nüshaları gibi Günbet nüshası da daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılarak incelenmesi gereken bir eserdir.

KAYNAKLAR

Baş, M. (2013). "Dinlerde ve geleneksel türk inanışlarında dağ kültü". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (1): 165-179.

Bayat, F. (2015). Türk Kültüründe Kadın Şaman: Ötügen Neşriyat. İstanbul-Türkiye.

Bayat, F. (2017). Kadim türklerin mitolojik hikâyeleri: Ötügen Neşriyat. İstanbul-Türkiye.

Boratav, P.N. (2012). Türk Mitolojisi: BilgeSu Yayıncılık. Ankara-Türkiye.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Anahatları: Kabalıcı Yayınevi. İstanbul-Türkiye.

Devellioğlu, F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat: Aydın Kitabevi Yayınları. Ankara-Türkiye.

Duman, H. (2019). "Türk mitolojisinde ejderha". Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi, 5(11): 482-493.

Ekici, M. (2019). "13. Dede korkut destanı: 'salur kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi' boyunu beyan eder hanım hey". Millî Folklor Dergisi, 16 (122): 5-13.

Eliade, M. (2015). Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu-Yaratılış Özlemi: Kabalıcı Yayıncılık. İstanbul-Türkiye.

Eliade, M. (2016). Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar: Doğu-Batı Yayınları. Ankara-Türkiye.

Eliade, M. (2017). Mitler, Rüyalar ve Gizemler: Doğu-Batı Yayınları. Ankara-Türkiye.

Ergin, M. (2004). Dede Korkut Kitabı I: TDK Yayınları. Ankara-Türkiye.

Ergun, M. (2000). "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları". Millî Folklor Dergisi, (47): 22-30.

Ergun, P. (2010). "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü". Millî Folklor Dergisi, (87): 113-121.

Gömeç, S. (1998). "Şamanizm ve Eski Türk Dini". PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(4): 38-52.

İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm: Türk Tarih Kurumu. Ankara-Türkiye.

Karimova, R. (2016). "Tatar mitolojisinde iyeler". Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(3): 881-897.

Kıyak, A. (2010). "İslamiyet'ten önce türklerde güneş ve ay ile ilgili inanışlar". Karadeniz/Black Sea/Черное Море, (6): 133-143.

Korkmaz,Z.(2020)."Yine Oğuznâmeler Üzerine". Türk Dili Dergisi, CXIX (824):17

Köprülü, F. (2004). Edebiyat Araştırmaları 1: Akçağ Yayınları. Ankara-Türkiye.

Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi II: Türk Tarih Kurumu. Ankara-Türkiye.

Özsoy, B.S. (2006). Dede Korkut Kitabı: Akçağ Yayınları. Ankara-Türkiye.

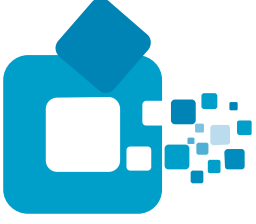
Roux, J.P. (2012). Eski Türk Mitolojisi: BilgeSu Yayıncılık. Ankara-Türkiye.

Sağ, M. ve Büyüktunca, M.Ç. (2019). "Şamanların göğe yükseliş mitlerinin ağaç simgesi bağlamında incelenmesi". Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (43): 217-230.

Shahgoli, N., Yaghoobi, V., Aghatabai, S., Behzad, S. (2019). "Dede korkut kitabı'nın günbet yazması: inceleme, metin, dizin ve tıpkıbasım". Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 16(2): 147-379.

TDK.(2011).Türkçe Sözlük : Türk Dil Kurumu. Ankara-Türkiye.

Tunç, Z. (2007). "Şamanizm üzerine bir araştırma". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ-Türkiye

**BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIM VE YARATICI OKUMA TEKNİĞİ İLE HAZIRLANAN
OYUNUN DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN KAVRANMASINA ETKİSİ**

**THE EFFECT OF THE GAME PREPARED BY USING TEXT MORPHOLOGICAL
ANALYSIS AND CREATIVE READING ON THE COMPREHENSION OF DEDE
KORKUT STORIES**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Begüm KOÇ^{1*}

Eda DEMİRKAYA¹

Sibel SELÇUK¹

¹Beşiktaş Bilim ve Sanat Merkezi, İstanbul, Türkiye

Beşiktaş Science and Art Center, İstanbul, Turkey

koc.begum@hotmail.com

edemirkaya23@my.uaa.k12.tr

kibelebulut@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1315-5592

ORCID: 0000-0002-0422-1383

ORCID: 0000-0002-7233-0389

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

17.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted

04.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published

Temmuz / July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Temmuz- Aralık / June - December

ATIF / CITE as

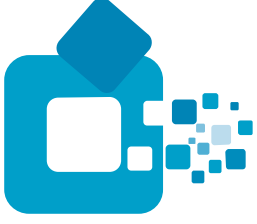
Koç, B., Demirkaya, E., Selçuk, S. (2021). " Biçimsel Yaklaşım ve Yaratıcı Okuma Tekniği ile Hazırlanan Oyunun Dede Korkut Hikâyelerinin Kavranmasına Etkisi" / "The Effect of The Game Prepared by Using Text Morphological Analysis and Creative Reading on the Comprehension of Dede Korkut Stories. bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 4 (1): 17-31.

doi: 10.37215/bilar.827031

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

BİÇİMBİLİMSEL YAKLAŞIM VE YARATICI OKUMA TEKNİĞİ İLE HAZIRLANAN OYUNUN DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN KAVRANMASINA ETKİSİ

THE EFFECT OF THE GAME PREPARED BY USING TEXT MORPHOLOGICAL ANALYSIS AND CREATIVE READING ON THE COMPREHENSION OF DEDE KORKUT STORIES

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Ülkemiz gençlerinin çeşitli sebeplerle yabancı veya ilgisiz kaldığı öz değerlerimizin en önemli eserlerinden olan ve UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine kayıtlı Dede Korkut Hikâyeleri, MEB müfredatı ile 100 Temel Eser listesinde yer almasına ve literatürdeki çok sayıda çalışmaya rağmen lise öğrencileri tarafından yeterince okunup anlaşılammıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin kültürel mirasımızın koruyucusu ve aktarıcısı gençler tarafından gerektiğince anlaşılıp içselleştirilmesi için ilgi çekici, etkili bir uygulamanın literatüre kazandırılmasına ihtiyaç vardır. Bu amaçla, literatür taramasının ardından uygulanan ön testle farklı liselerden 87 öğrencinin Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan yaklaşımları belirlenip ihtiyaç analizi yapılmıştır. Keşfedilen son hikâyeye sayısı 13'e çıkan Dede Korkut Hikâyeleri'ni gençlerin tüm zenginliğiyle, değerleriyle kavrayıp köklü geçmişle bağ kurarak özgüven kazanıp, milletiyle ortak bilince ulaşabilmesine katkı sağlamak amacıyla, gençlerin ilgi alanları ve düzeylerine uygun bir oyun tasarlanmıştır. Uygulamalı yaratıcı okuma yöntemi, eleştirel okuma ve metin biçimbilimsel çözümleme temel alınarak 13 hikâye incelenmiş; her hikâyenin iskeleti ve işlev sıralaması çıkarılmış, öğrencilerin kendilerinin de bu teknikle okuyabilmesini sağlayacak sorular ve etkinlikler oluşturulup oyuna eklenmiştir. Öğrencilerin metinleri çözümleme, irdeleme ve eserlerin temel değerlerine sadık kalarak yeniden kurgulama / üretme becerisini geliştirecek, okuma becerilerini ileri boyutlara taşıyacak nitelikte tasarlanan bu oyun, içeriğinin gücünü literatürdeki çalışmalardan, etki gücünü gençlerin ilgisini çeken oyun türlerinden almaktadır. Oyunun içerisinde, farklı yetenek ve ilgi alanlarına sahip her öğrencinin keyif alabileceği bölümler bulunmaktadır. Oyunun öğrencilerce birkaç kez oynanmasının ardından geribildirimler alınıp son düzenlemeler yapılmıştır. Toplamda 25 öğrenciye yaklaşık 20 saat oynatılmasının ardından son değerlendirme formu doldurtulup ön testle son test verileri SPSS ve Excel programlarında grafiklere dökülerek çalışma değerlendirilmiş, sonuçların hipotezleri doğruladığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Türk kültürü, Kültürel miras, Dede Korkut Hikâyeleri, Eleştirel okuma, Uygulamalı yaratıcı okuma, Liseli öğrencilerde oyunla öğrenme

ABSTRACT

Dede Korkut Stories, one of the most important works of our core values, which our country's youth are foreign or indifferent to for various reasons and registered in UNESCO's Intangible Cultural Heritage List, have not been adequately read and understood by high school students, despite being included in the 100 Essential Works list with the MEB curriculum and many studies in the literature. In order for the Dede Korkut Stories to be understood and internalized properly by young people who are the protectors and transmitters of our cultural heritage, an interesting and effective application needs to be brought to the literature. For this purpose, with the pre-test applied after the literature review, the approaches of 87 students from different high schools to Dede Korkut Stories were determined and a needs analysis was made. With the last story discovery the number of Dede Korkut Stories has increased to 13 and a game has been designed to help young people gain self-confidence and reach a common consciousness with their nation by understanding them with all their richness, values and deep-rooted history by using these stories. Based on the applied creative reading method, critical reading, and text morphological analysis, 13 stories were analyzed; the skeleton and functional order of each story has been extracted, questions and activities that will enable students to read them with this technique were created and added to the game. Designed to improve students' ability to analyze and reconstruct / produce texts by adhering to the basic values of the works, and to carry their reading skills to an advanced level, this game draws its content from the studies in the literature and its influence power from the game genres that attract young people. There are sections in the game that every student with different abilities and interests can enjoy. After the game was played by the students a few times, feedback was received and final arrangements were made. After a total of 25 students played for about 20 hours, the final evaluation form was filled out, the post-test data were graphed in SPSS and Excel programs, and the study was evaluated, and the results were found to confirm the hypotheses.

Keywords: Turkish culture, Cultural heritage, Dede Korkut Stories, Critical reading, Applied creative reading, Learning with games in high school students

1. GİRİŞ

Kültürel miras, daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu millete kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019). UNESCO (2020), “somut olmayan kültürel miras”ı; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlamaktadır. “Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”nde Türkiye’nin 17 kültürel mirası da yer almaktadır. Türk mitolojisinin ve kültürel mirasın çok önemli ögesi Dede Korkut Hikâyeleri, MEB müfredatı ile 100 Temel Eser listesinde yer almasına ve literatürdeki çok sayıda çalışmaya rağmen lise öğrencileri tarafından yeterince okunup anlaşılammıştır. Söz konusu hikâyelerle ilgili, liseli gençlere hitap edecek, hikâyelerin farklı boyutlarda ele alınıp üzerine eleştirel ve yaratıcı düşünülmesini sağlayacak çalışmaların bulunmaması alanda büyük bir eksiklik. Gençlerin ister istemez popüler kültürle iç içe olmaları, yabancı medyada ön plana çıkmış kültürel öğelere daha çok yönelmesine sebep olmaktadır. Aydın (2009), “Türkiye’de mitoloji denildiğinde pek çok kişinin zihninde tanrılar ve onların hemen yanında yer alan tanrıçalar uyanır. Yani Yunan ve Roma mitolojisine dair unsurlar, resimler çağrışım yapmaktadır. Çünkü Avrupa ve Amerika’da mitoloji çalışmaları, Türkiye’dekinden çok uzun zaman önce başlamış sanatta da işlenerek bütün dünyaya tanıtılmıştır.” diyerek duruma dikkat çekmiştir. Türkiye’de Batı’ya göre çok geç başlayan mitoloji temalı çalışmalara karşın Batı, medyanın ve teknolojinin gücünü kullanarak tüm dünya gençlerinin ilgisini kendi mitolojilerine çekmiştir. Türk mitolojisi ile ilgili gençlere hitap eden çalışmaların yetersizliği, popüler kültür karşısında Türk mitolojisinin etki gücünü azaltmaktadır.

Atatürk’ün “Tarihini bilmeyen bir millet yok olmaya mahkûmdur.” sözünde dikkat çektiği gibi, Türk gençlerinin kültürel değerlerini özümsemesi çok önemlidir. Gücünü köklerinden alarak gelişmiş, öz kültürüne yabancılaşmamış sağlıklı bir nesil, bir milletin geleceğinin güvencesidir. Türk dili ve kültürünün vazgeçilmez bir eseri olan Dede Korkut Hikâyeleri’nin doğru ve derinlemesine anlaşılması bu

bağlamda üzerinde durulması gereken bir husustur. Dede Korkut Hikâyeleri, Türk milletinin müşterek sosyal zevkinin süzgecinden geçmiş, içeriği millet hayatı ve yüksek kahramanlıkları olan, Türk kültürünün zenginliklerini, renkli Türk folklorunun sayısız değerlerini, insanî değerlerini, duygularını, erdemlerini dile getirmektedir (Ergin 2003). Köprülü’nün (Aktaran: Ergin 2003), “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut Destanı’nı öbür gözüne koysanız yine Dede Korkut ağır basar.” sözü bu eserin önemine dikkat çekmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde sıkça geçen; aile birliği, dürüstlük, sevgi, cesaret, kahramanlık, vatanseverlik, doğa sevgisi, dayanışma gibi değerler ayrıca evrensel değerlerdir ve süreklilik arz eder. 2020 yılının UNESCO tarafından “Dede Korkut Yılı” ilan edilmesi ve Dede Korkut kültürü, efsaneleri ve müziğinin UNESCO’nun “Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”ne girmesi, hikâyelerin milli olduğu kadar evrensel değerlere de sahip olduğunu göstermektedir. Türkçenin en önemli yapıtlarından biri olan Dede Korkut Hikâyeleri, her Türk genci tarafından bilinmesi gereken değerli bir eserdir (Yeniasır vd. 2017). Çeşitli kahramanların yer aldığı hikâyeler öğrencilerin ilgilerini çekici, değerlere ilişkin tartışma ortamı için iyi birer kaynak oluşturmaktadır (Deveci vd. 2013). Dede Korkut; Türkçeyi öz bir biçimde kullanması, dil özelliklerinin güçlü olması ve içerisinde pek çok önemli milli özellik taşıması bakımından Türk edebiyatında bir kilometre taşı olup büyük önem taşımaktadır. İçerdiği Türklük unsuru, yiğitlik, iyilik gibi değerleri barındırması onu aynı zamanda eğitici kıldığından Türk gencinin Dede Korkut’u bilmesi, okuması ve özümsemesi bir hayli gereklidir. Gençlerin herhangi konuyu anlayıp özümsemesinde oyunun önemli bir rolü vardır. Bu çalışmada gençlerin Dede Korkut Hikâyeleri’ne olan önyargılı yaklaşımın kırılmasında oyunlaştırmadan yararlanılacaktır. Oyunlaştırma pek çok bilişsel, bedensel, davranışsal ve sosyal etkilere sahiptir. Oyunlar ve oyunsal düşünmenin, öğrenme ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir (Sezgin 2016). Oyunlar, çocuğun eğlenerek öğrenmesinde ilk basamağı oluşturur. Oyunlar, çocukları pasif durumdan aktif duruma geçirmeleri nedeniyle diğer öğrenme tekniklerini göre daha etkilidir (Metiner 2018). Bu nedenle hikâyelerin oyun hâline getirilmesi gençlerin onları öğrenmesi ve benimsemesinde etkili bir yoldur. Okuma becerisinde, okunan bir metni zihinsel olarak kritiğe tâbi tutmanın önemli bir yeri vardır. Okuyanın yeni bilgiler ve aktarımlar karşısında okuduklarını açık ve örtülü olarak ayırt edebilmesi okuma becerisinin geliştirilmesi açısından

önemlidir (Aytan 2016). Bu nedenle bu çalışma kapsamında hazırlanan oyunun yaratıcı okuma teknikleriyle birleştirilmesi gençlerin Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlaması ve özümsemesi bakımından önem taşımaktadır. Yaratıcılık; yeni, özgün ve beceriye dayalı bir ürün olarak ortaya çıkmış veya henüz ürüne dönüşmemiş, kendine özgü bir problem çözme sürecini içeren, kişinin zekâ unsurlarını da özgün ve üretime dönük kullandığı bir bilişsel yetenektir (TÜZYEV 2019). Uygulamalı yaratıcı okuma eğitimi okumanın etkin ve yaratıcı bir eylem olduğunu gösteren, en yüksek bilişsel süreci gerektiren, ancak maalesef en ihmal edilen okuma tarzıdır (Yarbrough 2011). Yaratıcı okuma, bir okuma ürününün (yazılı, görsel, işitsel vs.) yeniden oluşturulması ve ona farklı bir bakış açısıyla yaklaşılması veya hayal edilenlerin okunan üründe şekillenmesi olarak da ifade edilebilir (Aytan 2016). Yaratıcı okuma kadar önemli olan eleştirel okuma, okunan metnin art alanına inebilmeyi, metni eleştirel ve araştırmacı bir yaklaşımla değerlendirip özgür bir bilinçle sorgulamayı gerektirir (Özdemir 2018). Bu çalışmada temel alınan bir diğer yöntem Propp'un biçimbilimsel yaklaşımı, masalların yapısını belirlemeye odaklanır, tüm masalların en başta aynı iskeletler çerçevesinde oluşup sonra farklılaştığını kabul eder. Masalların oluşturucu bölümleri ile bu bölümlerin kendi aralarında ve bütünlü kurdukları bağıntılar açısından bir betimlemesini ortaya çıkarır. Bu durumda değişmez ve değişken değerler bulunur. Değişken değerler kişilerin adları ve özel nitelikleridir. Değişmeyen değerler ise kişilerin eylemleri yani işlevleridir. Kişilerin işlevleri masalların temel bölümlerini göstermektedir. Öncelikle ayırt etmemiz gereken de bu işlevlerdir. Propp bunun için öncelikle işlevleri tanımlar. Bu tanımlamada iki konu üzerinde düşünür: Birincisi tanımlamada hiçbir zaman gerçekleştirici kişi göz önünde bulundurulmamalıdır. Durumların büyük çoğunluğunda tanım, eylemi açıklayan bir adla belirtilir. İkinci olarak da eylem, anlatı akışındaki konumu dışında tanımlanmaz. Olay örgüsünün akışı içinde verilmiş bir işlevin taşıdığı anlam göz önünde bulundurulur (Bars 2014). Bu açıdan bir kurgu metnin dayandığı iskeleti belirlemek okuyucuya o metinde, anlamın ötesine geçip kavramsal ve yapısal algılamayı kazandırır. Bu çalışmada her bir Dede Korkut Hikâyesi bu bakış açısıyla analiz edilmiş, her bir hikâyeye kişilerden bağımsız olarak eylemleri olgu olarak tanımlanmış ve olay örgüsüne göre sıralanmıştır. Böylece her bir hikâyeye özgü iskelet ve işlev sıralaması ortaya çıkarılmıştır. Literatür taramasında elde edilen veriler, Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar ve bu araştırma kapsamında biçimbilimsel ve yaratıcı okuma teknikleriyle

incelenen hikâyelerde ortaya çıkarılan iskelet ve işlev sıralamaları, gençlere yönelik hazırlanan oyunun temel malzemesini oluşturmuştur. Dede Korkut, Türk gencinin milli bilincine ve değerlerine sahip çıkması gerektiğini öğütler. Bu öğüdü hatırlatmak ve gerçekleştirmede bu çalışmanın büyük katkı sağlaması beklenmektedir.

Dede Korkut der ki:

“El olma,

Elin olma.

Elden olma,

Elden bulma.”

Kültürel mirasa sahip çıkmada ve nesilden nesile doğru aktarımın sağlanmasında gençlere düşen sorumluluklar bağlamında bu araştırmada şu problemlere cevap aranacaktır:

1. Liseli gençlerin, Dede Korkut Hikâyeleri hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyleri, duygu ve düşünceleri nasıldır?

2. “Uygulamalı yaratıcı okuma yöntemi” ve “biçimbilimsel yaklaşım” temel alınarak hazırlanacak, şimdye dek yapılmış çalışmalardan farklı yöntemler kullanarak lise düzeyine uyarlanmış, öğretici, eğitim odaklı bir oyun ile liseli gençlerin ilgisini Dede Korkut Hikâyeleri'ne ve Türk dili ve kültürüne çekmek mümkün müdür?

I. Hipotez: Tasarlanacak eğlenceli ve öğretici bir oyun vasıtasıyla Dede Korkut Hikâyeleri'nin liseli gençler tarafından daha iyi anlaşılması ve zengin bakış açısıyla kavranması sağlanabilir.

II. Hipotez: Dede Korkut Hikâyeleri'nde liseli gençlerce anlaşılmayan kelime, atasözü ve deyimlerin oyun içinde verilmesiyle gençlerin kolayca öğrenmesi ve kelime dağarcığının zenginleştirilmesi sağlanabilir.

III. Hipotez: Uygulamalı yaratıcı okuma teknikleriyle öğrencilerin okumayı sevme ve yaratıcı düşünme becerilerine katkı sağlamak mümkündür.

1.1. Amaç

Popüler kültürün etkisiyle ülkemiz gençlerinin yabancı ya da ilgisiz kaldıkları öz değer kaynaklarından biri olan Türk dili, mitolojisi ve değerlerini liseli gençlere tanıtmak, bu kapsamda Türk dili ve kültürünün en önemli eserlerinden olan ve UNESCO'nun “Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi”nde de yer alan Dede Korkut mirası: destan kültürü ve

halk masallarını, elimizde bulunan 13 hikâyeyi tüm zenginliğiyle ve değerleriyle anlamalarını sağlamak, kültürel mirasımız hakkında farkındalık düzeylerini artırmak, önceliğini kendi kültürünün değerlerine, kahramanlarına çevirmek, binlerce yıllık Türk duygu, düşünüş, yaşayış ve inançlarını genç kuşağa aktararak Türk gençlerinin köklü geçmişi ile bağ kurup özgüven sahibi ve milli değerlerine bağlı, milletiyle ortak bilince sahip bir neslin oluşmasına katkı sağlamak bu çalışmanın temel amaçlarıdır.

Milli kültürün korunup öğretilmesi, Milli Eğitim Bakanlığının amaçları arasında da yer almaktadır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir (Milli Eğitim Temel Kanunu 1973). Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili pek çok akademik çalışma ve birkaç film projesi gerçekleştirilmiş olmasına ve bu hikâyeler MEB'in "100 Temel Eser" olarak belirlediği (2004) ilköğretim ve ortaöğretim okuma listesinde yer almasına rağmen Dede Korkut Hikâyeleri'nin liseli gençler tarafından layıkıyla tanınmasında yeterli olmamaktadır. Bu durum, liseli gençlerin ilgisini çekecek, seviyelerine uygun başka çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir. Bu gereklilik ile başlanılan çalışmanın amaçlarına ulaşması için yararlanılacak "uygulamalı yaratıcı okuma tekniği"nin ve biçimbilimsel yaklaşımının liseli öğrenciler tarafından öğrenilip kavranması, öğrencilerin okuma alışkanlığına ve okuduğu metinleri çözümleme, irdeleme ve temel değerlerine sadık kalarak yeniden kurgulama / üretme becerisine katkı sağlayacak, gençlerin okuma deneyimlerine zengin bakış açısı kazandıracaktır. Kendi öz kültürüyle bağlarını sağlam kurmuş, bilinçli, özgüvenli gençlerin yetişmesiyle birlikte okuma becerilerini ileri boyutlara taşımış nesillerin oluşmasına katkı sağlayacak kalıcı bir çalışma ortaya koymak araştırmamızın hedeflerindedir.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın kapsamı belirlenmeden önce alanla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış, Dede Korkut Hikâyeleri hakkında yapılan yerli ve yabancı yayınlar, akademik çalışmalar incelenmiş, notlar alınmıştır. Literatür taramasıyla alanda fark edilen ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmanın sınırları ve içeriği belirlenmiştir. Farklı yazarlar ve araştırmacılar tarafından düzenlenmiş Dede Korkut Hikâyeleri içinden Ergin'in (2003) "Dede Korkut Kitabı" oyun

hazırlanırken bu çalışmada esas alınmıştır. Kitap üzerinde eleştirel ve yaratıcı okuma teknikleri, Propp'un biçimbilimsel yaklaşımı ve metin analizi yöntemiyle çalışma yapılmış; kitap içerisindeki önemli hususlar, hazırlanacak oyunda kullanılmak üzere analiz edilmiştir. Liseli gençlerin, Dede Korkut Hikâyeleri hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeylerine, duygu ve düşüncelerine dair bilgi edinmek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle veri toplanmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan görüşme formu üzerinden öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Süreç içerisinde Marmara Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Aça'nın görüşleri alınmıştır. Toplanan verilerle hazırlanan oyun, çalışma kapsamındaki görüşmeye katılmış öğrencilerden rastgele seçilen 25 öğrenci ile dönüşümlü olarak günde 1-2 saat süresince toplamda 10 gün boyunca oynatılmıştır. Oynama süreci sonunda oyunun etkilerini değerlendirmek ve öğrencilerin oyun hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için 5'li likert ölçeğine dayalı bir değerlendirme formu uygulanmış, oyunun öğrenciler üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Görüşme formu, çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular olmak üzere toplam 15 sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini İstanbul'daki ortaöğretim öğrencileri; örneklemini Üsküdar ve Beşiktaş ilçelerindeki Anadolu lisesi, fen lisesi ve mesleki ve teknik (Anadolu) lisesinde 9, 10. ve 12. sınıflarda öğrenim gören 87 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Görüşmenin ilk bölümünde öğrencilerin yaş, cinsiyet, okul, aile eğitim düzeyleri hakkında; ikinci bölümde ise öğrencilerin okuma alışkanlığı, Türk dili ve kültürü ile Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan yaklaşımları, hikâyeler hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeylerine dair bilgi toplanmıştır. Hazırlanan oyunun oynanmasından sonra oyunun etkilerini değerlendirmek ve öğrencilerin oyun hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için 5'li likert ölçeğine dayalı bir değerlendirme formu kullanılmıştır.

2.3. Örneklem Grubuna Ait Bilgiler

87 katılımcının %51'i 9. sınıf öğrencisi, %31'i 10. sınıf öğrencisi, %18'i 12. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %54'ü kız, %46'sı erkek öğrencilerden oluşmakta; %74'ü Anadolu lisesinde, %14'ü mesleki ve teknik lisede, %11'i fen lisesinde %1'i imam hatip lisesinde eğitim görmektedir. Katılımcıların annelerinin %50'si üniversite, %26'sı yüksek lisans ve üzeri, %15'i ortaöğretim, %9'u ilkököl mezundur. Katılımcıların

babalarının %43'ü üniversite, %32'si yüksek lisans ve üzeri, %16'sı ilkokul, %9'u ortaöğretim mezunudur. Araştırma örneklemini oluşturan 87 lise öğrencisinin çoğunluğu 9. ve 10. sınıf öğrencileridir, katılımcı grubu cinsiyetlerine göre homojen dağılım göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu sınav başarı puanı ile öğrenci alan Anadolu lisesi öğrencileridir, Anadolu lisesini, meslek lisesi ve fen lisesi takip etmektedir. Bu durum katılımcıların çoğunlukla eğitim hayatında başarılı öğrenciler olduğunu göstermektedir. Katılımcıların anne babalarının eğitim düzeyi yüksektir. Bu durum katılımcıların yüksek oranda eğitilmiş ailelerin çocukları olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Görüşme sonuçlarının ilgili bölümleri ve oyun değerlendirme formu sonuçları SPSS ve Excel programı yardımıyla grafiklere dökülüp yorumlanmıştır.

2.5. Hazırlanan Oyun

Dede Korkut Hikâyeleri yaratıcı ve eleştirel okuma teknikleriyle ve Propp'un bıçimbilimsel yaklaşımıyla irdelenmiş, hikâyelerin iskelet ve işlev sıralamaları çıkarılmış, hikâyelerle ilgili uygulamalı yaratıcı okuma soruları hazırlanmıştır.¹ Araştırmanın başlangıcında öğrencilerden alınan görüşler, ortaya çıkan gereklilikler ve literatür taramasından elde edilen bilgilerin ışığında uygulamalı yaratıcı okuma kartları, içerik kartları, hikâye iskelet-işlev kartları, rol kartları, değer rozetleri, atasözü, deyim, kelime kartları ve genel kültür-bilgi kartlarından oluşan hem eğlenceli hem de öğretici bir Dede Korkut Hikâyeleri oyunu hazırlanmıştır. Oyun oynama alanında ve malzemelerinde özellikle Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen öğeler görsel olarak da kullanılarak dikkat çekilmiştir.

Tasarlanan oyun, amaca uygunluğu kontrol edilmek amacıyla öğrencilere oynatılmıştır, bu süreçte oyunda aksayan veya eksik kalan yönler not alınarak oyun yeniden düzenlenmiştir. Oyunda genel kurallarla birlikte grup yapısına (oyuncuların hazır bulunuşluğu, bilgi düzeyi vb. özellikler) göre uyarlanabilen özellikler ve esnek kurallar vardır. Oyun, takımlar hâlinde veya bireysel oynanabilir. Oyuncu sayısı mümkünse 4'ten fazla olmamalıdır. Yarışma havasında geçen oyunda sorulara verilen cevaplardan alınan puanlarla ilerlenirken, ayrıca toplanan ak akçelerle Türk değerlerine ait ödülleri de kazanılır. Böylece Dede Korkut

Hikâyeleri'nin dilini, içeriğini ve alt metinlerini fark ettirmeye yönelik uygulamalarla birlikte gençlerin Türk değerlerini tanınmasına, bunların değerli birer kazanım olduğuna dikkat çekilmiş olmaktadır.

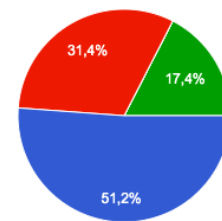
Oyunun formu ve içeriği tamamen Türk mitolojisi ve Türk kültüründen örneklerden oluşturulmuştur. Böylece oyuncu öğrencilerde farkında olmadan öğrenme ve uygulamalı öğrenme, oyunla öğrenme yolları bir arada kullanılarak tasarlanan oyunun araştırma amacına ulaşma gücü desteklenmiştir.

Oyun içeriği ve yöntemi tasarlanırken öğrencilerin Dede Korkut Hikâyelerini farklı açılardan düşünüp anlayıp merak etmesi, kahramanlarla empati kurması, sorular sorması, analiz etmesi, yaratıcı ve eleştirel okuma yapması, yorumlaması, kurgulaması, gerçek yaşantısı ile ve günümüz ile severek okuduğu başka metinlerle pek çok açıdan ilişkilendirmesi, farklı tekniklerle karşılaşması, tarihi ve kültürel temel bilgileri edinmesi ve farkındalık kazanması, ana dilinde ifade zenginliğini ve ifade imkanlarını kavraması gibi kazanımlara dikkat edilmiştir.

3. BULGULAR

Liseli gençlerin kitap okuma ve Dede Korkut Hikâyeleri hakkındaki farkındalık ve tutumlarını öğrenmek amacıyla 87 lise öğrenciyle yapılan görüşmelerde elde edilen verilerin oranını yüzdelik olarak gösteren grafikler aşağıda yer almaktadır. Veriler ışığında tasarlanan oyun, liseli öğrencilerce oynandıktan sonra oyunun etkilerini ve bu çalışmanın amacına ne kadar hizmet ettiğini değerlendirmek için son test niteliğinde ikinci bir değerlendirme formu uygulanmıştır. Veriler SPSS İstatistik programı ve Excel programı kullanılarak analiz edilip değerlendirilmiştir.

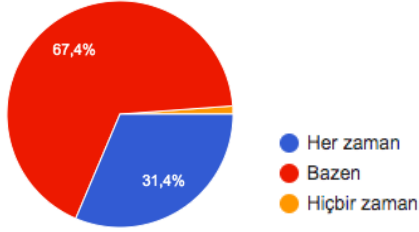
3.1. Araştırmanın Başlangıcında Öğrencilerle Yapılan Görüşme Sonuçlarıyla ilgili Veriler

Şekil 1. Katılımcıların "Kitap okumayı sever misiniz?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdelik Dağılımı

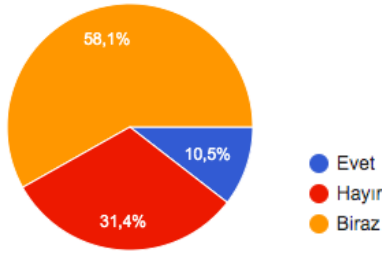
¹Bu çalışma kapsamında hazırlanan oyun, patent sürecinde olduğu için oyunun tamamı burada verilememiştir ancak örnekleri Ek-3 ve Ek-4'te görülebilir.

Şekil-1'de görüldüğü gibi katılımcıların %44,2'si kitap okumayı çok sevmekte, %34,9'u kitap okumayı orta sevmekte, %12,8'i kitap okumayı az sevmekte, %8,1'i kitap okumayı hiç sevmemektedir.

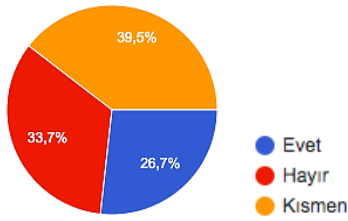
Şekil 2. Katılımcıların "Okuduklarıyla ilgili araştırma yapar mısınız?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

Şekil-2'de görüldüğü gibi katılımcıların %67,4'ü okudukları yazılar ilgili bazen araştırma yapmakta, %31,4'ü okudukları ile ilgili her zaman araştırma yapmakta, %1,2'si okuduklarıyla ilgili hiçbir zaman araştırma yapmaktadır.

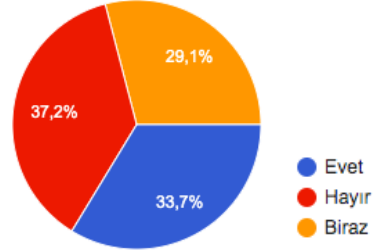
Şekil 3. Katılımcıların "Türk dili ve kültürü ile ilgili araştırma yapar mısınız?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

Şekil-3'te görüldüğü gibi katılımcıların %58,1'i Türk dili ve kültürü ile ilgili biraz araştırma yapmakta, %31,4'ü Türk dili ve kültürü ile ilgili hiç araştırma yapmaktadır. Katılımcıların yalnızca %10,5'i Türk dili ve kültürü ile ilgili araştırma yapmaktadır.

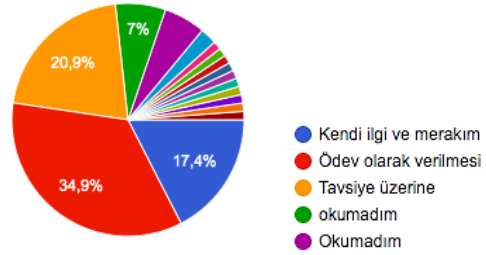
Şekil 4. Katılımcıların "Dede Korkut Hikâyeleri'ni okudunuz mu?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

Şekil-4'te görüldüğü gibi katılımcıların %39,5'i Dede Korkut Hikâyeleri'ni kısmen okumuş, %33,7'si okumamıştır. Katılımcıların yalnızca %26,7'si Dede Korkut hikâyelerini okumuştur.

Şekil 5. Katılımcıların "Okuduğunuz Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevdiniz mi?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

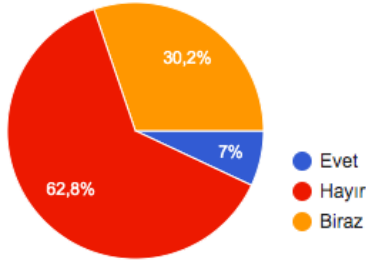
Şekil-5'te görüldüğü gibi katılımcıların %37,2'si okudukları Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevmemiş, %33,7'si okudukları Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevmiş, %29,1'i ise okudukları Dede Korkut Hikâyeleri'ni biraz sevmiştir.

Şekil 6. Katılımcıların "Dede Korkut Hikâyeleri'ni Okumanızı Sağlayan Sebep Nedir?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdeleri Dağılımı

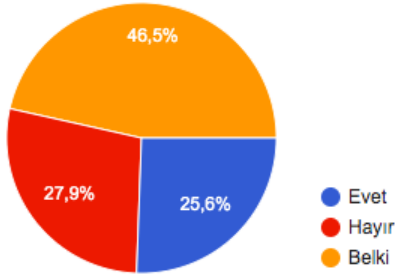
Şekil-6'da görüldüğü gibi katılımcıların %34,9'unun Dede Korkut Hikâyeleri'ni okuma sebebi ödev olarak verilmesi, %20,9'unun Dede Korkut Hikâyeleri'ni okuma sebebi tavsiye edilmesi üzerine, sadece %17,4'ünün Dede Korkut Hikâyeleri'ni okuma sebebi kendi ilgi ve merakıdır. Katılımcıların ankette "okumadım" diye belirtirken bu kelimeyi farklı şekillerde yazmış olmaları, SPSS programında "okumadım" ifadesinin farklı cevaplar olarak algılanıp grafikte farklı değerler olarak görülmesine sebep olmuştur. Bu teknik durum değerlendirmeye alındığında Dede Korkut Hikâyeleri'ni "okumadım" diyen katılımcıların oranı %25

civarı görülmektedir. Katılımcıların %4 kadarı ise Dede Korkut Hikâyeleri'ni okuma sebebi olarak "rastlantı", "babam anlattı", "dedem ödev verdi" "internetten karşıma çıktı" gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

Şekil 7. Katılımcıların "Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlamakta zorlandınız mı?" Sorusuna Verdikleri Yanıtların Yüzdelik Dağılımı

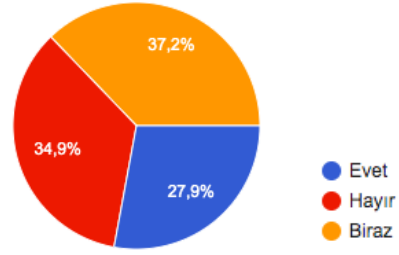
Şekil-7'de görüldüğü gibi katılımcıların %62,8'i ise Dede Korkut Hikâyeleri'ni okurken zorlanmamış, %30,2'si ise Dede Korkut Hikâyeleri'ni okurken biraz zorlanmış, %7'si ise Dede Korkut Hikâyeleri'ni okurken zorlanmıştı.

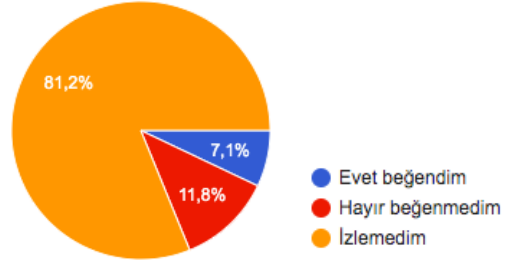
Şekil 8. Katılımcıların Dede Korkut Hikâyelerinde Anlatılanların Olgusal Olarak Ele Alındığında Günümüzdekilere Benzeme Durumuna Dair Görüşlerinin Yüzdelik Dağılımı

Şekil-8'de "Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatılan olayları olgusal olarak düşündüğümüzde günümüzde yaşanan olay ve durumlara benzemektedir." yargısını ankete katılan öğrencilerin onaylama oranları görülmektedir. Katılımcıların %46,5'i Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatılan olayların olgusal olarak günümüzde yaşanan olay ve durumlara belki benzeyebileceğini, %25,6'sı da benzediğini düşünmektedir. Katılımcıların %27,9'u ise bu görüşe katılmamaktadır.

Şekil 9. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Değerlerin Katılımcılara Göre Kendi Değer Yargıları ile Örtüşme Oranlarının Yüzdelik Dağılımı

Şekil-9'da görüldüğü gibi katılımcıların %37,2'si Dede Korkut Hikâyeleri'nde öne çıkan değerlerin kendi değer yargılarıyla biraz örtüşmekte olduğunu, %27,9'u ise Dede Korkut Hikâyeleri'nde ön plana çıkan değerlerin kendi değer yargılarıyla örtüşmediğini belirtmiştir. %34,9'u ise Dede Korkut Hikâyeleri'nde öne çıkan değerlerin kendi değer yargılarıyla örtüşmediğini düşünmektedir.

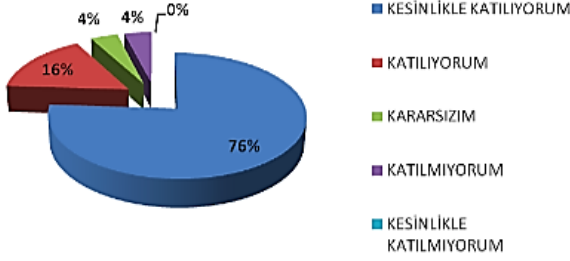

Şekil 10. Katılımcıların Dede Korkut Hikâyeleri ile İlgili TV ve Sinema Yapıtlarını İzleme ve Beğenme Oranları

Şekil-10'da görüldüğü gibi katılımcıların %81,2'si Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili TV ve sinema yapıtlarını izlememiştir. Katılımcıların %11,8'i Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili TV ve sinema yapıtlarını izlemiş ama beğenmemiş, %7,1'i ise Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili TV ve sinema yapıtlarını izlemiş ve beğenmiştir.

3.2. Tasarlanan Oyun Öğrencilerce Oynandıktan Sonra Yapılan Değerlendirmeler

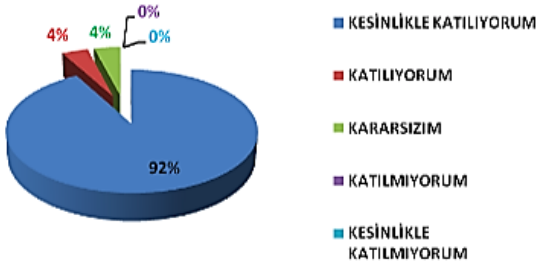
"Oyun içeriği hoşuma gitti"

Şekil 11. Katılımcıların Oyun İçeriğini Beğenme Oranı

Şekil-11'de görüldüğü gibi katılımcıların %76'sı oyun içeriğini kesinlikle beğenmiş, %16'sı oyun içeriğini beğenmiştir. Katılımcıların %4'ü oyun içeriğini beğendiği konusunda kararsızdır, %4'ü ise oyun içeriğini beğenmemiştir.

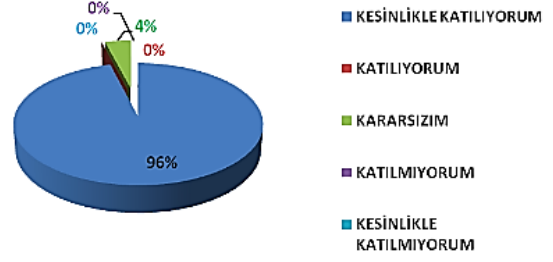
"Oyun sayesinde Dede Korkut Hikâyelerinde daha önce dikkat etmediğim ayrıntıları fark ettim."

Şekil 12. Oyun Sayesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dikkat Etmedikleri Ayrıntıları Fark Etme Oranları

Şekil-12'de görüldüğü gibi, katılımcıların %92'si oyun sayesinde Dede Korkut hikâyelerinde daha önce dikkat etmedikleri ayrıntıları fark ettiklerine kesinlikle katılmaktadır, %4'ü oyun sayesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde daha önce dikkat etmedikleri ayrıntıları fark ettiği görüşüne katılmaktadır. Katılımcıların %4'ü oyun sayesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde daha önce dikkat etmedikleri ayrıntıları fark ettikleri konusunda kararsızdır.

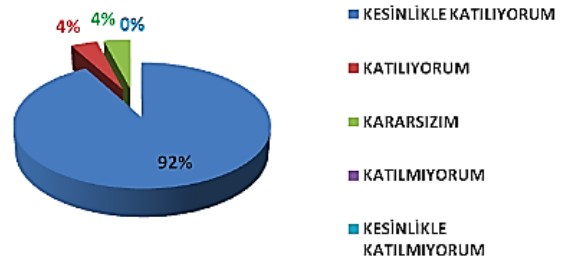
Oyun sayesinde, Türkçede bilmediğim kelime ve deyimler öğrendim.

Şekil 13. Katılımcıların Oyunla Yeni Kelime ve Deyimler Öğrenme Oranı

Şekil-13'te görüldüğü gibi, katılımcıların %96'sı oyun sayesinde bilmediği kelime ve deyim öğrendiği görüşüne kesinlikle katılmaktadır, %4'ü ise bilmediği kelime ve deyim öğrendiği konusunda kararsızdır.

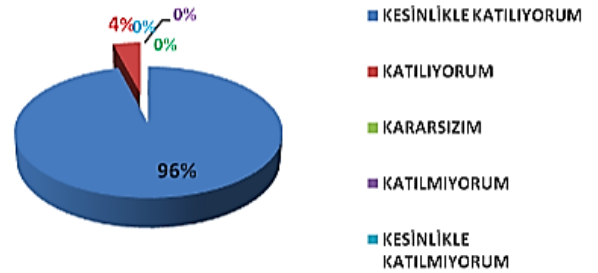
"Oyun, Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilgimi artırdı."

Şekil 14. Katılımcıların Oyunla Dede Korkut Hikâyeleri'ne Olan İlginin Artma Oranı

Şekil-14'te görüldüğü gibi, katılımcıların %92'si oyunun Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilgisini artırdığını kesinlikle düşünmekte, %4'ü de oyunun Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilgisini artırdığını düşünmektedir. Katılımcıların yine %4'ü oyunun Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilgisini artırdığı konusunda kararsız kalmıştır.

"Oyunun düşünme, okuma ve yazma becerilerime katkı sağladığını düşünüyorum."

Şekil 15. Oyunun Katılımcıların Düşünme, Okuma ve Yazma Becerilerine Katkı Sağladığına Dair Kendi Görüşleri

Şekil-15'te görüldüğü gibi, katılımcıların %96'sı oyunun düşünme, okuma ve yazma becerilerine katkı sağladığına kesinlikle katılmaktadır, %4'ü ise oyunun düşünme, okuma ve yazma becerilerine katkı sağladığına katılmaktadır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

4.1. Araştırmanın Başlangıcında Öğrencilerle Yapılan Görüşmelerde Elde Edilen Sonuçlar

Katılımcı grubunun aldığı eğitim düşünüldüğünde kendi ana diline ve kültürüne olan ilgi ve merakının beklenenin altında olduğu söylenebilir.

Katılımcıların Dede Korkut Hikâyeleri'ni okuma oranı, grubun aldığı eğitim ve okumayı sevme oranları (Şekil-1) ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür; çoğunluk hikâyeleri ödev olarak verildiği için okumuştur. Bu durum evrensel boyuttaki kültürel mirasımız Dede Korkut Hikâyeleri'ne ilgide aile, okul veya kişisel merak gibi etkenlerin yeterli olmadığını düşündürmektedir. Katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeylerinin oldukça yüksek olsa da eğitilmiş ailelerin kültürel mirası çocuklarına etkili aktarmada, çocuklarında yeterli ilgiyi uyandırmada yetersiz kaldığı görülmektedir.

Katılımcıların yaklaşık %37'si Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevmediğini belirtmiştir. Türk mitolojisinin çok önemli öğelerini içeren zengin anlatımlı bu hikâyelerin anlaşılup benimsenmesi için sadece okunmuş olmasının da yeterli olmadığı görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevmediğini belirten öğrenci oranı ile bu hikâyeleri ödev olarak verildiği için okuyan öğrenci oranlarının paralel olması, kendi isteği ile okumayan öğrencilerin hikâyeleri sevmeye yatkın olmadığını da gösterir.

Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlamakta zorlandığını ifade etmiş öğrenci oranı oldukça düşük olmasına rağmen; hikâyeleri tamamen sevdiğini belirten öğrencilerin oranı, hikâyeleri kolayca anladığını ifade eden öğrencilerin yaklaşık 3'te biri kadardır. Bu durum; anladığını belirten öğrencilerin bile, hikâyelerin dil ve içerik zenginliğini, güzelliğini yeterince fark edememiş olduğunu düşündürmektedir. Katılımcı öğrencilerin anlayarak okuma, alt metinleri çözümleme, metinler arasındaki ilişkileri fark etme ve soyut düşünme becerisi gibi konularda destek eğitimlere ihtiyaçları olduğu görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri, öğrencilerin kendi öz kültürüne ait değerleri içermesine rağmen, kendi değerleriyle örtüştüğünü düşünen öğrencilerin oranının düşük olması söz konusu hikâyelerin öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmadığını ortaya çıkarmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'ni sevmeyen ve hikâyelerdeki değerleri kendi değer yargıları ile örtüştüremeyen öğrencilerin oranının paralel olması (Şekil-5 ve Şekil-9); hikâyelerdeki değerler ile kendi değer yargıları arasında ilişki kurabilmenin, öğrencilerin hikâyeleri sevmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin uygulamalı yaratıcı okuma, eleştirel okuma ve bıçimbilimsel yaklaşımla metin okuyup çözümlemeyi öğrenerek üst düzey okuma becerisini kazanmalarının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda bu kazanımların sağlanması için öğrencilerin ilgisini çekecek, sevecekleri bir araç kullanılması gerektiği de ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu Dede Korkut ile ilgili televizyon ve sinema yapıtlarını izlememiştir. Bu oran, zaten sınırlı sayıda olan bu yapıtların gençlere yeterince iyi tanıtılmadığını ve dikkatini çekemediğini göstermektedir. Yapıtları izleyen düşük orandaki katılımcı grubunun da bu yapıtları beğenmemiş olması, Dede Korkut ile ilgili bugüne dek yapılmış yapıtların izleyicilerde ilgi ve merak uyandırmadığı düşüncesini desteklemektedir.

4.2. Araştırma Kapsamında Hazırlanan Oyunun Etkisine Dair Elde Edilen Sonuçlar

Bu çalışma kapsamında tasarlanan oyunu; katılımcı öğrencilerin neredeyse tamamının beğendiği, çok büyük çoğunluğunun oyun sayesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde daha önce dikkat etmediği ayrıntıları fark ettiği, daha önce bilmediği kelime ve deyimler öğrendiği, Dede Korkut Hikâyeleri'ne olan ilgi ve merakının arttığı görülmüştür. Bu sonuç, araştırmanın I. ve II. hipotezlerini desteklemiş, araştırmanın hedefine büyük oranda ulaştığını göstermiştir.

Hikâyelerde geçen, ama günümüzde gençlerce bilinmeyen pek çok kelimeyi katılımcı öğrencilerin oyun esnasında kolayca öğrenmesi ve kelime haznesine katması, oyunun dil gelişimine etkisine dair literatürdeki bilgiyi (Metiner 2018) desteklemektedir. Oyun oynanırken yapılan gözlemler ve değerlendirme sonuçları, çeşitli kahramanların yer aldığı Dede Korkut Hikâyeleri'nin, öğrencilerin ilgilerini çekici özellikte, değerlerle ilgili tartışma ortamı yaratmak için iyi birer kaynak olduğuna dair literatürdeki bilgi (Deveci vd. 2013) ile örtüşmektedir.

Katılımcıların oyun oynama süreçlerinde ortaya koydukları performansları ve son değerlendirmelerindeki ifadeleri, oyunun düşünme, okuma, yazma becerilerine de katkı sağladığını göstermiştir. Literatürdeki yaratıcı okuma eğitimi, okumanın etkin ve yaratıcı bir eylem olduğunu göstermektedir (Yarbrough 2011) bilgisini bu çalışmanın sonuçları desteklemektedir. Bu bakımdan araştırmanın III. hipotezini de doğrulamaktadır. Öğrencilerin oyun esnasında özellikle hikâye iskelet ve işlev kartları ile rol kartları üzerinden ürettikleri sorular, yeni kurgular, kurdukları ilişkiler Gültekin'in (2015): "Bir edebî eserin, değişen koşullar içerisinde yeni anlamlar kazanması ve okur/dinleyici/ izleyici için yeni işlevler yüklenmesi, ona edebî olma özelliğini veren ve edebî esere süreklilik kazandıran yönüdür. Bunun en dikkate değer örneklerinden biri Türk kültürü ve edebiyatının önemli şaheserlerinden olan Dede Korkut Kitabı'dır." savının somut örneği olmuştur.

Bütün olarak değerlendirildiğinde, oyunu oynayan öğrencilerin hem yeni şeyler öğrendikleri hem eğlendikleri hem de Dede Korkut Hikâyeleri 'ne olan ilgilerinin arttığı görülmektedir. Türk dili ve edebiyatı dersine sınıfta gösterilmeyen ilginin, öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerini, hayallerini rahatça ifade etme imkânı bulabileceği, eğlenceli ve öğretici, öğrencinin potansiyelini zorlayıcı bir oyun ile sağlanması, Türk dili ve edebiyatı dersinin hedef ve amaçlarına ulaşmada etkili farklı yolları olduğuna örnektir. Oyun, literatürde öğrenme ve gelişim kaydetmede etkili yollardan biri olarak dikkat çekmektedir (Gürbüz vd. 2017) Öğrencilerin oyun oynarken kendilerini daha rahat ifade etme imkânı buldukları, takım çalışması ile birbirlerine bildiklerini öğrettikleri ve başarı ve öğrenme için birbirlerini motive ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, literatürdeki oyunla öğrenmenin etkili bir yöntem olduğu bilgisi ile örtüşmektedir.

Oyun sürecinde öğrencilerin eleştirel düşünme, yaratıcı okuma ve metin analizini, metinler arası ilişki kurabilmeyi deneyimlemeleri, özellikle rol kartları vasıtasıyla hikâyelerdeki kahramanlarla empati kurabilmeleri; hikâyelerde geçen olayların alt metinlerini de fark ederek hikâyelerle kendi hayatları arasında, sevdiği, bildiği başka hikâyeler, yapıtlar arasında bağlantı kurabilmeleri için imkân verilmiştir. Böylelikle literatürde yer alan akademik çalışmalardaki gibi doğrudan bilgi aktarımı yapılması yerine, bu çalışmada farklı olarak, öğrencilerin oyun atmosferinde kendilerinin keşfederek öğrenmesi sağlanmış, olaylara ve

olgulara farklı bakış açılarıyla bakmalarını teşvik eden bir öğrenme ortamı sunulmuştur.

Araştırma kapsamında tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda ve bilimsel çalışmalar rehberliğinde tasarlanıp alınan geri dönütlerle düzenlenerek etkililiği ölçülmüş söz konusu Dede Korkut Hikâyeleri oyunu, literatürde ihtiyacı fark edilen bir eksiği tamamlamaya katkı sağlaması bakımından değerlendirilebilecek bir çalışma olmuştur.

4.3. Öneriler

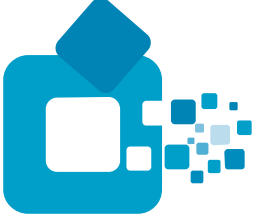
Dede Korkut Hikâyeleri gibi pek çok değerli kültür miras eserlerinin çocuklar ve gençler tarafından layıkıyla anlaşılıp benimsenmesi için eleştirel ve yaratıcı okuma temelli yaklaşımla metinleri çözümlenmeye ve öğrencinin hem kendi hayatı hem günümüz ile ilişkilendirmesini sağlayacak oyunlar, uygulamalar yapılmasına ağırlık verilmelidir. Öğretmen merkezli ve ders kitabı ağırlıklı, öğrenme amaçlı değil de sınavlardan geçme amaçlı öğretim ortamında, kültürel zenginlik ve değerler gölgede kalmaktadır. Gençlere yönelik popüler kültür unsurlarıyla dolu programlar ve sosyal medya ortamları, milli değerlerin önüne geçebilmektedir. Bu mevcut durum göz önünde bulundurularak liseli gençlerin ilgi alanları ve beklentileri iyi tanınmalı, eksik yönler belirlenerek zenginleştirilmiş ve farklılaştırılmış uygulamalar geliştirilmelidir. Literatürde yer alan akademik çalışmalar ışığında liseli öğrencilerin düzeylerine indirgenmiş bilgilerle, gençlerin ilgi duyduğu oyun ve kodlama tabanlı çalışmalar yapılmasına ağırlık verilmelidir. Öz kültüre ait unsurlar, gençlerin halihazırdaki yaşantısı ile ilişkilendirilerek, teknolojinin imkânları ve sanatçıların katkılarıyla etkili şekilde hedef kitleye ulaşacak uluslararası düzeyde yapımlar için girişimlerde bulunulmalıdır. Maddi ve manevi büyük katkılar sağlayacak çalışmalar için bu çalışma kapsamında ortaya konmuş deneysel ürünler, örnekleme genişletilerek sınanmalı, alanındaki uzmanlar ile geliştirilip yaygınlaştırılmalıdır. Böylece ulusal ve uluslararası alanda, Türk kültürüne olan olumsuz ön yargıların kırılmasına ve Türk dilinin, kültürünün güzelliklerinin anlaşılmasına hizmet edebilecek etkili ve farklı çalışmaların devamının gelmesi kültürel değerlerin sürdürülebilmesine katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Çalışmamızda, tüm yoğunluğuna rağmen bizden desteğini esirgemeyerek bize yol gösteren saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet AÇA'ya çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Aytan, N. (2016). "Eğitimde Yaratıcı Okuma". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi/Eğitim Fakültesi. Isparta.
- Aydın, E. (2009). "Sürelî Yayınlardaki Türk Mitolojisi Üzerine Yapılan Çalışmaların Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Bars, M. E. (2014). "Vladimir Propp'un Bıçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde "Basat Depegözi Öldürdüğü Boy" Üzerine Bir İnceleme". Turkish Studies International Academic Journals, 9(3), 257-269. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/314909663_Vladimir_Propp'un_Bicimbilimsel_Yaklasimi_Cercevesinde_Basat_Depegözi_Oldurdugü_Boy_Uzerine_Bir_In Son Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013). "Dede Korkut Hikâyelerinde Görülen Değerler". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(46), 294-321. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6160/82817> Son Erişim Tarihi: 08.12.2019.
- Ergin, M. (2017). Dede Korkut Kitabı: Milli Eğitim Basımevi. İstanbul-Türkiye.
- Ergin, M. (2003). Dede Korkut Kitabı. Retrieved from <https://docplayer.biz.tr/>
- Gültekin, M. (2015). "Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanların Problem Çözme Yöntemleri ve Dede Korkut Kitabı'nın Eğitimde Kullanılması". Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 15(2). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407006> Son Erişim Tarihi: 03.12.2019.
- Gürbüz, F., Ezelnur, Ç. ve Töman, U. (2017). "Eğitsel Şarkı Ve Oyun Tekniklerinin Öğrencilerin Akademik Başarıları ve Kalıcılığı Üzerine Etkileri". Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(24), 593-612. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/befdergi/issue/33599/349832> Son Erişim Tarihi: 02.12.2019.
- Metiner, E. (2018). "Çocuk ve Oyun". Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. Erişim adresi: https://www.ataaof.com/upload/files/2018/09/PqIEHA8tHjckNNE2LB5l_29_e3b2d8bdf7a23bd98a67a5411cf0aba8_file.pdf Son Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- Özdemir, E. (2018). Eleştirel Okuma: Bilgi Yayınevi. İstanbul-Türkiye.
- Özdemir, H. (2003). "Dede Korkut'un Kişiliği ile İlgili Efsaneler". Ankara Üniversitesi/Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Sezgin, S. (2016). "Öğrenme ve öğretimin oyunlaştırılması: Çalışma ve Eğitim İçin Oyun Tabanlı Yöntem ve Stratejiler". Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2(1), 187-197. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/401408> Son Erişim Tarihi: 02.12.2019.
- Yarbrough, N. (2011). Uygulamalı Yaratıcı Okuma Eğitimi, Coe College University.
- Yeniasır, M., Gökbulut, B., & Yaraşır, Ö. (2017). "Türk Dili ve Edebiyatı İle Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dede Korkut Hikâyeleri Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri". Journal of History Culture and Art Research, 6(4), 815-830. Doi Erişim adresi: <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1074> Son Erişim Tarihi: 28.12.2019.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. Somut Olmayan Kültürel Miras. Erişim adresi: <https://aregem.ktb.gov.tr>, Son Erişim Tarihi: 16.09.2019.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (2017). Erişim adresi: http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf Son Erişim Tarihi: 21.10.2019.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 29.11.2019.
- Türkiye Üstün Zekalılar Yüksel Eğitim Vakfı. Torrance (Yaratıcılık Testi). Erişim Adresi: <https://www.tuzyev.org/torrance-yaraticilik-testi> Son Erişim Tarihi: 09.12.2019
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi. Erişim adresi: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Son Erişim Tarihi: 10.12.2019

**ELMALI İLÇESİNDEKİ TAHIL AMBARLARININ KÜLTÜREL COĞRAFYA AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF GRANARIES IN ELMALI DISTRICT IN TERMS OF CULTURAL
GEOGRAPHY**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Mustafa Talha Arslan¹

Cihan ŞEN^{1*}

¹Döşemealtı Şehit Volkan Canöz Anadolu İmam-Hatip Lisesi¹, Antalya, Türkiye

Döşemealtı Şehit Volkan Canöz İmam-Hatip High School¹, Antalya, Turkey

mustafatalha617@gmail.com

cihancografya@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5428-2064

ORCID: 0000-0001-6890-5824

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

01.01.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted

04.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published

Temmuz / July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Temmuz - Aralık / June – December

ATIF / CITE as

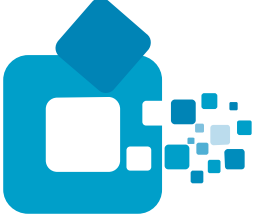
Arslan, M. T., Şen, C. (2021). "Elmalı İlçesindeki Tahıl Ambarlarının Kültürel Coğrafya Açısından İncelenmesi" / " Investigation of Granaries in Elmalı District in Terms of Cultural Geography". bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 4 (1): 32-41.

doi: 10.37215/bilar.851916

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

ELMALI İLÇESİNDEKİ TAHIL AMBARLARININ KÜLTÜREL COĞRAFYA AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF GRANARIES IN ELMALI DISTRICT IN TERMS OF CULTURAL GEOGRAPHY

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Kırsal alanda meskenler biri halkın oturduğu konut kısmından oluşurken diğer bölümler baktıkları hayvanlar için ahır, samanlık ve kendi ihtiyaçlarını depolamak için yapılan tahıl ambarı gibi eklentilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Kültürel Coğrafyanın konusu olan Antalya'nın Elmalı ilçesindeki tahıl ambarlarının özellikleri Teke yöresindeki ve Karadeniz Bölgesindeki ambarlar ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Burada amaç sadece tahıl ambarlarının özelliklerini araştırmak değil, mevcut durumlarını tespit ederek kültürel miras unsuru olarak gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağı sorusuna cevap aramaktır. Çalışmada literatür tarandıktan sonra; yöntem olarak Coğrafya açısından önemli olan arazi çalışması yapılmış olup, nitel araştırma usullerinden olarak mülakat yöntemi uygulanmıştır. Arazi çalışmasında ambarlar incelendikten sonra atıl durumda olan ambarlar hakkında başka yerlerde yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Sonuç olarak; kırsal kesimde geleneksel yaşam tarzının değişimi ile birlikte fonksiyonlarını kaybetmeye başlayan tahıl ambarları günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yapılan araştırma sonucunda bireysel olarak korumanın yetersiz kaldığı görülmüştür. Valilik, kaymakamlık ve belediyeler başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının da tahıl ambarlarının korunmasında önemli sorumluluklar üstlenmeleri gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Elmalı ilçesi, Kültürel Coğrafya, Kırsal Mesken, Tahıl Ambarı, Kültürel Miras.

ABSTRACT

In rural areas, one of the dwellings consists of the residential part of the people, while the other parts consist of additions such as a barn for the animals they keep, a haystack and a granary built to store their own needs. In this study, the characteristics of the grain warehouses in the Elmalı district of Antalya, which is the subject of Cultural Geography, were examined in comparison with the warehouses in the Teke region and the Black Sea Region. The aim here is not only to investigate the characteristics of granaries, but also to determine the current situation and to seek an answer to the question of how to transfer them to future generations as a cultural heritage element. After reviewing the literature in the study; as a method, field study, which is important in terms of geography, was carried out, and the interview method was applied as one of the qualitative research methods. As a result; the granaries, which started to lose their functions with the change of the traditional lifestyle in the countryside, are in danger of extinction today. As a result of the research, it was seen that individual protection was insufficient. Non-governmental organizations, especially the governorship, district governorship and municipalities, should also assume important responsibilities in the protection of grain warehouses.

Keywords: Elmalı district, Cultural Geography, Rural Residence, Granary, Cultural Heritage.

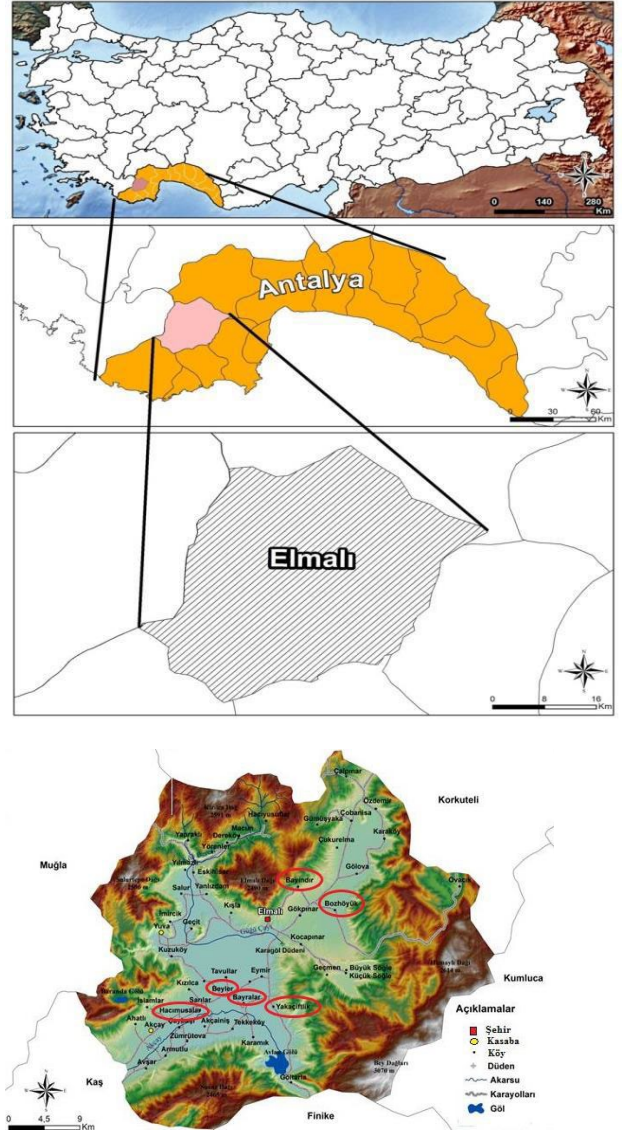
GİRİŞ

Kırsal kesimde fonksiyon bakımından konutlar iki gruba ayrılarak incelenmelidir. Evler ailenin oturma, istirahat etme, uyuma, yemek pişirme ve yeme yeri olup, bu yer, insanların yaşadığı yapıdır. Eklentiler ise eve bitişik hatta altında, evden ayrı, eve yakın, aynı avluda, bazen avlu dışında, biriktirilmiş zahire, tohumluk, kışık yiyecek ve içeceklerle, hayvanların bulunduğu, çeşitli aletlerin saklandığı depo, ambar, samanlık, ahır vs. gibi yapılardan (müştemilat) oluşur (Polat 2016). Kırsal kesimde halkın geçim kaynakları hayvancılık, arıcılık, balıkçılık, orman ürünleri, bağ, bahçe ve tarla şeklinde ekim-dikim faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden kırsal konutların yanında o bölgedeki geçim kaynaklarına göre eklentiler yapılmaktadır.

Tarımla uğraşan topluluklar ürünün haşerelere karşı korunması için özel ambarlar inşa etmiştir. Ürünlerinin miktarına göre ve ürünün ambardan alınmasından sonra bozulmayacak miktarda olmasını sağlamak amacıyla da bu ambarları çeşitli boyutlarda tasarlamışlardır (Çetinkaya 2016).

Çalışmada öncelikle Teke Yöresi ambarlarının özellikleri ve Karadeniz bölgesindeki serender ambarlar ile farklılıkları da belirtilmiştir. Bu amaçla araştırma kapsamında Elmalı ilçesindeki ambar örnekleri ana hedef olmak üzere, karşılaştırmalı olarak Teke Yöresi'ndeki bazı ambar örneklerine dikkat çekildi. Antalya'da bazı parklarda, iş yerlerinde, özel mülkiyetlerde, otellerde ve mezarlıklarda ambarların farklı amaçlarla korunmaya alındığı ve teşhir edildiği görüldü. Bu noktadan hareketle araştırmanın asıl amacı; kültürel miras unsuru olan tahıl ambarlarını tanıtmak ve korunması için yapılabilecek çalışmaları ortaya koymaktır.

Zira gerek orman alanlarının korunma kaygısı gerekse de ahşap ambar inşa eden usta kişilerin hayatta olmamaları, bu tip ambar sayısının azalmasına neden olur. Ahşap ambarların yerine günümüzde modern yapı malzemeleri kullanılarak yapılan ambarlar yer almaya başlamıştır (Hadimli 2019). Bununla birlikte ekonomik şartların değişmesi, üretim yapısının tarımdan sanayi ve hizmet kollarına doğru kayması sonucunda kırsal meskenlerin eski işlevlerini kaybetmesi kaçınılmazdır. Bu durumda eski işlevini kaybetse de bu yapıların günümüzde farklı kullanım alanlarına adapte edilmesi veya sırf koruma amaçlı olarak gelecek kuşaklara aktarılması önemli bir adım olacaktır.

Şekil 1. Elmalı İlçesi Lokasyon Haritası ve Tahıl Ambarlarının İncelendiği Köyler (Koday ve Aydın 2016'dan düzenlenmiştir)

Araştırma alanını oluşturan Elmalı İlçesi, Antalya idari sınırları içerisinde yer almaktadır. (Şekil 1). Teke Yarımadasının orta kesiminde yer alan bölge, Batı Torosları oluşturan ve yükseltileri yer yer 3000 m'yi aşan dağlık sahalar arasında kalan karstik bir havzadır. Kıyı ile bağlantısı, havzanın güneybatısında Sinekçibeli, güneydoğusunda ise Avlan Boğazı ile sağlanan sahada, güneyden kuzeye doğru gidildikçe, Akdeniz iklim koşullarının etkileri azalmaya başlar (Şekil 1). Özellikle havzanın kuzeydoğu kesiminde yer alan Gölova Polyesi'nde İç Anadolu'yu andıran bir görünüm söz konusu olur (Koday ve Aydın 2016).

Tahıl ambarı yapımında ana malzeme olan Sedir Ağacı uzun ömürlü, sert dokulu, antiseptik ve koruyucu özelliği ile fare, böcek, yılan gibi haşerelerin yaşamasına ve yaklaşmasına

olanak vermez (Şekil 2). Ambarın içinde muhafaza edilen hububat özünü kaybetmez, acıma, bozulma görülmez, yıllar sonra değirmende çekildiğinde ilk gün ki tazeliğini korur (Küçük 2019). Bu gibi sebeplerden dolayı araştırma alanında birçok yerleşim yerinde uzun zaman önce inşa edilen tahıl ambarları günümüze kadar bozulmadan gelmiştir. Sedir ağacının çürümeye karşı dayanıklı ve uzun ömürlü olmasından dolayı aileler birkaç kuşak boyunca bu ambarları güven içinde kullanmaktadır.

Şekil 2. Avlan Gölü ve Ambarların Kerestesinin Temin Edildiği Sedir Ağaçları

Geçmişte önce Likya, ardından ise Teke İli olarak anılan yöre özellikle Antalya'nın batısında Beydağlarından başlayan köyler ile Elmalı, Kumluca, Finike, Demre ve Kaş kırsalında ahşap tahıl ambarlarının kullanıldığını görüyoruz. Buğdayın kültüre alınmasıyla birlikte insanlık tarihi için yeni bir evre başlamıştır. Elmalı ovasında bulunan Semahöyük ve Hacmusalar Höyüğü gibi yerleşimlerin de neolitik çağdan itibaren insan yaşamına sahne olduğu belirlenmiştir. Bölgenin dağlık köylerinde de tek tük örnekler görülse de Elmalı'nın Beyler ve Karamık gibi geçmişte ağalık ve yarıcılık sisteminin bulunduğu ova köylerinde büyük toprak sahiplerine ait olan ambarlar yaklaşık 30-40 tonluk buğday alacak kapasitede ahşaptan inşa edilmişlerdir. Dağlık yerleşimlerdeki ambarlar ise bir ailenin ihtiyacını karşılayacak ölçüde ve daha küçük saklama kapasitelerine sahiptirler. (Küçük 2019).

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada öncelikle tahıl ambarları ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenmiştir. İnternet ortamında gazete haberleri ve sosyal medyada tahıl ambarlarıyla ilgili görsel ve yazılı materyal incelenmiştir. Ambarlarla ilgili bilgi alt yapısı oluştuktan sonra arazi çalışması için Elmalı ilçesine gidilerek ambarlar ile ilgili nitel araştırma yöntemlerinden mülakat (görüşme) tekniği kullanılarak ambar sahiplerinden bilgi alındı. Ayrıca gözlemlerimiz ile ambarların iç ve dış yapısı ayrıntılarıyla incelendi. Yapı malzemesi ve tekniği, yapılış

tarihi ve kullanım şekli hakkında ambar sahiplerinden alınan bilgiler not edildi. Ambarlar dış cepheleri ve iç mekânları fotoğraflanarak sahibine ve çekildiği yere göre etiketlendi. Antalya şehir merkezinde ve bazı ilçelerde tahıl ambarlarının korunmasına ve yaşatılmasına yönelik çalışmalar yerinde incelendi. Daha sonra ambarların korunmasına yönelik diğer çalışmalarda örnekler de dikkate alınarak öneriler geliştirildi.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Elmalı'nın dağ köylerinde küçük yapıdaki ambarlarda sundurma yaklaşık 1 metre yüksekliğinde olup; ova köylerindeki daha büyük ambarlarda evlerde olduğu gibi merdivenler bulunmaktadır. Bu köylerin hepsi bugün Elmalı İlçe merkezine bağlı kırsal mahalle statüsündedir. Ova köylerindeki eski toprak sahiplerine ve ağalara ait Bey ambarları üç katlı ev yüksekliğinde olup iki kademeli merdivenlerle çıkılmaktadır (Şekil 3). İncelediğimiz ambarların içlerinde hasat edilen buğday, arpa gibi tahıl ürünlerinin yanında elek, bidon, kazma, kürek, plastik hortum gibi ev ve tarım aletlerinin de saklandığını gözlemledik (Şekil 4).

Şekil 3. Elmalı İlçesinde Farklı Özellikteki Tahıl Ambarlarının Dış Cephelerinden Görünümler.

Elmalı Bayındır mahallesinde Muttalip Demir ailesine ait tahıl ambarını incelediğimizde daha önce karşılaşılan diğer ambarlara göre küçük boyutlara sahiptir. Muttalip Demir'in gelininden alınan bilgilere göre aile; 2,5m en, 3m boy ve 3m yüksekliğe sahip ambarı halen ilk yapılış amacına uygun bir şekilde kullanmaktadır. Temmuz ayında hasat edilen buğday ve arpa ambarda hem dökme usulüyle hem de çuvallar içinde muhafaza edilmektedir. Muttalip Demir'in kendi babası tarafından yapılan ambar yaklaşık 80 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ambarın giriş kapısındaki küçük bir delik olduğunu gözlemledik. Sebebi sorulduğunda ambara kedilerin rahat

girip çıkmaları için bu deliklerin özellikle yapıldığı söylendi. Ambarda farelerin tahıllara zarar vermemesi için bu „doğal yöntem’ oldukça etkili olduğu iddia edilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Elmalı Bayındır Mahallesi Muttalip Demir Ailesine Ait Tahıl Ambarı (80 Yıllık)

Elmalı Bozhöyük mahallesinden İlgün Ailesine ait tahıl ambarını incelendiğinde, daha önce gördüğümüz ambarlar içerisinde en dolu ve güncel kullanıma sahip olduğunu gözlemledik. 75 yaşındaki İzzet İlgün evde olmadığı için oğlu ile yaptığımız mülakatta ambarın ölçülerinin 3m en, 4m uzunluk, 3,5 m yüksekliğe sahip olduğunu söyledi. Ahşap yapı malzemesinin iyi korunduğu ambarda iç bölmelerdeki yükselti farkı sayesinde daha fazla tahıl depolama alanı elde edilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Elmalı Bozhöyük Mahallesi İzzet İlgün Ailesi Tahıl Ambarı (100 yıllık)

Elmalı’daki küçük ambarları Teke yöresindeki Kumluca ve Kaş ilçelerindeki dağ köylerindeki ambarlarla karşılaştırdığımızda görünüm ve boyut olarak çok benzediği görülmektedir (Şekil 6,8). Kullanılan malzeme yine sedir ağacı ve birbirine geçmeli tarzda çivi kullanılmadan inşa edilmiştir. Kıрма çatı modelinin teke yöresindeki bütün ambarlarda kullanıldığını söyleyebiliriz. Kumluca’nın dağ köylerindeki ambarlarda çatı arası açık olup, bu bölüm ön ve arka cepheden kapatılmamıştır. Kapılar daha küçük ve önde sundurma

bölümü yok gibidir. Yerden biraz yüksek temeli taştan örülmüş bir zemin üzerine oturtulan bu ambarlar aynı Elmalı’daki örnekleri gibi sökülüp başka yere götürülebilmektedir.

Şekil 6. Antalya İli Kumluca İlçesi Kuzca Köyünde Tahıl Ambarlarından Örnekler

Karadeniz Bölgesi’nde Serenderler yiyeceklerinin kurutulması, depolanması ve çeşitli haşerelerden korunması için yapılan tahıl ambarlarının en güzel örneklerini oluştururlar, mısır, ceviz, fındık, fasulye ve tahıllar Serenderlerde kurutulur. Karadeniz havasının rutubetli oluşu nedeniyle ürünlerin çürümeden kuruyabilmesi için Serenderlerin içi rüzgâr alacak şekilde yapılmıştır. Dört direk üzerine kurulan Serender altı tamamen boştur (Küçük 2019). Teke yöresindeki ambarlar Akdeniz iklim kuşağı ile karasal geçiş iklimi arasında yer aldığı için hem sıcak hem de soğuk iklim koşullarına dayanıklıdır. Karadeniz bölgesindeki tahıl ambarları farklı iklim koşulları ve farklı tarım ürünlerini saklama şartlarına göre inşa edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Karadeniz Bölgesinde Kullanılan Tahıl Serenderleri (Küçük, 2019).

Şekil 8. Antalya-Kaş Bezirgân Ambarları Dış Cephe ve İç Mekân Görünümü (Küçük 2019)

Bunun yanında Karadeniz bölgesindeki ambarlarla (serender) karşılaştığımızda boyut olarak farklı olmadığını görmekteyiz. Ancak Karadeniz bölgesinde iklimin daha yağışlı ve nemli olmasından dolayı tahıl serenderlerinin yerden oldukça yüksekte inşa edildiklerini söyleyebiliriz. Ahşap direkler üzerinde sabitlenen bu ambarların böyle inşa edilmesinin bir sebebi de fare ve zararlı hayvanların ulaşmasını engellemek içindir.

Teke yöresindeki ambarlar da metal çivi kullanılmadan yapılmış olup tabanı yerden en fazla 1 metre yükseklikte ve taş temel üzerine inşa edilmişlerdir. Serenderlerin dikdörtgen biçimi balkonlu da içine alacak şekilde tasarlanmış olup, kırma çatı balkonlu da kapatacak şekilde yapılmıştır. Elmalı'da dağ köylerinden ova köylerine doğru gidildikçe ambarların boyutu ve biçimi değişim göstermektedir. Yakaçiftlik köyünde rastladığımız bir ambar bu durumun en güzel örneğini oluşturmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Elmalı Yakaçiftlik Mahallesi Hasan Akbaba Ailesi Tahıl Ambarı (110 yıllık)

Yakaçiftlik mahallesi Elmalı-Finike yolu üzerinde Elmalı şehir merkezine 12 km mesafede yer almaktadır. Mahallede 66 yaşındaki Hasan Akbaba ile yaptığımız mülakatta; çocukluğunda hatırladığına göre ambarı babasının yaklaşık 50 yıl önce köyün varlıklı bir ailesinden satın aldığını söyledi. Mahallenin merkezinde olan ambarın tamamen söküldükten sonra taşınarak, şimdiki yerinde tekrar parçaları birleştirilerek inşa edildiğini söyledi. 4m en, 6m uzunluk, 4m yüksekliğe sahip bu büyüklükte bir ambarın Elmalı yöresinde "Bey Ambarı" olarak adlandırılan ambarlar ile vatandaşın kullandığı ambarlar arasında bir boyuta sahip olduğunu belirtti. Ambarın içi her biri yaklaşık üç ton buğday alabilecek kapasiteye sahip 6 adet bölüme ayrılmıştır. Bölmelerin ortasındaki yürüyüş yolunun altında da iki bölme bulunmaktadır. Bu bölmelerde üstteki kapaklar sayesinde tahıl boşaltma veya doldurma işlemi yapılabilmektedir.

Hasan Amca konuşmasının devamında eskisi gibi tarlasının ekilmediğini söyledi. Bir erkek evladının bu işlerle uğraştığını, onun hasat ettiği buğday ve arpanın satılan kısmından kalanının ambara konulduğunu söyledi. Ambarın içi gezildiğinde altı bölmeden, iki bölmesinin biri arpa, diğeri buğday ile dolu olduğu gözlemlendi. Ambarın bakımsız olduğu söylendiğinde Hasan Akbaba kendisinin emekli ve yaşlı olduğu için çiftçiliği bıraktığını, oğlunun da yakın zamanda bırakacağını söyledi. Bu yüzden ambara ihtiyaçta kalmayacağı için ya satacağını ya da başka bir amaçla kullanabileceğini söyledi.

Elmalı Hacı Musa Mahallesi Süleyman Akkaya ailesine ait tahıl ambarının bulunduğu ortamı incelediğimizde evin müstemilatı ile küçük bir çiftlik görünümünde olduğu söylenebilir. Bu ortam ambarın günümüze kadar bozulmadan kullanışlı bir şekilde gelmesini sağlamıştır. Devlet memurluğundan emekli olan Süleyman Akkaya aynı zamanda eski tarım aletleri ve ev eşyası biriktiren bir antikacı. Ailenin beslediği hayvan kalmamasına rağmen ahır ve samanlık orijinal haliyle korunmuş ve depo olarak kullanılmaktadır. Süleyman Akkaya'dan alınan bilgilere göre Ambar dedesinden kalma ve bir kez yer değiştirmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi çivi kullanılmadan geçme tekniği ile yapılan ambarların bu özelliği onu daha kullanışlı hale getirmektedir. Ambar 3m en, 4m boy ve 3,5 yüksekliğe sahip olup Süleyman Akkaya'nın babasının anlattığına göre 1950 yılında inşa edilmiştir. Bu ambarın dikkat çekici bir özelliği minyatür bir Bey Ambarı işlevine sahip olmasıdır. Mini bir merdivenle çıkılan ambarda 10 küçük bölme bulunmaktadır. Bu bölmelerden 6 tanesi kenar kısımda yer alırken, 4 tanesi

orta bölümde yer almaktadır. Orta bölümde dört küçük kapak yardımıyla bölmelere tahıl depolaması yapılabilmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Elmalı Hacı Musa Mahallesi Süleyman Akkaya Ailesi Tahıl Ambarı (70 Yıllık)

Şekil 11. Elmalı Bayralar Mahallesi Hasan Subaşı Çiftliğindeki Tahıl Ambarları

Elmalı merkeze 15 km uzaklıkta Bayralar mahallesinde Antalya eski belediye başkanı Hasan Subaşı'na ait çiftlikte bulunan "Bey Ambarı" olarak adlandırılan devasa büyüklükte ambarlar incelendi (Şekil 11). Çiftlikte bulunan ambarlar ailenin maddi imkânları ile orantılı olarak, diğer ambarlara göre büyük inşa edilmiş olup, çiftlik yaşamının devam ettirilmesi de ambarların korunmuş bir şekilde günümüze ulaşmasına sebep olmuştur (Şekil 12).

Şekil 12. Elmalı Bayralar Mahallesi Hasan Subaşı Ailesine Ait Bey Ambarı 1

Şekil 13. Hasan Subaşı Çiftliği Bey Ambarı 1'in İç Mekân Yapısı ve Bölmeler

Şekil 14. Elmalı Bayralar Mahallesi Hasan Subaşı Ailesine Ait Bey Ambarı 2.

Çiftlikte farklı büyüklükte iki tahıl ambarı bulunmaktadır. Bu ambarlardan büyük olanı kâhyadan aldığımız bilgilere göre; 4 m en, 13 m boy, çatıya kadar 5,5 m yükseklik ile iki katlı bir ev yüksekliğindedir. İkinci ambar tabanda 3,5 m en, 7 m boy, çatıya kadar 5 m yükseklikle yine bir köy evi büyüklüğündedir. Geniş tarım arazisine sahip zengin bir aileye ait olduğu için bu büyük ambarlar 40-50 ton tahıl alacak kapasiteye sahiptir (Şekil 13,14).

Şekil 15. Bey Ambarı 1'in İkinci Giriş Kapısı ve Tahıl Bölmesinin Dışa Açılan Küçük Penceresi

Ambarların içine merdiven ile çıkılır ve tahıl bölmelerine yukarıdan yükleme yapılır. Ambarın altındaki küçük pencerelerden tahıl ihtiyaç duyuldukça çıkarılır (Şekil 16) Büyük ambarlar daha önce gördüğümüz küçük ambarlarda

gördüğümüz kırma çatı yerine piramit çatı özelliğinde inşa edilmiştir.

Şekil 16. Elmalı Beyler Mahallesi Mehmet Baysarı Ailesine Ait Bey Ambarları

Elmalı Beyler mahallesinde bulunan bey ambarları Finike yerlisi olan Mehmet Baysarı'ya aittir. Bir dönem milletvekilliği ve il başkanlığı yapan Mehmet Baysarı kışın Finike'de yazın ise Elmalıdaki konağında yaşamaktadır. Üç tanesi yan yana olan bu ambarlar hala orijinalliğini korumaktadır. Konağın ve çevresindeki müştemilatın içinde mahsul depo edilmese de Elmalı'nın kültürü yaşatılmaktadır. (Şekil 17,18).

Şekil 17. Mehmet Baysarı Konağı Bey Ambarı 3'ün İç Mekanı ve Bölmeleri

Şekil 18. Mehmet Baysarı Konağı Bey Ambarı 4'ün İç Mekanı ve Bölmeleri

Şekil 19. Mehmet Baysarı Konağı Bey Ambarı 5'in İç Mekanı ve Bölmeleri

Şekil 20. Elmalı Hacı Musa mahallesinde Bulunan Âtlı Durumdaki Tahıl Ambarları

Elmalı'da bazı bey ambarları ile birlikte küçük ölçekli tahıl ambarlarının da sahipleri tarafından kullanılmadıkları gözlenmiştir (Şekil 20,21). Bu şekilde atıl durumda olan ambarların korunması adına birçok fikir ve yöntemler ortaya atılmıştır.

Şekil 21. Elmalı Hacı Musa Mahallesinde Bulunan Bakımsız Tahıl Ambarları

Elmalı'daki tahıl ambarlarından biri 1993 yılında zamanın belediye başkanı Ömer Deniz tarafından Elmalı Güreşleri sırasında Elmalı Belediyesi'nin önüne konulmuştur. Zamanın başkanı Ömer Deniz'e göre ambarlar 'kültürel' bir objeydi. O tarihlerde ambarların bir bungalov olarak düzenlenip yayla turizmine kazandırılması düşünülmüştür. Bey ambarı sahiplerinden Mehmet Baysarı ağa tipi ambarların orijinal haliyle müze gibi kullanılmasından yana olduğunu ifade etmiştir. Mehmet Baysarı'ya göre küçük ambarlar restore

edilebilirken, büyük 'ağa tipi' ambarların restore edilmesi mümkün değildir. Çünkü bunların içinde 2-3 tonluk bölmeler ve yukarıdan kontrollü kapaklar vardır. Bu kapaklar arpayı, buğdayı, yulafı ayırır. Hatta bazıları iki katlıdır. Restore etmeye kalkışsanız özelliği gider diye belirtmişlerdir. Bu yüzden Mehmet Baysarı kendi konağındaki ambarların ilk halindeki özelliğini koruyarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Şekil 22. Antalya Kepez İlçesi Kent Ormanında Bulunan Elmalı Tahıl ambarı

Şekil 23. Antalya Konyaaltı İlçesi Uncalı Mezarlığında Bulunan Tahıl ambarı

Antalya Konyaaltı ilçesi, Uncalı Mezarlığı'nda Hisar Çandır köyünden belediye tarafından getirilen tahıl ambarı sergilenmektedir. Eski tarım aletleri ve halı dokuma tezgâhı gibi tarihi eserlerde sergilenerek küçük bir etnografya müzesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 23). Kemer İlçesi Aslanbucak mahallesinde Güneş ailesi dedelerinden kalan 100 yıllık ambarı halen depo amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 24).

Şekil 24. Kemer Aslanbucak Mahallesi Hüseyin Güneş Ailesi Tahıl Ambarı

Şekil 25. Antalya Kumluca İlçesi Kuzca Köyü Aladağ Mevkiinde Bulunan Tahıl ambarı

Kumluca ilçesi Kuzca Köyü'nde emekli mali müşavir Necati Okur köyün başka bir yerinden getirdiği tahıl ambarını bugün eski amacına uygun bir şekilde kullanmaktadır (Şekil 25). Emekli olduktan sonra kış mevsiminde de yaylada geçiren Necati Okur keçi yetiştiriciliği ve hobi olarak küçük marangoz işleri yapmaktadır. Kepez ilçesi Varsak mahallesinde bir iş yerinin bahçesinde sergilenen Karadeniz bölgesine özgü serender örneği bulunmaktadır (Şekil 26). Yine aynı şekilde Antalya'nın Kemer ilçesinde bir otelin bahçesinde sergilenen Karadeniz tahıl ambarı yer almaktadır (Şekil 27).

Şekil 26. Antalya Kepez İlçesi Varsak Mahallesinde Bulunan Karadeniz Tahıl Serenderi

Şekil 27. Antalya Kemer İlçesinde Bir Otelin bahçesinde Bulunan Karadeniz Tahıl Serenderi

Osmanlı döneminde Kaş ve Kalkan bölgesinin ticaret merkezi konumundaki Bezirgân Köyü'ndeki tarihi tahıl ambarları farklı mimari ve ahşap dokusuyla görenlerin ilgisini çekmektedir. Biri taş olmak üzere yan yana yapılan 125 ambardan bir kısmı günümüzde halen bölge halkı tarafından tahıl saklamak amacıyla kullanılıyor (Acar 2020).

Şekil 28. Antalya Kaş İlçesi Bezirgân Köyü Tahıl Ambarları (Acar 2020)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular ve Tartışma bölümünde Elmalı, Kaş ve Kumluca yöresine ait bazı ambar örneklerinin nasıl korunmaya çalışıldığı karşılaştırmalı olarak ele alındı. Uşak ilinde tahıl ambarlarının bekçi kulübesi, araba garajı, mescit, kiler ve bağ evi şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Kemer ilçesindeki otellerde Karadeniz yöresine ait tahıl ambarlarının da sergilendiği görüldü. Gerek kamu, özel sektör temsilcileri bir noktaya kadar bu kültürel miras unsurunu koruma altına almışlardır. Bu tür çabaların artarak devam etmesini eski gelenekleri gelecek kuşaklara aktarmanın bilinci oluşmalıdır.

Bununla birlikte Elmalı Kaymakamlığı ve Elmalı belediyesi kullanılmayan tahıl ambarlarını sahiplerinden

satın alarak kamulaştırılabilir. Bu tahıl ambarlarını belirlenen bir meydana bir araya getirerek restore edilebilir. Daha sonra yöresel ürünlerin sergilendiği bir fuar alanı veya satışların yapıldığı Pazar yeri haline dönüştürülebilir. Kaş İlçesi Bezirgân Köyündeki tahıl ambarları gibi Elmalı İlçesindeki tahıl ambarları Kaymakamlık tarafından veya Belediye tarafından korunmaya alınabilir. Bu çalışmanın yanında Elmalı Müzesinin bahçesine Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü tarafından yöreye özgü „Arı Sereni“ konulduğu gibi, bir tane ambar yapılarak müze bahçesinde sergilenebilir. Ayrıca Elmalı Adliyesinin bahçesinde daha önce kurulup, kaldırılan tahıl ambarı gibi bazı resmî kurumların bahçesine tanıtım amaçlı konulabilir. Çünkü böyle resmî kurumlar halk tarafından çok ziyaret edildiği için daha fazla dikkat çekebilir. Bunun yanında benzin istasyonlarında mescit, kamu ve özel kuruluşlarda hatta bazı okullarda güvenlik (bekçi kulübesi) olarak kullanılabilir. Âtıl durumdaki ambarlar Bungalov ev yapılarak turistik tesislerde apart otel olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

Acar, A. (2020). Tarihin tanıkları 'bezirgan ambarları'.

Erişim Adresi:

<http://www.gunhaber.com.tr/haber/Tarihin-taniklari-bezirgan-ambarlari-/464257> Son Erişim Tarihi:10.05.2021

Çetinkaya, İ. (2016). Sivas'ta Kırsal Yerleşimlerde Tahıl ve Saman Depolama Yöntemlerinin Etnoarkeolojik Değerlendirmesi". Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD):61-85.

Hadimli, H. (2019). "Değişen Ekonomik Yapılar, Değişime Direnen "Yapılar": Anadolu'nun Ambarları" Uslu, M., Çiftçi, S., Arslan, C., Hamarta, E.(Ed.). İnsan ve Medeniyet Araştırmaları (s.394-402):Çizgi Kitabevi Yayınları. Konya-Türkiye.

Koday, S. ve Aydın T. (2016)." Elmalı'da (Antalya) Geçmişten Günümüze Yerleşme Adları Üzerine Bir İnceleme". TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (International Geography Symposium). Erişim adresi: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/12/Int_semp_BC13.pdf Son Erişim Tarihi:11.05.2021

Küçük, N. (2019). "Kaş Bezirgân Köyü Tarihi Ahşap Tahıl Ambarları" Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Araştırma Yöntemleri Proje Ödevi. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/39939306> Son Erişim Tarihi:11.05.2021

Polat, S. (2016). "Uşak İlinde Bir Ev Eklentisi Olarak Ambarlar". Marmara Coğrafya Dergisi /Marmara Geographical Review, (34): 230-243.

KAYNAK KİŞİLER

Muttalip Demir Ailesi, Bayındır Köyü /Elmalı

İzzet İlkün Ailesi, Bozhöyük Köyü /Elmalı

Süleyman Akkaya Ailesi, Hacımusa Köyü /Elmalı

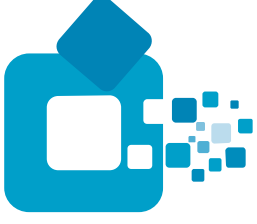
Hasan Akbaba Ailesi, Yakaçiftlik Köyü /Elmalı

Hasan Subaşı Ailesi, Bayralar Köyü /Elmalı

Mehmet Baysarı Ailesi, Beyler Köyü /Elmalı

Necati Okur Ailesi, Kuzca Köyü /Kumluca

Hüseyin Güneş Ailesi, Aslanbucak Mahallesi /Kemer

**KADIN MÜHENDİSLERİN PERSPEKTİFİNDEN ERKEK EGEMEN ALANDA KADIN
OLARAK ÇALIŞMANIN ZORLUKLARI**

**THE DIFFICULTIES OF WORKING IN A MALE-DOMINATED FIELD FROM THE
PERSPECTIVES OF WOMEN ENGINEERS**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Berkay BAYRAM^{1*}

Zeynep YÜNEY¹

Duygu KUŞ¹

¹Balıkesir Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi, Balıkesir, Türkiye

Balıkesir Sırrı Yırcalı Anatolian High School, Balıkesir, Turkey

berkaybayramx@gmail.com

zeynepyuney@gmail.com

duygu.tayhani.kus@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4952-561X

ORCID: 0000-0002-0098-2652

ORCID: 0000-0001-7463-8056

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

Kabul Tarihi / Date Accepted

14.01.2021

04.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Temmuz / July 2020

Temmuz- Aralık / June – December

ATIF / CITE as

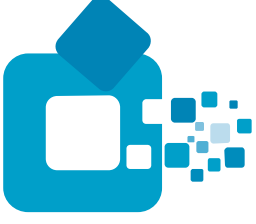
Bayram, B., Yüney, Z., Kuş, D. (2021). "Kadın Mühendislerin Perspektifinden Erkek Egemen Alanda Kadın Olarak Çalışmanın Zorlukları"/ " The Difficulties of Working in A Male-Dominated Field From The Perspectives of Women Engineers".bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 4 (1):

doi: 10.37215/bilar.859693

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

KADIN MÜHENDİSLERİN PERSPEKTİFİNDEN ERKEK EGEMEN ALANDA KADIN OLARAK ÇALIŞMANIN ZORLUKLARI

THE DIFFICULTIES OF WORKING IN A MALE-DOMINATED FIELD FROM THE PERSPECTIVES OF WOMEN ENGINEERS

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Çalışmada kadın mühendislerin perspektifinden; erkek egemen alanda kadın olarak çalışmanın zorluklarını ortaya koymak, kadın mühendislerin kadının iş hayatına ilişkin yapılan değerlendirmelere katılma düzeylerini mühendislik dallarına göre değerlendirmek ve erkek egemen alanlarda uygulanan mesleki cinsiyet ayrımcılığına yönelik farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini, amaçlı (amaçsal) örnekleme yöntemiyle seçilmiş 17 inşaat, 15 makine, 11 elektrik mühendisi olmak üzere toplamda 43 kadın mühendis oluşturmaktadır. Erkek egemen bir meslek olan mühendislik mesleğinde çalışan kadınların yaşadıkları zorlukları saptamak ve mesleğe yönelik tutumlarını belirleyebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan “Kadın Mühendislerin Perspektifinden Erkek Egemen Alanda Kadın Olarak Çalışmanın Zorlukları Anketi”, internet üzerinden Google Forms aracılığıyla uygulanmış ve çalışmaya ilişkin veriler toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde kategorik veriler kodlanarak SPSS 23 programına aktarılıp çapraz tablolar oluşturulurken, nitel verilerin analizinde açık uçlu sorular betimsel analizle incelenmiş ve kadın mühendislerin belirttikleri görüşler doğrudan alıntılanarak aktarılmıştır. Sonuç olarak, kadın mühendislerin erkek egemen saha olan mühendislik mesleğinde kadın-erkek ayrımcılığına uğradığı, meslekte saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazandığı ve çalışma yaşamında kadına yönelik ön yargılar gibi güçlüklerle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erkek Egemen Alan, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılık, Mühendislik.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to reveal the difficulties of working in a male-dominated field from the perspectives of women engineers; to evaluate the agreement levels of women engineers on the evaluations related to women’s work lives by their engineering branches, and to raise awareness on occupational gender inequality in male-dominated fields. The sample of the research consisted of 17 construction, 15 machinery, 11 electricity engineers chosen in a purposeful sampling method; 43 women engineers in total. In order to determine the difficulties that women in engineering - as a male-dominated occupation- experience, and to detect their attitudes towards their occupation, “The Difficulties of Working in a Male-Dominated Field from the Perspectives of Women Engineers Questionnaire”, which was formed by the researchers, was carried out online via Google Forms and the data regarding the study was collected. In the analysis of quantitative data, categorical findings were encoded and transferred to the SPSS 23 program, and cross-tables were created; while in the analysis of qualitative data, open-ended questions were analyzed with descriptive analysis, and the opinions of women engineers were quoted directly. As a result, it has been concluded that women engineers in the male-dominated engineering occupation faced gender discrimination, had to get masculine to receive respect in the occupation, and experienced some difficulties, such as prejudices against women in the workplace.

Keywords: Male-dominated Field, Gender, Occupational Discrimination Based On Gender, Engineering.

1. GİRİŞ

Cinsiyet, bireylerin kadın/erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleridir (Vefikuluçay vd 2007, 27). Toplumsal cinsiyet (gender) ise kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eden bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet, bireylerin cinsiyete dayalı biyolojik farklılıklardan dolayı değil, toplumun kadın/erkek olarak bireyleri nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmaya zorladığını belirten bir kavramdır. (Üner 2008, 6).

Toplumsal cinsiyet rolleri, hayatın her alanında kadınları ve erkekleri belirli kalıplara sokmakta ve yaşamlarını şekillendirmektedir. Biyolojik cinsiyetten bağımsız, kültürel olarak belirlenen ve toplumsal yaşamda kadınlar ve erkeklerin nasıl davranılması gerektiğine ilişkin kuralları belirleyen toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar, kadınların önünde, başka pek çok alanda olduğu gibi çalışma yaşamına girme konusunda da önemli bir engel oluşturmaktadır (Altun ve Kahraman 2013, 9). Kahraman vd, (2015, 111). Çalışmalarında bu konuyu şu şekilde açıklamıştır: “Kadına genellikle atfedilen özelliklerine uygun olarak öğretmenlik, hemşirelik gibi kadının sevecen ve ince karakterini ortaya çıkaracak mesleklerin uygun olduğu düşünülürken, erkeğe güç gerektiren daha üretici ve ön plana çıkabileceği mesleklerin uygun olduğu düşünülür. Kadının iyi bir eş, anne, çocuk bakıcısı ve ev içi işleri yapan rolü karşısında erkeğin dışarıda çalışan, ailesini koruması ve onlara bakması gereken, güçlü rolü meslek seçiminde de belirgin bir etkiye sahiptir.” Aynı zamanda Emre (2007, 60), kadınların fazla eğitim ve bilgi birikimi gerektirmeyen vasıfsız alanlarda çalışırken, erkeklerin ekonomik ve sosyal durumlarını güçlendirecek profesyonel alanları ellerinde buldurmaya devam ettirdiğini çalışmasında belirtmiştir. Kadınların emek piyasasında karşılaştıkları problemlerin kaynağı patriyarka ve kapitalizmin menfaatlerinin birleşmesidir. Bu emek piyasasındaki kalifiye sayılabilecek işlerin “erkek işi”, vasıfsız işlerin “kadın işi” sayılması bir rastlantı değildir; aksine bu durum patriyarka ve kapitalizmin ortak öğretileriyle birlikte erkeğin daha yüksek ücretli işlerde çalışma isteğiyle işverenlerin de evde yeniden üretimi yapan bir kadının olması sayesinde erkekleri daha düşük ücretlerle çalıştırabileceği fikrine dayanmaktadır (Karamanlı 2019, 107).

Mesleklerin erkek egemenliği altında bulunması erkekliğin hegemonik inşasıyla ilgilidir. Connell (1998, 246) hegemonik erkeklik kavramındaki “hegemonya’yı; acımasız

iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlük olarak değerlendirmiştir. Ancak burada bahsedilen, bir erkekler grubunun silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük değildir. Dinsel öğreti veya pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, yardım/vergilendirme politikalarına vb. kök salan üstünlük hegemonyadır (Connell 1998, 246). Connell ve Messerschmidt (2005, 832), hegemonik erkekliğin erkek olmanın “en saygı duyulan” yolunu temsil ettiğini, diğer bütün erkekleri, kendilerini bununla ilişki içinde konumlandırmaya mecbur bıraktığını ve dahası ideolojik olarak kadınların erkeklere olan bağımlılığını meşru kıldığını vurgulamıştır (Özarlan 2015, 123).

Türkiye de dâhil olmak üzere dünya genelinde kadın istihdam oranının düşük olması ve çoğu mesleğin erkek egemen olması güncel bir sorundur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan, Eylül 2019 verilerinin bulunduğu iş gücü istatistiklerine göre, iş gücünde erkek istihdam oranı %69,1 iken, kadınlarda ise bu oran %32,3 (TÜİK, 2019). Görüldüğü üzere, erkek ve kadın istihdam oranları arasında bariz bir fark vardır.

Mühendis dendiğinde akıllara erkek figürü gelmektedir. Çeşitli çalışmalar mühendislik mesleğinin erkek egemen olarak algılandığını göstermektedir (Capobianco vd 2011, 304-328; Koyunlu Ünlü ve Dökme 2011, 196-204). Bu nedenle mühendislik hem elde edilen verilere göre hem de toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirildiğinde Türkiye’de erkek egemen bir meslek olarak kabul edilir. Emre (2007, 60), mühendisliğin erkek egemen bir saha olmasının sebebi olarak; mühendisliğin eril niteliklerle özdeşleştirilen tarafsız, mantıksal, pragmatik, agresif ve yarışmacı özelliklere sahip olduğu ve yapısal olarak kadınlara ait özelliklerle bağdaşmayacağı varsayıldığını öne sürmüştür. Buna ek olarak, Gülhan ve Şahin (2018, 331), çalışmalarında mühendis çizimi yapması istenen beşinci ve yedinci sınıf öğrencilerinin yüksek oranda erkek mühendis çizimi yaptığını ortaya koymuştur. Bu durum mühendisliğin “erkek mesleği” olarak algılandığını kanıtlamakta ve böylelikle mühendisliğin erkek egemen bir saha olduğu bilgisini pekiştirmektedir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) nin 31 Aralık 2018 verilerine bakıldığında odalara kayıtlı mühendislerin yalnızca 23’ünün kadın olduğu görülmektedir (TMMOB, 2018). Bu veri, Türkiye’de mühendislik mesleğinin

erkek egemenliği altında olduğunun nicel kanıtıdır. Kadın mühendislerin yüzdelik oranları mühendislik dalları arasında da farklılık göstermektedir.

Çizelge 1. TMMOB'ye bağlı mühendislik odalarının kadın mühendis oranları.

Mühendislik Dalları	Kadın Mühendislerin Oranları	Mühendislik Dalları	Kadın Mühendislerin Oranları
Bilgisayar Müh.	25,06	Jeoloji Müh.	25,24
Çevre Müh.	47,82	Kimya Müh.	39,87
Elektrik Müh.	11,42	Maden Müh.	12,93
Fizik Müh.	25,12	Makina Müh.	9,62
Gemi Müh.	5,19	Metalleri ve Malzeme Müh.	13,05
Gemi Makineleri İşletme Müh.	2,94	Meteoroloji Müh.	32,35
Gıda Müh.	63,36	Orman Müh.	20,71
Harita ve Kadastro Müh.	16,73	Petrol Müh.	12,07
İnşaat Müh.	11,19	Tekstil Müh.	40,18
Jeofizik Müh.	26,30	Ziraat Müh.	32,21

Kaynak: (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Kasım 2018)

TMMOB 2018 verileri incelendiğinde mühendislik dalları arasında da erkek egemenlik açısından bir kıyaslama yapmak mümkündür. Çizelge 1'de verilen 20 mühendislik dalının yalnızca ikisi hariç erkek egemen olduğu görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda, en erkek egemen mühendislik dalı %2,94 kadın mühendis oranıyla gemi makineleri işletme mühendisliğidir. Ardından sırasıyla gemi mühendisliği (%5,19), makine mühendisliği (%9,62), inşaat mühendisliği (%11,19) ve elektrik mühendisliği (%11,42) gelmektedir. Bunun yanı sıra, bu veriler incelendiğinde gıda mühendisliğinin %63,36 kadın mühendis oranıyla "kadın egemen" bir mühendislik dalı olduğu görülürken çevre mühendisliğinin ise kadın-erkek açısından neredeyse eşit oranlara sahip olduğu görülmektedir (TMMOB 2018). Zengin-Arslan (2002, 402) da mühendislik dallarını üç gruba ayırmıştır:

“'Maskülen' Sayılan Dalları: Makine, inşaat, elektrik/elektronik, petrol ve metalürji.

'Feminen' Sayılan Dalları: Gıda, kimya ve çevre.

'Karma' Dalları: jeoloji, endüstri, nükleer, bilgisayar, havacılık, maden, hidrojeoloji ve jeofizik.”

Mühendislik mesleğinin erkek egemen bir saha olması akıllara "Kadın mühendisler iş hayatında cinsiyetlerinden dolayı sorunlarla karşılaşılıyor mu? Karşılaşıyor ise ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorlar?" sorularını getirmektedir Kara (2013, 55), erkek meslektaşlarıyla aynı eğitimi almış, aynı staj deneyimlerini geçirmiş olan mühendis kadınların, mesleklerini icra ederken erkek meslektaşlarına uygulanmayan bir profesyonellik sorgulamasına maruz kaldığını, kadın olmaktan gelen kimi niteliklerin objektif, mantıklı, inisiyatif almaya ve iş yürütmeye uygun olmadığı ön yargılarıyla cinsiyet ayrımcılığına uğradığını ve kendilerine uygun görülen alanlarda çalışmaya yönlendirildiğini belirtmiş ve kadın mühendislerin meslek yaşamlarında karşılaştıkları bu ayrımcılığın, özellikle işe

alımlarda ve çalışma ortamında görüldüğünü eklemiştir; aynı zamanda kadın mühendislerin çalışma yaşamında mesleki eğitim fırsatlarından daha az yararlandığını öne sürmüştür ve erkek mühendislerin eğitim fırsatlarından daha fazla yararlandırıldığını, bu durumun erkek mühendise avantaj olarak geri döndüğünü, kariyerinde daha hızlı yükselme olanağı sağladığını belirtmiştir. İş yerlerinde kadınların daha fazla maruz kaldığı cinsel taciz veya mobbing gibi yıldırma biçimlerinden kadın mühendisler de etkilenmektedir. Kadın mühendisler, fiziksel işleri beceremeyeceği önkabulu veya sekreter olarak algılanma gibi ön yargılara maruz kalmaktadır. Kendini ispatlamak zorunda kalan kadın mühendisler iş yerinde her zaman erkek mühendislerden iki kat fazla çalışma zorunda kalmaktadır (Kara 2013, 55). Bunun yanı sıra, mühendislik eğitimi alan kadın öğrencilerin mesleğe yakıştırılmamalarından dolayı hem erkek sınıf arkadaşları hem de akademisyenler tarafından dışlandığı veya sınıftaki erkeklerin kadınların dikkat çekmek için bu mesleği tercih ettiklerini öne süren sözlü tacizlere maruz kaldığı görülmektedir (Karamanlı 2019, 108). Aynı zamanda sahada çalışan bazı inşaat mühendisi kadınların argo kelimelere ve cinsiyetçi söylemlere maruz kaldığı, otoritelerinin tanınmadığını, hatta "ya karıların lafıyla iş yapıyoruz" gibi ayrımcı tutumlarla karşılaştıklarını da söylemek mümkündür (Genç İfade 2017).

Alan yazın incelendiğinde özellikle kadın mühendisler ve erkek egemen alanda yaşadıkları sorunlarla ilgili yurt dışında yapılan çalışmalar (Miller 2004, 47-73; Powell vd 2009, 411-428) oldukça fazla iken Türkiye'deki çalışmalar buna nazaran daha kısıtlıdır. Alan yazındaki mesleki cinsiyet ayrımcılığı, kadının emek piyasasındaki konumu ve mühendislik mesleğinin erkek mesleği olarak algılanması ile ilgili yapılan araştırmalarda; Türkiye'deki mesleki cinsiyet ayrımcılığının analizi (Parlaktuna 2010, 1217-1230), Türkiye'deki mühendis kadınların yaşadığı sorunlara ve kariyer süreçlerine odaklanan çalışmalar (Karamanlı 2019; Uzay 2020), kadın makine mühendislerinin sosyolojik anlamda eril olarak görülen bir meslek alanında kendilerini var ederken ev ve iş yaşamlarını uyumlaştırma direnç ve stratejileri (Kara, 2013), ortaokul öğrencilerinin mühendisler ve bilim insanlarına yönelik algıları (Karatas vd 2011, 123-135; Gülhan ve Şahin 2018, 309-338; Çakmak vd 2019, 32-43) incelenmiştir.

Bu çalışmada kadın mühendislerin perspektifinden erkek egemen alanda kadın olarak çalışmanın zorluklarını ortaya koymak, kadın mühendislerin eril niteliklerle özdeşleştirilmiş olan mesleklerine yönelik düşünce ve tutumlarını incelemek, kadın mühendislerin kadının iş hayatına ilişkin yapılan değerlendirmelere katılma düzeylerini mühendislik dallarına göre değerlendirmek ve erkek egemen alanlarda uygulanan mesleki cinsiyet ayrımcılığına yönelik farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Kadın mühendislerin erkek egemen alanda kadın olarak çalışmaya yönelik görüşleri nelerdir?
2. Kadın mühendislerin çalışma yaşamında uygulanan kadın-erkek ayrımcılığı üzerine düşünceleri dallara göre farklılık göstermekte midir?
3. Kadın mühendislerin kadının çalışma yaşamına ilişkin yapılan değerlendirmelere katılma düzeyleri mühendislik dalına göre farklılık göstermekte midir?
4. Mühendislere çalıştıkları kurumlarda verilen işlerin içeriği cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
5. Kadın mühendisler ile aynı pozisyondaki erkek mühendisler arasında ücret eşitsizliği var mıdır?
6. Kadın mühendisler iş hayatında en çok hangi güçlüklerle karşılaşır?
7. Kadın mühendisler mesleklerinde erkeklerin daha başarılı veya avantajlı olduğu görüşüne katılıyorlar mı?
8. Kadın mühendisler mesleklerinde saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazanmak zorunda hissediyorlar mı?

1. Araştırmanın Hipotezleri

1. Kadın mühendislerin çalışma yaşamında uygulanan kadın-erkek ayrımcılığı üzerine düşünceleri dallara göre farklılık göstermemektedir.
2. Mühendislere çalıştıkları kurumlarda verilen işlerin içeriği cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
3. Kadın mühendisler ile aynı pozisyondaki erkek mühendisler arasında ücret eşitsizliği vardır.
4. Kadın mühendisler en çok kadına yönelik ön yargılardan dolayı iş hayatında güçlüklerle karşılaşır.

5. Kadın mühendisler mesleklerinde erkeklerin daha başarılı veya avantajlı olduğu görüşüne katılmamaktadır.

6. Kadın mühendisler mesleklerinde saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazanmak zorunda hissederler.

7. Kadın mühendisler çalışma yaşamında en çok işe alınma konusunda ayrımcılığa uğrarlar.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada, betimsel yöntem tercih edilmiştir. Betimsel yöntem, belirli bir durumu olabildiğince tam ve dikkatlice tanımlayan ve açıklayan yöntemdir (Büyüköztürk vd 2010, 22). Kadın mühendislerin erkek egemen alanda kadın olarak çalışmaya yönelik görüşleri açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket aracılığıyla internet üzerinden toplanmıştır. Kapalı uçlu soruların analizi için yüzde ve frekanslar hesaplanmıştır. Açık uçlu sorular ise betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde, kişilerin beyanlarını çarpıcı biçimde aktarabilmek adına doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008, 89).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın örnekleme, amaçlı (amaçsal) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilir (Büyüköztürk vd 2010, 11). Çalışmada, çalışılan grubun üyeleri kadın ve mühendis olma yönünden benzerlik gösterdiğinden bu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada özellikle ulaşılabilirlik adına en uygun ve en erkek egemen mühendislik dalları olan makine, inşaat ve elektrik mühendisliği dallarında çalışan kadın mühendisler tercih edilmiştir.

Çalışmanın örneklemini amaçsal örnekleme yöntemiyle seçilmiş 17 inşaat mühendisi, 15 makine mühendisi, 11 elektrik mühendisi; toplamda 43 kadın mühendis oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kadın Mühendislerin Perspektifinden Erkek Egemen Alanda Kadın Olarak Çalışmanın Zorlukları Anketi

Erkek egemen bir meslek olan mühendislik mesleğinde çalışan kadınların yaşadıkları zorlukları saptamak ve mesleğe yönelik tutumlarını belirleyebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından bir anket oluşturulmuştur. Anket; 4 açık uçlu, 6 çoktan seçmeli ve Kara (2013) tarafından geliştirilmiş olan kadın mühendislerin mesleki cinsiyet ayrımcılığına bakış açılarını ölçmeye yönelik ölçekten oluşmaktadır.

Oluşturulan anket katılımcılara internet üzerinden Google Forms aracılığıyla ulaştırılmış ve çalışmaya ilişkin veriler toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Anketin giriş kısmında, katılımcılara yönelik olarak; yaş, medeni durum, çalışılan sektör ve mühendislik dalı bilgileri alınmıştır. Bu kategorik veriler kodlanarak SPSS 23 programına aktarılmış ve çapraz tablolar oluşturulmuştur. Nicel verilerin analizinde bu program kullanılırken, açık uçlu sorular betimsel analizle incelenmiş ve kadın mühendislerin belirttikleri görüşler doğrudan alıntılanarak aktarılmıştır.

1. BULGULAR

Çizelge 2. Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Ayrımcılığı ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Çalışma yaşamında kadın-erkek ayrımcılığı yapıldığını düşünüyor musunuz?				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	11	73,3	4	26,7	15
İnşaat	14	82,4	3	17,6	17
Elektrik	8	72,7	3	27,3	11
Toplam	33	76,7	10	23,3	43

Çizelge 2 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %73,3'ü, kadın inşaat mühendislerinin %82,4'ü, kadın elektrik mühendislerinin %72,7'si ve toplamda katılımcıların %76,7'si "Çalışma yaşamında kadın erkek ayrımcılığı yapıldığını düşünüyor musunuz?" sorusuna evet yanıtını vermiştir.

Çizelge 3. Çalışma Yaşamında Kadın Erkek-Ayrımcılığı Yapılan Konular

Çalışma yaşamında kadın-erkek ayrımcılığı hangi konularda yapılmaktadır?	Sayı	Yüzde
	İşe alınmada	24
Ücrette	11	33,3
Hizmet içi eğitim programlarında	4	12,1
İş dağıtımında	19	57,6
Yükselme ve ilerlemede	21	63,6
Yönetmel sorumlulukta	24	72,7
Araç tahsisi vb. yan haklarda	1	3

Çizelge 3 incelendiğinde çalışma yaşamında kadın-erkek ayrımcılığının en çok %72,7 oranıyla işe alınmada ve yönetmel sorumlulukta yapıldığını söylediği görülmektedir. Katılımcıların %63,6'sı yükselme ve ilerlemede; %57,6'sı da iş

dağıtımında da kadın-erkek ayrımcılığı yapıldığını belirtmiştir.

Çizelge 4. Erkeklerin Kadın Meslektaşlarına Göre Daha Fazla Çalışması ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Erkekler kadın meslektaşlarına göre daha fazla çalışırlar.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	2	13,3	2	13,3	11	73,4	15
İnşaat	3	17,6	0	0	14	82,4	17
Elektrik	1	9,1	0	0	10	90,9	11
Toplam	6	13,9	2	4,7	35	81,4	43

Çizelge 4 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %73,4'ünün, kadın inşaat mühendislerinin %82,4'ünün, kadın elektrik mühendislerinin %90,9'unun ve toplamda katılımcıların %81,4'ünün erkeklerin kadın meslektaşlarına göre daha fazla çalıştıkları görüşüne katılmadığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 5. Kadınların Mühendislik için Yetenek ve Becerileri ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Kadınların yetenek ve becerileri mühendislik için yetersizdir.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	0	0	0	0	15	100	15
İnşaat	1	5,9	0	0	16	94,1	17
Elektrik	0	0	0	0	11	100	11
Toplam	1	2,3	0	0	42	97,7	43

Çizelge 5 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin ve kadın elektrik mühendislerinin tamamının, kadın inşaat mühendislerinin %94,1'inin ve toplamda katılımcıların %97,7'sinin "Kadınların yetenek ve becerileri mühendislik için yetersizdir." görüşüne katılmadığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 6. Kadınların Kariyer Gelişiminde Uğradığı Haksızlık ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Kadınlar kariyer gelişiminde uğradığı haksızlığa uğramaktadır.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	12	80	1	6,7	2	13,3	15
İnşaat	13	76,4	1	5,9	3	17,7	17
Elektrik	8	72,7	1	9,1	2	18,2	11
Toplam	33	76,7	3	7	7	16,3	43

Çizelge 6 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %80'inin, kadın inşaat mühendislerinin %76,4'ünün, kadın elektrik mühendislerinin %72,7'sinin ve toplamda katılımcıların %76,7'sinin "Kadınlar kariyer gelişimi konusunda haksızlığa uğramaktadır." görüşüne katıldığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 7. Kadın Çalışanların Kurumu Temsil Fırsatlarından Yararlandırılması ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Kadın çalışanlar toplantılara katılma, yurt dışı gezilere katılım gibi kurumu temsil fırsatlarından yararlandırılmaktadır.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	5	33,3	6	40	4	26,7	15
İnşaat	6	35,3	4	23,5	7	41,2	17
Elektrik	8	72,7	2	18,2	1	9,1	11
Toplam	19	44,2	12	27,9	12	27,9	43

Çizelge 7 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %40'ının kadın çalışanların toplantılara katılma, yurt dışı gezilere katılım gibi kurumu temsil fırsatlarından yararlandırıldıkları görüşünde kararsız olduklarına, kadın inşaat mühendislerinin %41,2'sinin katılmadığına, kadın

Kadın mühendislerin perspektifinden erkek egemen alanda kadın olarak çalışmanın zorlukları

elektrik mühendislerinin %72,7'sinin katıldığına toplamda ise katılımcıların %44,2'sinin belirtilen görüşe katıldığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 8. Kadın Çalışanların Annelik Haklarına Uygun Davranılması ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması
İş yerinde kadın çalışanların annelik haklarına (doğum izni ve süt izni gibi) uygun davranılmaktadır.

Çalışılan dal	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	8	53,3	5	33,3	2	13,4	15
İnşaat	7	41,2	2	11,8	8	47	17
Elektrik	7	63,6	2	18,2	2	18,2	11
Toplam	22	51,1	9	21	12	27,9	43

Çizelge 8 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %53,3'ünün, kadın elektrik mühendislerinin %63,6'sının "İş yerinde kadın çalışanların annelik haklarına (doğum izni ve süt izni gibi) uygun davranılmaktadır." görüşüne katıldığı, kadın inşaat mühendislerinin %47'sinin katılmadığı ve toplamda katılımcıların %51,1'inin belirtilen görüşe katıldıklarına ulaşılmaktadır.

Çizelge 9. Hamilelik, Doğum, Ücretsiz İzin, Doğum Sonrası İş Bırakma vb. Nedenlerle İşe Devamlarının Belirsizliği ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Hamilelik, doğum, ücretsiz izin, doğum sonrası iş bırakma vb. nedenlerle işe devamları belirsizlik ve risk taşıyor.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	6	40	3	20	6	40	15
İnşaat	9	52,9	2	11,8	6	35,3	17
Elektrik	6	54,5	2	18,2	3	27,3	11
Toplam	21	48,8	7	16,3	15	34,9	43

Çizelge 9 incelendiğinde "Kadın makine mühendislerin hamilelik, doğum, ücretsiz izin, doğum sonrası iş bırakma vb. nedenlerle işe devamları belirsizlik ve risk taşıyor." görüşüne %40'ının katıldığı, %40'ının ise katılmadığı; kadın inşaat mühendislerinin %52,9'unun ve kadın elektrik mühendislerinin %54,5'inin katılmadığı görülmektedir. Toplamda ise katılımcıların %48,8'inin belirtilen görüşe katılmadığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 10. Kadınların Ev İçi Sorumlulukları Nedeniyle İşlerine Konsantre Olamaması ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalışılan dal	Kadınlar ev içi sorumlulukları nedeniyle işlerine tam olarak konsantre olamazlar.						Toplam
	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	0	0	0	0	15	100	15
İnşaat	3	17,6	0	0	14	82,3	17
Elektrik	1	9,1	1	9,1	9	81,9	11
Toplam	4	9,3	1	2,3	38	88,4	43

Çizelge 10 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin tamamının, kadın inşaat mühendislerinin %82,3'ünün, kadın elektrik mühendislerinin %81,9'unun toplamda ise katılımcıların %88,4'ünün kadınlar ev içi sorumlulukları nedeniyle işlerine tam olarak konsantre olamazlar görüşüne katılmadığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 11. Nitelikli Eğitimde Kadın Tercih ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması Daha nitelikli ve önemli eğitimler için kadın çalışanlar tercih edilmez.

Çalışılan dal	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	4	26,7	2	13,3	9	60	15
İnşaat	7	41,1	2	11,8	8	47	17
Elektrik	2	18,2	0	0	9	81,9	11
Toplam	13	30,2	4	9,3	26	60,5	43

Çizelge 11 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %60'ının, kadın inşaat mühendislerinin %47'sinin, kadın elektrik mühendislerinin %81,9'unun, toplamda ise katılımcıların %60,5'inin "Daha nitelikli ve önemli eğitimler için kadın çalışanlar tercih edilmez." görüşüne katılmadığına ulaşılmaktadır.

Çizelge 12. İş Yerinde Birimlerin Cinsiyetlere Göre Sınıflandırılması ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması İş yerinde birimlerin cinsiyetlere göre kadın işi ya da erkek işi olarak sınıflandırıldığını düşünülüyor.

Çalışılan dal	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	9	60	0	0	6	40	15
İnşaat	9	52,9	1	5,9	7	41,1	17
Elektrik	3	27,3	2	18,2	6	54,6	11
Toplam	21	48,9	3	7	19	44,2	43

Çizelge 12 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %60'ının ve kadın inşaat mühendislerinin %52,9'unun iş yerinde birimlerin cinsiyetlere göre kadın işi ya da erkek işi olarak sınıflandırıldığına katıldığı; kadın elektrik mühendislerinin %54,6'sının ise katılmadığı görülmektedir. Toplamda kadın mühendislerin katılma ve katılmama oranlarının yüzdesel olarak çok yakın olduğuna ulaşılmaktadır.

Çizelge 13. Cinsiyetlere göre İş Yükü ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması Kadın çalışanların iş yükü, erkeklerden daha fazladır.

Çalışılan dal	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	6	40	5	33,3	4	26,7	15
İnşaat	5	29,4	5	29,4	7	41,1	17
Elektrik	2	18,2	2	18,2	7	63,7	11
Toplam	13	30,2	12	27,9	18	41,9	43

Çizelge 13 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %40'ının kadın çalışanların iş yükünün erkeklerden daha fazla olmasına katıldığı; kadın inşaat mühendislerinin %41,1'inin ve kadın elektrik mühendislerinin %63,7'sinin katılmadığına ulaşılmıştır. Toplamda kadın mühendisler %41,9 oranıyla bu görüşe katılmamaktadır.

Çizelge 14. Kadın Çalışanların Daha Fazla Denetlenmesi ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması Kadın çalışanlar yaptıkları işlerde daha fazla denetlenmektedir.

Çalışılan dal	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	5	33,4	4	26,7	6	40	15
İnşaat	6	35,3	4	23,5	7	41,2	17
Elektrik	1	9,1	0	0	10	90,9	11
Toplam	12	27,9	8	18,6	23	53,5	43

Çizelge 14 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %40'ının, kadın inşaat mühendislerinin %41,2'sinin ve kadın elektrik mühendislerinin %90,9'unun "Kadın çalışanlar yaptıkları işlerde daha fazla denetlenmektedir." görüşüne katılmadığı görülmektedir. Toplamda kadın mühendislerin %53,5'i de bu görüşe katılmamaktadır.

Kadın mühendislerin perspektifinden erkek egemen alanda kadın olarak çalışmanın zorlukları

Çizelge 15. Erkeklerin Meslekte İlerlemeleri ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması
Erkekler doğaları gereği akılcı ve duygusal olduğundan meslekte ilerlemeleri daha kolay olmaktadır.

Çalışılan dal	Katılıyorrum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	2	13,4	0	0	13	86,6	15
İnşaat	3	17,7	2	11,8	12	70,5	17
Elektrik	1	9,1	1	9,1	9	81,9	11
Toplam	6	14	3	7,0	34	79,1	43

Çizelge 15 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %86,6'sının, kadın inşaat mühendislerinin %70,5'inin ve kadın elektrik mühendislerinin %81,9'unun "Erkekler doğaları gereği akılcı ve duygusal olduğundan meslekte ilerlemeleri daha kolay olmaktadır." görüşüne katılmadığı görülmektedir. Toplamda kadın mühendislerin %79,1'inin de bu görüşe katılmadığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Çizelge 16. Kadınlara Meslekte Sorumluluk Verilmesi ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Kadınlara doğaları gereği pasif, sezgileri güçlü ve duygusal olduklarından dolayı meslekte sorumluluk verilmemektedir.

Çalışılan dal	Katılıyorrum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	1	6,7	4	26,7	10	66,6	15
İnşaat	3	17,6	6	11,8	8	70,6	17
Elektrik	2	18,2	1	9,1	8	72,8	11
Toplam	6	14	11	16,3	26	69,8	43

Çizelge 16 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %66,6'sının, kadın inşaat mühendislerinin %70,6'sının ve kadın elektrik mühendislerinin %72,8'inin "Kadınlara doğaları gereği pasif, sezgilerinin güçlü ve duygusal olduğundan dolayı meslekte sorumluluk verilmemektedir." görüşüne katılmadığı görülmektedir. Toplamda kadın mühendislerin %69,8'i de bu görüşe katılmamaktadır.

Çizelge 17. İş yerinde Cinsel Taciz/ İstismar Önlemi ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması
İş yerim cinsel taciz ya da istismar konusunda yeterli önlem ve yaptırımlara sahiptir.

Çalışılan dal	Katılıyorrum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	12	80	1	6,7	2	13,3	15
İnşaat	11	64,7	2	11,8	4	23,5	17
Elektrik	9	81,8	0	0	2	18,2	11
Toplam	32	74,5	3	7	8	18,6	43

Çizelge 17 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %80'inin, kadın inşaat mühendislerinin %64,7'sinin ve kadın elektrik mühendislerinin %81,8'inin iş yerlerinin cinsel taciz ya da istismar konusunda yeterli önlem ve yaptırımlara sahip olduğu görüşüne katıldığı görülmektedir. Toplamda kadın mühendislerin %74,5'inin de bu görüşe katıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Çizelge 18. Çalışılan Alanın Uygunluğu ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Çalıştığım alan kadınların çalışması için uygun bir alandır.

Çalışılan dal	Katılıyorrum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	13	86,7	1	6,7	1	6,7	15
İnşaat	13	76,4	2	11,8	2	11,8	17
Elektrik	9	81,8	0	0	2	18,2	11
Toplam	35	81,4	3	7	5	11,7	43

Çizelge 18 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %86,7'sinin, kadın inşaat mühendislerinin %76,4'ünün ve kadın elektrik mühendislerinin %81,8'inin çalıştıkları alanların kadınların çalışması için uygun bir alan olduğu görüşüne katıldığı görülmektedir. Toplamda kadın

mühendislerinin %81,4'ünün de bu görüşe katıldığı görülmektedir.

Çizelge 19. Çalışılan Kurumda Özellikle Erkekler veya Kadınlara Verilen İşler

Çalıştığınız kurumda özellikle erkekler / özellikle kadınlara verilen işler olduğunu düşünüyorsanız hangi alanlarda olduğunu belirtiniz.

	Yüzde	
	Erkek	Kadın
Bakım onarım	86	0
Kalite kontrol	21	53,4
Projelendirme	16,2	58,1
Üretim	69,7	7
Satış	21	46,5
İdari alan	46,5	27,9

Çizelge 19 incelendiğinde katılımcıların %86'sının bakım onarım alanındaki işlerin erkekler verildiğini düşündüğü, %53,4'ünün kalite kontrol alanındaki işlerin kadınlara verildiğini düşündüğü, %58,1'inin projelendirme alanındaki işlerin kadınlara verildiğini düşündüğü, %69,7'sinin üretim alanındaki işlerin erkekler verildiğini düşündüğü, %46,5'inin satış alanındaki işlerin kadınlara verildiğini düşündüğü ve %46,5'inin idari alandaki işlerin erkekler verildiğini düşündüğü görülmektedir.

Çizelge 20. Aynı Pozisyonda Çalışan Kadın-Erkek Arasında Ücret Eşitsizliği ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Sizinle aynı pozisyondaki diğer erkek çalışma arkadaşlarınızla aranızda ücret eşitsizliği var mı?

Çalışılan dal	Evet		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	4	26,7	11	73,3	15
İnşaat	7	41,2	10	58,8	17
Elektrik	3	27,3	8	72,7	11
Toplam	14	32,6	29	67,4	43

Çizelge 20 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %73,3'ü, kadın inşaat mühendislerinin %58,8'inin, kadın elektrik mühendislerinin %72,7'sinin ve toplamda katılımcıların %67,4'ünün "Sizinle aynı pozisyondaki diğer erkek çalışma arkadaşlarınızla aranızda ücret eşitsizliği var mı?" sorusuna "Hayır." yanıtı verdiği görülmüştür.

Çizelge 21. Erkek Mühendisler Arasındaki Hoşnutsuzluk ve Mühendislik Dalı Karşılaştırması

Bir kadın olarak bu mesleği yapıyor olmanız erkek meslektaşlarınız arasında bir hoşnutsuzluk yaratıyor mu?

Çalışılan dal	Evet		Hayır		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Makine	3	20	12	80	15
İnşaat	7	41,2	10	58,8	17
Elektrik	1	9,1	10	90,9	11
Toplam	11	25,6	32	74,4	43

Çizelge 21 incelendiğinde kadın makine mühendislerinin %80'inin, kadın inşaat mühendislerinin %58,8'inin, kadın elektrik mühendislerinin %90,9'unun ve toplamda katılımcıların %74,4'ünün "Bir kadın olarak bu mesleği yapıyor olmanız erkek meslektaşlarınız arasında bir hoşnutsuzluk yaratıyor mu?" sorusuna hayır yanıtı verdiği görülmüştür.

Çizelge 22. Kadın Mühendislerin İşte Karşılaştıkları Güçlükler Kadın Olmanızdan Dolayı İşte Karşılaşılan Güçlükleri İfadeleyiniz.

	Sayı	Yüzde
Kadına yönelik ön yargılı tutumlar	34	79,1
Mesleki ve aile içi roller arasında öncelik çatışması	17	39,5
İş yerinde iletişim kurma zorluğu	8	18,6
Çalışma şartlarının güçlüğü	15	34,9

Çizelge 22 incelendiğinde, kadın olmaktan dolayı karşılaşılan güçlüklerden katılımcıların %79,1'inin "kadına yönelik ön yargılı tutumları" işaretlediği görülmektedir. Katılımcıların %39,5'i de "mesleki ve aile içi roller arasında öncelik çatışmasını" işaretlemiştir.

31 yaşındaki evli, özel sektörde inşaat mühendisi olarak çalışan K16. mühendislik mesleğinde erkeklerin kadınlara göre daha başarılı veya daha avantajlı olduğuna yönelik görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

"Erkekler bizden daha başarılı değiller ama özellikle şantiyelerde genel tutum yüzünden tercih önceliğine sahipler..."

Katılımcı, erkek meslektaşlarının daha başarılı olmadığını sadece şantiyelerde kadına yönelik ön yargılı tutumlardan dolayı erkeklerin tercih edildiğini vurgulamıştır.

22 yaşındaki bekâr, özel sektörde inşaat mühendisi olarak çalışan K3, "Mesleğinizde saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazanmak zorunda hissediyor musunuz? Örnekleyiniz." sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır:

"Evet, şantiyede giyim tarzı..."

29 yaşındaki bekâr, özel sektörde makine mühendisi olarak çalışan K11, aynı soruya şu yanıtı vermiştir:

"Evet, ciddi duruş sergilemek zorunda hissediyorum..."

47 yaşındaki evli, kamuda inşaat mühendisi olarak çalışan K35, aynı konudaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır.

"Evet. Ustalara bazen daha sert tavırlar sergilemek gerekmektedir..."

24 yaşındaki bekâr, özel sektörde inşaat mühendisi olarak çalışan K40 ise, aynı soruyu şu şekilde cevaplamıştır:

"Evet, çünkü eğer kendini saydırmazsan kimse seni dinlemiyor, önemsemiyor ve genelde söylenen 'Burası kurtlar sofrası, sen yapamazsın!' oluyor..."

Katılımcılar, mesleklerinde saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazandığını onaylamıştır. Katılımcıların belirttiğine göre katılımcılar şantiyede giyim tarzına dikkat etmek, ciddi ve sert tavırlar sergilemek zorunda

hissetmektedir. Bu durum, kadınların şantiyelerde ciddiye alınmak için çeşitli yollara başvurduğunu göstermektedir.

26 yaşındaki evli, özel sektörde elektrik mühendisi olarak çalışan K26, erkek meslektaşları tarafından maruz bırakıldığı ayrımcılıkları şu şekilde örneklendirmiştir:

"'Seni şimdi yormayalım sen araziye gelmesen de olur.', 'Toplantıda bir kişi var senin gelmene gerek yok.' gibi yaklaşımlarla karşılaşıyorum..."

24 yaşındaki bekâr, özel sektörde inşaat mühendisi olarak çalışan K40 ise şu şekilde aktarmıştır:

"Yani genelde yapamaz gözüyle bakılıyor ve desteklenmek yerine 'Sen kızsın, onu yapman uygun değil.' gibi cümlelerle uzaklaştırılıyor..."

Katılımcılar, erkek meslektaşları tarafından ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiştir. Katılımcıların görüşlerine göre kadın mühendislerin kadın oldukları için toplantı ve arazide yapılan çalışmalara dâhil edilmediğine ve kadın mühendisler genelde "yapamaz" gözüyle bakıldığına ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmaya başlanırken "Kadın mühendislerin çalışma yaşamında uygulanan kadın- erkek ayrımcılığı üzerine düşünceleri mühendislik dallarına göre istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir." hipotezi kabul edilmiştir. Araştırma sırasında elde edilen bulgular incelendiğinde kadın mühendislerin çalışma yaşamında kadın-erkek ayrımcılığına maruz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumun mühendislik dallarına göre istatistiksel olarak değişiklik göstermediği görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde kadın mühendislerin; erkeklerin kadınlara göre daha fazla çalıştığına inanmadığına, kadınların yetenek ve becerilerinin mühendislik için yeterli olduğunu düşündüğüne ve kadınların kariyer gelişimi konusunda haksızlığa uğradığına ulaşılmaktadır. Ek olarak, nitelikli işler için kadınların tercih edilmemesi gibi bir durumun var olmadığı bilgisine ulaşılmaktadır, aynı zamanda iş yerinde birimlerin cinsiyetlere göre kadın işi ya da erkek işi olarak sınıflandırıldığı sonucuna da ulaşılmaktadır. Ayrıca kadın mühendisler, kadın çalışanların iş yükünün erkeklere oranla daha fazla olmadığını ve kadın çalışanların yaptıkları işlerde daha fazla denetlenmediğini belirtmiştir. Kadın mühendisler, erkeklerin

sadece akılcı olduklarından dolayı meslekte ilerlemelerinin daha kolay olduğu görüşüne katılmamakla beraber iş yerinde kadınlara da duygusal olmalarından dolayı sorumluluk verilmediğine katılmamaktadır. Bulgular sonucunda, kadın mühendislerin iş yerlerinin cinsel taciz ya da istismar konusunda yeterli önlem ve yaptırımlara sahip olduğuna ve kadın mühendislerin çalıştıkları alanların kadınlar için uygun alanlar olduğunu belirttiğine ulaşılmıştır. Aynı zamanda, kadın mühendislerin iş yaşamına ilişkin değerlendirmelere yönelik düşüncelerinin mühendislik dallarına göre istatistiksel olarak değişiklik göstermediği görülmektedir.

Araştırma öncesinde “Mühendislere çalıştıkları kurumlarda verilen işlerin içeriği cinsiyete göre değişiklik göstermektedir.”, “Kadın mühendisler kadına yönelik ön yargılardan dolayı iş hayatında güçlüklerle karşılaşır.”, “Kadın mühendisler çalışma yaşamında en çok işe alınma konusunda ayrımcılığa uğrarlar.” hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular, kurulan hipotezleri doğrulamaktadır. Kadın mühendisler daha çok kalite kontrol, projelendirme ve satış alanlarında işler verilirken erkek mühendisler ise daha çok bakım onarım, üretim ve idari alanlarda işler verilmektedir. Kadın mühendislerin 79,1’ine göre iş hayatında karşılaşılan güçlükler arasından öne çıkan, kadına yönelik ön yargılı tutumlardır. Kara (2013, 90-96)’nın çalışmasında da kadın mühendisler daha çok projelendirme alanında işler verildiği ve kadın mühendislerin iş hayatında en çok karşılaştığı güçlüğü kadına yönelik ön yargılı tutumlar olduğu görülmektedir. Çalışmalar bu noktada örtüşmektedir ve bu durum kadın mühendislerin erkek egemen alanda benzer sorunları deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Kadın mühendisler mesleklerinde saygınlık kazanmak için maskülen özellikler kazanmak zorunda hissettiklerini vurgulamışlardır. Özellikle, şantiyede ciddiye alınabilmek için giyim ve konuşma tarzlarına dikkat etmek zorunda hissettiklerini ve daha sert bir tavır takınmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Uzay (2020, 112) çalışmasında kadınların iş hayatında başarılı olabilmek için maskülen davranışlara meylettikleri ve dişi görünmenin iş hayatında kendilerine engel teşkil ettiğini düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada çalışmalar benzerlik göstermektedir. Ek olarak, kadın mühendisler şantiyelerde erkek mühendislerin genel tutum yüzünden tercih önceliğine sahip olduklarını da vurgulamıştır. Kadın mühendislerin 72,7’sinin çalışma yaşamında en çok işe alınma konusunda ayrımcılığa uğradıklarını belirtmesi, ilgili hipotezi doğrulamaktadır.

Kadın elektrik mühendislerinin, kadın çalışanların toplantılara katılma, yurt dışı gezilere katılım gibi kurumu temsil fırsatlarından yararlandırılmadığı görüşüne katıldığına ulaşıırken, kadın inşaat mühendislerinin bu görüşe katılmadığı görülmektedir. Kadın makine mühendisleri ise bu görüşe yönelik kararsız kalmıştır. Bunun yanı sıra, kadın mühendislerin iş yaşamında kadın olarak yer almasının erkek meslektaşları arasında hoşnutsuzluk yaratmadığını düşündüklerine ulaşılmaktadır. Ayrıca, çalışma öncesinde “Kadın mühendisler ile aynı pozisyondaki erkek mühendisler arasında ücret eşitsizliği vardır.” hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular ise hipotezi çürütür niteliktedir. Kadın mühendisler ile erkek meslektaşları arasında ücret eşitsizliği olmadığına ve bu durumun mühendislik dallarına göre istatistiksel olarak değişiklik göstermediğine ulaşılmaktadır. Nicel bulguların sonucunda her ne kadar erkek meslektaşların arasında kadın meslektaşlarına yönelik hoşnutsuzluk olmadığı sonucuna ulaşılsa da nitel bulgular incelendiğinde erkek mühendislerin kadın meslektaşlarına pozitif/negatif ayrımcılık uygulayabildiği görülmektedir. Özellikle, erkek mühendislerin kadın meslektaşlarını kendi erkek egemen çemberlerinden dışarıda tuttuğu, kadın olmalarından dolayı onları toplantılara çağırmadıkları veya arazi çalışmalarına dâhil etmedikleri sonucuna varılmıştır. Uzay (2020, 108) da çalışmasında erkek mühendislerin çay molası gibi zaman dilimlerinde bir araya gelerek işle ilgili teknik detayların kendi aralarında konuşarak hallettiğini, kadınların ise bu erkek egemen çemberin dışında bırakıldığını sonucuna ulaşmıştır. Çalışmalar bu noktada örtüşmektedir.

4.1. Öneriler

Bu çalışmanın sonuçlarına göre geliştirilen öneriler şunlardır:

1. Kadın istihdamını artırmak ve kadınları çalışmaya teşvik etmek adına bakım yükü olan kadınlar için devlet tarafından desteklenen bakım hizmeti sunan kuruluşların sayısının artırılması önerilebilir.

2. Kadınların iş hayatında özgüvenlerinin geliştirilmesi, iş hayatına teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber, mesleki cinsiyet eşitsizliği üzerine farkındalık yaratmak için iş yerlerinde konuyla ilgili ayrıntılı bilgilendirmeler yapılması ve bunun denetiminin sağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda, kadınları erkek egemen bir meslek olan mühendislikte çalışmaya teşvik edebilmek adına mühendislik fakültelerinde öğrenim gören kadın öğrencileri

maddi/manevi desteklemek için sosyal sorumluluk projeleri geliştirilmesi ya da sayılarının artırılması büyük önem arz etmektedir.

3. Öğrencilerin mühendislik algılarının değiştirmek, mühendislik mesleğinin erkek egemen olmasına yönelik bir çözüm yöntemi olarak düşünülebilir. Bu amaca yönelik alan çalışmaları geliştirilmelidir.

Teşekkür

Çalışmaya olan katkılarından dolayı Dr. Yunus Emre Avcu'ya teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKLAR

Altun, A. ve Kahraman, N. (2013). Kadının çalışmasına dair toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve kadınların zihniyet örüntüleri. İletişim Araştırmaları, 11(1-2), 9- 34.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (19. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara-Türkiye.

Capobianco, B. M., Diefes-Dux, H. A., Mena, I., Weller, J. (2011). "What is an engineer? Implications of elementary school student conceptions for engineering education". Journal of Engineering Education, 100 (2): 304-328

Connell, R. W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, (Çev.: Cem Soydemir), İstanbul : Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). "Hegemonic Masculinity: Rethinking Concept". Gender Society, 19 (6): 829-859.

Çakmak, B., Bilen, K., Taner, M. S. (2019). "Ortaokul öğrencilerinin mühendis ve mühendislik algıları". Anadolu Öğretmen Dergisi, 3(1): 32-43.

Emre, E. (2007). "Türkiye'de Kadın Mühendisler." TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. Erişim adresi: <http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/99974951f19a0c7ek.pdf> Son Erişim Tarihi: 25.11.2019.

Genç İfade Gazetesi (2017). "Şantiyelerde kadın baret olmak." Erişim adresi: <http://gencifade.omu.edu.tr/santiyelerde-kadin-baret-olmak-2/> Son Erişim Tarihi: 01.06.2021

Gülhan, F. ve Şahin, F. (2018). "Ortaokul 5. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Mühendisler ve Bilim İnsanlarına Yönelik Algılarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi." Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED): 309-338.

Kahraman, A., Tunçdemir, N. O., Özcan, A. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Hemşirelik Bölümünde Öğrenim Gören Erkek Öğrencilerin Mesleğe Yönelik Algıları". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research: 108-144.

Kara, N. (2013). "Bir Erkek Mesleği Olan Mühendislikte Mühendis Kadınların Yaşam Ve Direniş Stratejileri". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta- Türkiye.

Karamanlı M. B. (2019). "Türkiye'de Mühendis Kadınlar". Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla-Türkiye.

Karatas F. O., Micklos A., Bodner G. M. (2011). "Sixth-grade students' views of the nature of engineering and images of engineers". Journal of Science Education Technology, 20: 123-135.

Koyunlu Ünlü, Z. ve Dökme, İ. (2017). "Özel Yetenekli Öğrencilerin FeTeMM'in Mühendisliği Hakkındaki İmajları". Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (1): 196-204

Miller, G. E. (2004). "Frontier Masculinity in the Oil Industry: The Experience of Women Engineers". Gender, Work and Organization, 11(1): 47-73.

Özarslan, A. D. (2015). Hegemonik erkeklik bağlamında erkek hemşireler. Alternatif Politika, 7(1), 118-141.

Parlaktuna, İ. (2010). "Analysis of Gender-Based Occupational Discrimination in Turkey". Ege Academic Review, 10 (4): 1217-1230.

Powell, A., Bagilhole, B., Dainty, A. (2009). "How Women Engineers Do and Undo Gender: Consequences for Gender Equality." Gender, Work & Organization, 16(4): 411-428.

TMMOB (2019). TMMOB'YE BAĞLI ODALARIN ÜYE SAYISI 550 BİNİ AŞTI. Erişim adresi: <http://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobye-bagli-odalarin-uye-sayisi-550-bim-asti> Son Erişim Tarihi: 02.12.2019

TÜİK. (2019). İşgücü İstatistikleri.

Erişim adresi:

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Eylul-2019-30688> Son Erişim Tarihi: 05.12.2019

Uzay A. (2020). "Kadın Mühendislerin Kariyer Sürecinin Habitus Ve Dokuz Tip Mizaç Modeli Bağlamında İncelenmesi". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara-Türkiye.

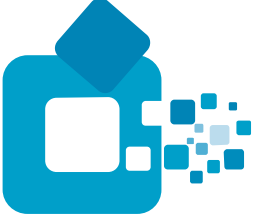
Üner, S. (2008). "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Temel Eğitim Seti". TC

Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, UNFPA, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara: Dumat Ofset.

Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K., Taşkın, L. (2007). "Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları". Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi: 26-38.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri: Seçkin Yayıncılık. Ankara-Türkiye.

Zengin-Arslan,B. (2002), "Women in engineering education in Turkey: Understanding the gendered distribution", International Journal of Engineering Education, 18(4): 400-408.

**DOĞU BATI ÇELİŞKİSİNİN TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI: SİNEKLİ BAKKAL
ÖRNEĞİ**

**REFLECTION OF THE EAST-WEST CONFLICT ON TURKISH LITERATURE: THE
SAMPLE OF THE SİNEKLİ BAKKAL (THE CLOWN AND HIS DAUGHTER)**

**ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ**

Merve HARBELİOĞLU*

¹Antalya AKEV Üniversitesi, Antalya, Türkiye

Antalya AKEV University, Antalya, Turkey

Merve.harbelioglu@akev.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7535-3068

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

21.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted

04.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published

Temmuz / July 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Temmuz- Aralık / June – December

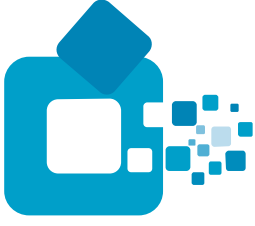
ATIF / CITE as

Harbelioğlu, M. (2021). "Doğu Batı Çelişkinin Türk Edebiyatına Yansıması: Sinekli Bakkal Örneği" / "Reflection of The East-West Conflict on Turkish Literature: The Sample of The Sinekli Bakkal". bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 4 (1): doi: 10.37215/bilar.925045

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

DOĞU BATI ÇELİŞKİSİNİN TÜRK EDEBİYATINA YANSIMASI: SİNEKLİ BAKKAL ÖRNEĞİ

REFLECTION OF THE EAST-WEST CONFLICT ON TURKISH LITERATURE: THE SAMPLE OF THE SİNEKLİ BAKKAL (THE CLOWN AND HIS DAUGHTER)

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Doğu ve Batı medeniyetlerini anlamak ve anlamlandırmak için tarihsel süreçte geçirdikleri aşamaları bilmek gerekir. Öyle ki her iki medeniyet arasındaki çelişkiler de bu süreçte yaşanan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sanayi Devrimi ile gerçekleşen ekonomik ve sosyal değişimler aradaki kültür farkını artırmış ve Doğu ülkelerini geride bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da bu süreçte dünyadaki gelişmelerden geri kalmış ve Fransız İhtilali ile gelen milliyetçilik akımı ile iyice sarsılmıştır. Son dönemlerinde kalkınmaya çalışan Osmanlı, Batı'dan birtakım yenilikleri alma çabasında bulunmuş fakat kendi kültürü ile uyum sağlayamayan bu yenilikler Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmaya yetmemiştir.

Doğu ve Batı arasındaki çelişki birçok düşünür ve yazarın da ele aldığı konular içinde yer almıştır. Bu konuyu ele alanlardan Halide Edip Adivar'ın eserleri döneme ışık tutmakla birlikte Türk Edebiyatı için de oldukça değerlidir. Çalışmamızı şekillendiren Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal romanı, Doğu-Batı kültürüne ait öğeleri gösterirken yanlış Batılılaşmayı da ele almış ve Halide Edip'in de eleştirdiği geleneksel değerleri hiçe sayma konusunu gündeme getirmiştir. Ona göre kendi kültürüne sahip çıkmak oldukça önemlidir. Bu bağlamda Sinekli Bakkal, toplumların kendi değerlerinden kopmaması gerekliliğine işaret eden ve Doğu-Batı çelişkisinin anlaşılması hususunda Türk edebiyatının değerli bir eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sinekli Bakkal, Doğu-Batı çelişkisinin Türk edebiyatına yansımaları gösteren geçmiş ve bugün arasındaki bağlantıyı anlamaya ışık tutacak bir eser niteliğindedir.

Anahtar Sözcükler: Doğu-Batı Çelişkisi, Türk Edebiyatı, Halide Edip Adivar, Sinekli Bakkal

ABSTRACT

In order to understand and make sense of Eastern and Western civilizations, it is necessary to know the stages they went through in the historical process. In fact, the conflicts between the two civilizations stem from the differences experienced in this process. The economic and social changes that took place with the Industrial Revolution increased the cultural difference and left the Eastern countries behind. The Ottoman Empire also fell behind the developments in the world during this period and was shattered thoroughly by the nationalism movement that came with the French Revolution. Trying to develop in the last period, the Ottoman tried to get some innovations from the West, but these innovations that could not adapt to their own culture were not enough to save the Ottoman Empire.

The conflict between East and West has been among the topics covered by many philosophers and writers. The works of Halide Edip Adivar, one of those who dealt with this subject, shed light on the period and are very valuable for Turkish Literature. While Halide Edip Adivar's novel Sinekli Bakkal(The Clown and His Daughter), which shapes our work, deals with the false Westernization while showing the elements of the East-West culture, it has brought the issue of disregarding the traditional values criticized by Halide Edip. According to her, it is very important to protect her own culture, thus Sinekli Bakkal (The Clown and His Daughter) emerges as a valuable work of Turkish Literature in terms of understanding the conflict between East and West and points out that societies should not be separated from their own values.

Sinekli Bakkal(The Clown and His Daughter) is a work that will shed light on the connection between the past and the present, showing the reflection of the East-West conflict in Turkish Literature.

Keywords: Eastern-Western Conflict, Turkish Literature, Halide Edip Adivar, Sinekli Bakkal (The Clown and His Daughter)

1. GİRİŞ

Doğu ve Batı çelişkisine yönelik tartışmaları anlamak için öncelikle bu kavramlara değinilmesi gerekir. Özdemir'e göre (2004, 64) Doğu ve Batı kavramları coğrafi ve tarihsel olarak somut ve net bir gerçekliği ifade etme özelliğine sahip değildir. Doğu-Batı arasındaki ilişkinin temeli, Batılı düşüncenin ortaya çıkardığı bir üründür. Malik de (1953, 1) Batı'yı, kökleri Batı Avrupa geleneğine dayanan ülkeleri ve halkları kastederek tanımlamaktadır. Özdemir (2004, 67) ise Doğu kavramını Batı'nın karşıtı olarak ifade etmektedir.

Sanayi Devrimi ile değişen üretim ve tüketim anlayışı, beraberinde toplumların yaşam biçimleri ve kültürel özelliklerini de etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu da dağılmadan önce son aşamalarında Batı ülkelerinden örnek almaya çalıştığı yenilikleri kültürüne uyarlama çabası içinde bulunmuştur. Fakat alınan yenilikler, Osmanlı kültürü ile uyum sağlamamış yalnızca biçimsel olarak kalmıştır.

Çalışmamızda ele aldığımız Doğu- Batı çelişkisi geçmişten bugüne gerek kültürel gerek ekonomik anlamda bireylerin davranışlarını etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Toplumların farklılıklarını kültürleri ile özdeşleştirmek yerinde olacaktır. Çalışmamızın ana teması olan Doğu ve Batı arasındaki çelişkilerin sebepleri arasında kültür, önemli bir yer almaktadır. Üretim ve tüketim anlamında birbirinden farklı süreçler geçiren toplumlar, tabii olarak kültürel boyutta da birbirinden farklı olmaktadır. Akça ve Hülür' e göre de (2004, 261) kültür, Türk toplum düşüncesinde iki yüzyıldır Batıyla olan ilişkinin ayrılmaz bir parçası konumundadır.

Doğu-Batı çelişkisi pek çok disiplin tarafından ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında sosyoloji perspektifinden Doğu- Batı çelişkisinin Türk edebiyatına yansmaları aktarılmaya çalışılacaktır. Bununla beraber Doğu ve Batı kültürünü oluşturan öğelerin ne olduğu, romanda bu öğelerden hangilerine değinildiği, çelişkilerin insan ilişkilerine yansmasının hangi toplumsal koşullar etrafında şekillendiği gibi soruların cevaplarını da içermektedir. Bu sorulara cevap ararken Halide Edip Adıvar'ın da bu iki çelişki içinde geçen yaşam öyküsü çalışmamız için oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışmamız kapsamı dışına çıkmadan Halide Edip'in yaşam öyküsüne de değinilmiştir.

Çalışmamızın yöntemini içerik analizi oluşturmaktadır. Hangi veri toplama yöntemi kullanılırsa kullanılsın veri

analizinin zeminini, elde edilen yazılı/sözel metin içeriklerinin analizi oluşturmaktadır. Bununla birlikte içerik analizi sayesinde, yazılı, görsel veya söylem içeriklerinde tanımlara, konulara ve düşüncelere ait vurguların sıklığına ulaşmak mümkündür. Bir konunun ne kadar çok ya da az ele alındığını içerik analizi sayesinde elde etmek mümkündür (Kozak 2014, 138). İçerik analizi, araştırmaların şekillenmesinde, bilginin elde edilmesinde, araştırma politikalarında, uygulamalarda ve halkın algısını biçimlendirme noktasında oldukça önemli araştırma sentezleridir (Çalık ve Sözbilir 2014, 34). Bir başka tanıma göre de içerik analizi politik söylemin istatistiksel semantiğidir (Kaplan 1943, 230). Bu sebeple, kelimelerin içinde gizli olan anlamları bulmak ve metin içinde sıklıkla tekrar eden meseleleri çözmek için içerik analizine başvurulmuştur.

Sinekli Bakkal'da dönemin özelliklerini, karakterlere yansmasını ve Doğu-Batı çelişkisini ele almak hususunda kullandığımız içerik analizinin yanı sıra alanla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması içinde Doğu-Batı çelişkisini anlamak adına Osmanlı'nın içinde yaşadığı konuları bilmek, edebiyat üzerine yansmalarını anlama noktasında anahtar görevi görmektedir. Romanın geçtiği dönem olan II. Abdülhamit Dönemi'nin de anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Maden'e göre (2014, 9), II. Abdülhamit Dönemi, Sultan'ın kendine özgü yönetim anlayışı sebebi ile Osmanlı tarihinin en dikkat çeken ve sıklıkla tartışılan yıllarındandır. Saltanatının ilk yıllarında '93 Harbi ve İngiliz siyasetinin kapanında sıkışmış ancak daha sonraki dönemlerde Osmanlı'da otorite sağlamış ve kendi projelerini uygulamıştır.

II. Abdülhamit sancılı süreçleri atlarmaya, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmaya çalışmıştır. '93 Harbi'nin yükümlülükleri ve verdiği zarar Osmanlı Devleti'nin toparlanmasına engel olmuştur. Eğitim, ordu ve ekonomi gibi alanlarda reformları gerekli kılmuştur (Yıldız, 2012: 2741). Abdülhamit Dönemi'nin sıkıntılı günleri, Sinekli Bakkal'ın ruhuna gerek olaylarla gerek karakterlerle yansımış ve Halide Edip'in ülkenin sorunlarına çözüm arayışı, yazdıklarında kendini göstermiştir. Çeşitli yönetim biçimlerine şahit olan Halide Edip, din, eğitim ve dönemin siyasi karmaşasını vurgulamıştır.

2. HALİDE EDİP ADIVAR

Halide Edip Adıvar'ın eserlerini anlamak için kendisinin yaşam öyküsünü bilmek oldukça önemlidir. Özellikle ilk

çocukluk zamanlarından başlayıp I. Dünya Savaşı sonrasına kadar hayatını anlattığı Mor Salkımlı Ev, okuyucular için Halide Edip'in yaşam hikâyesini okumanın yanı sıra döneme tanıklık etme imkânı da vermektedir. Çalışlar'a göre (2011, 9) Mor Salkımlı Ev'e dair Halide'nin belleğinde yaşama başladığı ilk yılları Beşiktaş'taki evine dair hatıraları oluşturmaktadır. Bu ev, İhlamur'a giden uzun caddeye inen birbirine muvazi dik yokuşlardan birinin hemen hemen tepesindeydi. Bu evden sonra gelen kocaman kâgir konak, bu yokuşun son evidir. Tepenin solu koyu yeşil çamla, nazlı söğütler arasında Abdülhamid'in Beyaz Saray'larını görürken, sağ tarafı Adalar Denizi'nin mavi sularına bakar... Bahçeye bakan pencereler baştanbaşa mor salkımlıydı." (Adıvar 2007, 15).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış yılları, Halide'nin çocukluk dönemlerine denk gelmekteydi. Küçük yaşlarda annesini kaybeden Halide'nin hayatı, babasının da birkaç evlilik yapması sebebi ile iki ev arasında geçmiştir. Bunlardan biri babasına ait alafrağa ev diğeri ise anneannesinin alaturka evidir (Enginün 1989, 1). Halide Edip'in romanlarında da sıklıkla karşılaştığımız Doğu-Batı meselesi, kendisinin çocuk yaştan beri bu ikilem arasında büyümesinin de etkisi ile olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Halide Edip'in eserlerindeki ideal ve yaşlı Türk tipleri için de Eyüplü, Mevlevi anneanesi ile karısına hayranlık duyan büyükbabasının etkisi bulunmaktadır. Halide Edip'in romanları çeşitli din, dil ve ırka mensup karakterleri içermektedir. Bu noktada yine anneannesinin evinin çeşitli insanlar tarafından sıklıkla ziyaret edildiği bilgisi, Halide Edip'in eserlerini anlama noktasında kaynaklık edecektir. Birçok insan ve o insanların kültürüne şahit olan Halide Edip, bu evde din eğitimi de almıştır. Öyle ki daha sonra eserlerinde dini ele alırken bireysel ve sosyal bir olay olarak konu ederek, dini farklı açılardan yorumlayan karakterler de çizecektir ve bunları yaparken, dine dair ilk izlenimleri etkili olacaktır (Enginün 1989, 2).

Halide Edip'in babası Mehmet Edip, İngiliz terbiyesini benimsemiş ve kızının da bu terbiye ile büyümesini uygun görmüştür. Anneanne ve büyükbabasında gördüğü terbiyeden farklı olan bu durum, Halide Edip'i rahatsız etmiştir. Yaşlılarından gerek giyimi ile gerek beslenmesi ile farklı olan Halide Edip, bu durumdan sıklıkla sıkıntı duymuştur (Çalışlar 2011, 14). Doğu-Batı kültürü içinde yetişen Halide Edip, bu gözlem ve anılarını yazıya dökmüş,

romanlarında da sıklıkla karşılaşılan konulardan biri olmuştur.

Halide Edip, Amerikan Kolejine gidene kadar, Kur'an okumasını öğrenmiş, seyahatnameler okumuş, büyükbabasından savaş hikâyeleri dinlemiş ve Karagöz oyunlarına gitmiştir. Ancak babasının Halide Edip'i Amerikan Kolejine vermesi ile kendisini yeni bir çevrenin ve eğitim-öğretim sisteminin içinde bulan Halide Edip, burada Hristiyanlıkla karşılaşarak bu kez de İncil'i okumuştur. Arapçanın yanı sıra İngilizce, müzik, Türkçe, edebiyat, matematik ve Fransızca dersleri de almıştır. Zihninin dengesini kurma konusunda iki hocası kendisini etkilemiştir. Bunlardan biri Herbert Spencer hayranı olan Rıza Tevfik Bölükbaşı diğeri ise matematikçi Salih Zeki'dir. Rıza Tevfik, mistisizm, felsefe, sanat ve şiirden bahsederken, Salih Zeki pozitivist dünyaya ilişkin bilgiler aktarmaktadır. Bu durum ise Halide Edip'in düşünce biçimlerinde etkili olmuştur (Enginün 1898, 6).

1901 yılında koleji bitirdikten sonra Salih Zeki ile evlenmiştir. İki çocukları olmuş ve Halide Salih imzasını kullanmaya başlamıştır. Tanin gazetesinde yayımlanan yazıları ilgi görmüştür. Daha sonra Salih Zeki'den ayrılan Halide Edip Dr. Adnan Adıvar ile evlenmiştir.

Halide Edip'in yaşam öyküsü elbette bu kadar kısa değildir. Fakat çalışmamızın bağlamından kopmamak adına, Doğu-Batı çelişkisini ele alacak ölçüde, yalnızca Halide Edip'in iki kültür arasında başlayan yaşamından birkaç parçaya değinilmiştir. Doğu-Batı çelişkisinin Türk Edebiyatı'na yansmasını anlamak için Doğu-Batı kavramlarına yönelik de literatür çalışması yapılmıştır.

Batı, kültürel süreçlerin gelişim aşamalarında başta ekonomik ve siyasi alan olmak üzere diğer tüm alanlarda geniş ve derin bir temsil gücü elde etmiştir (Akça ve Hülür 2004, 261). Batı felsefesinin ve düşüncesinin oluşmasında etkili olan en önemli özellikler, evrenselcilik ve çoğu şeyi genel kavramlarla açıklama ve anlatma çabası olmuştur (Köktürk 2013, 36). Batı ve Doğu karşılıklı ilişkiler neticesinde kendi kimliklerini kazanmıştır. Medeniyet, Batı'nın sadece kendi tarihsel süreci içinde oluşmadığı gibi Doğu da bu gelişmelerin tamamen dışında kalmamış ve aralarındaki çelişki sonucunda ortaya çıkmıştır. (Sezer 1998, 37; Köktürk 2013, 38).

3. DOĞU- BATI ÇELİŞKİSİ

Sanayi Devrimi tüm dünyada çok ciddi değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Makineleşmenin ve insan gücünün değerinin tartışıldığı bu süreçte, insan gücünün çok üstünde olan makinelerin icadı, ekonomik sistemlerde köklü değişikliklere sebep olmuştur. Dokuma ile başlayan bu değişim buharlı makinelerin icadı ve gelişmesi ile ulaşım sektöründe de yeniliklere yol açmıştır. Bu sistemin gemi ve trenlerde kullanılmasının ardından 1890'lı yıllardan itibaren otomobillerde de kullanılmaya başlanması ile özel araçların kullanımı da yayılmıştır. Dokuma tezgâhlarının ilerlemesi tekstil sektörünü ilerletmiştir. Bununla birlikte yeni tekniklerle demir, çelik ve kömür madenciliğinin ilerlemesi, yolların düzenlenmesi, yeni demiryollarının yapılması gibi yenilikler ise ulaşımı ve doğrudan ticareti etkilemiştir. Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdikleri insanlığın yeni bir döneme girmesine sebep olmuştur. Henry Ford'un fabrikasında montaj bant sistemi ve seri üretim ile gerçekleşen üretimler, arabaların üretim sürelerini kısaltmıştır. Bu sistem arabaların üretiminden sonra başka ürünler için de kullanılmaya başlamıştır (Chalton ve MacArdle 2018, 20-21).

Üretim ve tüketim anlayışı değişen Batılı ülkelerin ekonomileri gelişmiş ve tabii olarak fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra kendini gerçekleştirme noktasında bilimden edebiyata, müzikten resme pek çok alanda ilerleme kat etmişlerdir. Bu gelişmeler zamanla Batı'nın en önemli güç haline gelmesini sağlamıştır. Batı'da bu gelişmeler sürerken çevre ülkeler de bu gelişim ve değişimi kendi kültürlerine alma ve uygulama çabasında olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları Batı'daki gelişmeleri takip etme ve uygulama açısından önemli yıllardır. Bu süreçte ekonomiden sağlığa, eğitimden edebiyata pek çok alanda yeniliğin Batı'dan Türk kültürüne aktarıldığı görülmektedir. Çalışmamız bağlamında Türk edebiyatı özeline değinecek olursak, roman ve hikâye gibi olay çevresinde gelişen metinler de edebiyatımıza aktarılmıştır. Moran'a göre (2004, 9), romanın bize gelmesi yavaş bir şekilde gelişen anlatı türü olmamıştır. Roman türü, ilk olarak Batı romanından çeviriler ve taklitler ile edebiyatımıza girmiş ve roman yazan ilk aydınlar, burada Avrupa edebiyatının ileri bir uygarlığı gösterdiğini işaret etmiştir. Halide Edip'i en çok ilgilendiren, Tanzimat Dönemi'nden başlayarak genellikle yazarların üzerinde durduğu Batılılaşmanın yanlış anlaşılması olmuştur. İlk romanlarından başlayarak, Batılılaşmayı günlük

yaşayıştaki özenti değişme biçiminde anlayışı eleştirdiği görülür. Yer yer kendisinin yaptığı, yer yer de romandaki kişilerden birine yaptırdığı eleştirilerinde ulusal değerlerimizi savunur. Günlük yaşayışla ilgili bilinçsiz özentiler yanında, daha önemli olan Batı'dan gelen her düşünceyi kesin ve doğru olarak kabul edip kendi değerlerimizi küçümsemektir (Önertoy 2011, 38-40).

On dokuzuncu yüzyıl Fransız Devri sonrasında yaşanan ulus-devlet yapılanması yayılmaya başlamıştır. Aynı zamanda Türk sosyolojisi açısından da imparatorluğun dağılma sürecinin başladığı yıllara rastlamaktadır. Bu yüzyılın devamında yirminci yüzyıl içinde Fransız Devrimi'nin etkileri görülmektedir (Köktürk 2021, 81). Bu devrimin çalkantıları süreç içinde kendini hissettirmiş ve hem toplumu hem de toplumun her kurumunu etkilemiştir. Milliyetçiliğin ön plana çıktığı 1900'lü yıllarda egemen düşünce sistemleri ortaya çıkmıştır. Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük düşünce sistemlerinin başında gelmektedir. Köktürk'ün ifade ettiği gibi (2021, 82) Osmanlılık fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yapısı ile aynı şekilde devam ettirilmesi gerekliliğini vurgularken, İslamcılık fikri, toplumsal yapılanmanın İslam dini çerçevesinde biçimlendirilmesi ve İslam ülkeleri ile ortak kararlar verilmesini uygun görmektedir. Bir diğer egemen düşünce yapısı olan Batıcılık ise Türkiye'nin kurtuluşunu Batı'da görmektedir. Batı'nın kültürel değerlerinin benimsenmesi görüşünü savunmaktadır. Bunların dışında Cumhuriyet kadrolarında önemli ve işlevsel özelliklere sahip Türkçülük akımı ise toplumun hemen her yapısını etkilemiştir (Köktürk 2021, 83). Hâkim düşünce sistemleri çerçevesinde toplumun nasıl daha iyi olacağını, kendine özgü düşüncelerle ortaya koyan fikir akımları belli grupların denemeleri ile birlikte bir süre topluma egemen olmuştur. Ancak bunlardan en etkili olan Türk milletini yükseltmek isteyen Türkçülük akımı olmuştur.

Sanayi Devrimi ve beraberinde getirdikleri yeni bir dünya düzenini oluşturdu. Bu bağlamda Huntington'un da belirttiği gibi (1995, 14) bu yeni dünyada ideoloji ve ekonomi ile ilgili mücadeleler yerini insanlar arasındaki bölünmelere ve kültüre bırakmaktadır. 16. yüzyılda başlayan Doğu-Batı çelişkilerinin başında Batı'nın teknolojiden sanata pek çok alanda ilerlemesi ve Doğu'nun bu gelişmelerden geri kalması gelmektedir. Üretimde büyük bir yenilik olan Sanayi Devrimi'nin getirdikleri ile önü alınmaz bir ilerleme kaydeden Batı medeniyeti, başta ekonomi olmak üzere pek

çok unsuru da tek eline almıştır. Batı'nın bu gelişmelerini takip etmeye çalışan, ekonomi, eğitim ve siyasi anlamda Batı'yı örnek alma çabaları olan Osmanlı İmparatorluğu ise kendi iç dengesi ve geleneksel kültürü ile uyuşmayan bu yeniliklere uyum sağlamada güçlük çekmiştir. Tercümeçilik ve aktarmacılık Osmanlı için olumsuz sonuçlara yol açmış ve pek çok düşünürün bu konuyu ele alıp incelemesine zemin hazırlamıştır.

Batı'yı ve Batılılaşmayı yanlış anlayan toplumlar kendi değerlerinden kopuk bir yaşam sürmeye başlamış, bu sebeple ne yeni kültürü anlayabilmiş ne de geleneksel değerlerini koruyabilmiştir. Köktürk'e göre de (2021, 84) Doğu ve Batı'nın ne olduğuna ilişkin çizilmeye çalışan çerçeveler ve atıflar oldukça çeşitlidir. Bu bağlamda her iki kavramın da ne olduğunu iyi bilmek gerekir. Bunun sebebi ise yaşadığımız toplumu, üzerinde bulunduğumuz zemini tanıma ve analiz etme gerekliliğidir. İyi anlaşılabilen kavramlar ne yazık ki toplumlar tarafından yanlış anlaşılmakta ve kendi toplumsal yapı ve değerlerini aşındırmaktadır. Yeniliklere açık olmakla birlikte yerli ve milli değerleri korumak toplumların daha sağlıklı ve aşınmamış bir yapı ile varlığını sürdürmesi noktasında üzerinde durulması gereken bir konu olduğu görülmektedir. Uzun süre Doğu-Batı kültürü arasında kalan toplumların kendi kültürel değerlerini unutmaları ve yanlış Batılılaşması da Türk edebiyatında pek çok esere konu olmuştur.

4. DOĞU – BATI ÇELİŞKİSİ EKSENİNDE SİNEKLİ BAKKAL

Karakterler	Kız Tevfik	Emine	Rabia	İmam İhrami	Selim Paşa	Sahiba Hanım	Hilmi	Vehbi Dede	Peregrini (Osman)
Bizlikler	Emine'nin Kocası	İmam İhrami'nin Kızı	Kız Tevfik ve Emine'nin Kızı	Mahallenin İmamı	Zaptiye Nazırı	Selim Paşa'nın Karısı	Selim Paşa'nın Oğlu	Rabia'nın Alınırka Hocası	Rabia'nın Bani Müzik Hocası - Kocası

Tablo 1: Sinekli Bakkal romanının ana karakterleri

Yukarıda verilen tablo metnin daha iyi takip edilebilmesi için hazırlanmıştır. Bu tabloda yer alan karakterler dışında birçok yan karakter bulunmaktadır. Fakat çalışmamız kapsamı içinde yalnızca ana karakterlere yer verilmiştir.

II. Abdülhamit Dönemi İstanbul'unu sanatsal, ekonomik, siyasi, dini ve toplumsal özellikleri bağlamında ele alan Sinekli Bakkal, bir yandan dönemin koşullarını resmederken diğer yandan o dönemin insanının yaşadıklarını da aktarmaktadır. Moran'a göre (2004), Sinekli Bakkal'ın ana

karakterlerinden Rabia, romanda ne merkezi bir konumda ne de Sinekli Bakkal'ın yazılma nedenidir. Bunun aksine Rabia karakteri romanda kimi zaman sorunların aktarılmasında bir araç olarak da ele alınmaktadır. Adivar'a göre (2008, 12), Sinekli Bakkal "Bir geçitten ziyade toplantı yeri: Mahalleli orada muhabbet eder, konuşur, kavga eder, eğlenir. Hayatın orada geçmeyecek bir safhası yok gibidir. İhtiyarlar, vaktiyle çeşme başında doğuran kadın bile olduğunu gülerek rivayet ederler." Sinekli Bakkal'da kişiler kendilerini toplumdan soyutlanmış kişiler değildir, o dönemin acılarını, sevinçlerini ve diğer birçok duyguyu yansıtmaktadırlar.

İki bölümden oluşan romanın birinci bölümünde ana temayı oluşturan unsurlardan biri Abdülhamit'in istibdat idaresine karşı isyan edip devrim yapmanın doğru olup olmaması sorunsalıdır. Buna paralel olarak romanın ilk kısımlarında Sinekli Bakkal mahallesinin nasıl bir yer olduğu, Rabia ve yakın çevresi tanıtılmaktadır. Rabia'nın babası Kız Tevfik'in sürgüne yollanması konusu kitapta işlenen siyasi konulara örnek olmakla birlikte asıl mesele, Kız Tevfik'in sürgüne gönderilmesinin ardından İmam Hacı İlhami Efendi'nin Rabia'yı hafız olarak yetiştirmesidir. Rabia henüz on bir yaşındayken mevlitlerde aşır ve camilerde mukabele okur. Bu süreçte Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın karısı Rabia'yı çok beğenir ve onu konağa davet eder. Halide Edip, Sinekli Bakkal'da görüşlerine ve savunduğu düşüncelere ters düşen gelişmeleri de karakterler üzerinden eleştirmektedir. Eleştirdiği noktalardan biri de yönetici sınıftır. Bu sebeple Halide Edip, okuyucuyu saray ve çevresi ile tanıştırmıştır. Bu çevre ise Sinekli Bakkal'dan oldukça farklı Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın konağıdır. Halide Edip burada Rabia karakterini Mevlevi şeyhi Vehbi Dede ile tanıştırır ve musiki dersleri aldırır. Bu vesile ile romandaki Doğu-Batı çelişkinin sunacak karakterlerden biri kendini göstermiş olur (Moran 2004, 158-169).

Romanın ikinci bölümünün ana temalarından biri Rabia ve Peregrini'nin evlenmesi diğeri ise Sinekli Bakkal ve saray çevresinin karşılaştırılmasıdır. Halide Edip, romanın ilk kısmında karakterleri ve özelliklerini aktarmakla okuyucuya nasıl bir mozaik oluşturduğunu göstermektedir. İkinci bölümde ise yerleşik değerlerin ve Batı kültürünün hangi noktalarda zıtlıklar içerdiğini insan ilişkilerini nasıl etkilediğini göstermektedir.

Saray ve çevresinde kendi milli değerlerini bırakarak Batı'ya hayran bir yaşam biçimi görülmektedir. Bunun örneği

ise Dâhiliye Nazırı Zati Bey'in davranışlarıdır. Öyle ki Zati Bey kadınlara düşkün ve Batı tarzı eşyalarla dolup taşan bir eve sahiptir. Bu yönü ile de yazar tarafından toplumun belli bir sınıfı eleştirilmektedir. Bir başka örnek Behire Hanım ve ailesidir. Behire Hanım'ın kocası Avrupa'da okumuş bir mühendistir ve Batı'dan gelen her şey, onun için diğerlerinden üstündür. Milli değer bilinci olmayan bu ailenin her biri için Batı'lı olmayan şeyler kayda değer değildir (Moran 2004, 169). Halide Edip'in kendi inanç ve düşüncelerini karakterler aracılığı ile görmek mümkündür. Nitekim yazar, milli değerlere sahip ve Batı'dan aktarılan fikirleri olduğu gibi kabul etmez. Romandan da anlaşılacağı gibi yerli ve milli olanı bırakmak istemeyen yazar Rabia karakterini Sinekli Bakkal'dan uzaklaştırmaz, çünkü Sinekli Bakkal sunduğu mozaik ile değerlere sahip çıkılması noktasında bir simge halinde sunulmaktadır.

Toplumlar, kendi dışındaki değişim ve dönüşümü anlamlandırmaya çalışırken, kendi değerleri ve diğer değerler arasında karmaşa yaşamaktadırlar. Selim Paşa ve oğlu Genç Türk Hilmi üzerinden aktarılan geleneksel değer ve Batı değerleri çelişkisi Halide Edip'in yanlış Batılılaşmayı ele aldığı bölümlerden birini oluşturmaktadır (Uysal 2006, 95). Baba oğul arasındaki bu çelişki romandaki siyasal sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Yazar Doğu'yu yok sayan kişiler olması sebebi ise Genç Türklerin Avrupa'ya hayran olmasını eleştirmektedir. Bunun sebebi ise Halide Edip'in, sorunların çözümünde şiddeti katıyen reddetmesi ve devrimden ziyade evrimi önlemesidir. (Moran 2004, 159-162). Moran'ın aktardığına göre de (2004), Hilmi'nin giriştiği bu işler Hem Hilmi'ye hem de çevresindekilere zarar verir. Bunu fark eden Hilmi hemen düşüncelerinden vazgeçer ve kitapta Doğu'ya ait en güzel din anlayışına sahip bilge kişi olarak sunulan Vehbi Dede'nin düşüncelerini benimser ve devrimcilikten vazgeçer.

Hilmi'nin, Rabia'nın sesini duyduktan sonra ona Batılı bir hoca önermesi, Hilmi'nin Batı hayranı olması ile ilişkilendirilmektedir. Öyle ki Doğu değer ve kültürünü benimseyen Selim Paşa, Hilmi'nin bu fikrini kabullenemez. Selim Paşa ve Hilmi üzerinden aktarılmak istenen Doğu-Batı çelişkinin yazar, musiki perspektifinden aktarmaktadır.

Köktürk'e göre (2013, 37) din, toplumların birbirinden farklı noktalarını göstermektedir. Doğu- Batı farklılaşmasını da dinler ayrılığı ile ilişkilendirmek mümkündür. Genel anlamada İslamiyet Doğu'yu, Hristiyanlık ise Batı'yı temsil

etmekte ve toplumların kimlikleri üzerinde etkili olmaktadır. Hutington'a göre (1995, 20) "İnsanlar kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça, farklı din ve etnik yapılarla mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı bir "biz" ve "onlar" ilişkisinin var olduğunu muhtemelen göreceklerdir. Kültür ve din farklılıkları, siyasi meseleler üzerinde insan haklarından, göç, ticaret, iş ve çevreye kadar uzanan farklılıklar meydana getiriyor". Bu ifadelerden de yola çıkarak din-kültür ilişkisini vurgulamanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sinekli Bakkal'da din-kültür ilişkisinin örneğini Rabi ve Peregrini ilişkisinde görmek mümkündür. Rabia'nın yetişkinliğe geçişi ile karşı cinsin ilgisini çekmesi ve onun da bu duyguları hissetmesi görülmektedir. Batılı Peregrini ile tanışması Rabia'nın duygu durumunu etkilemiş ve Peregrini'den hoşlanmaya başlamıştır. Fakat Peregrini'nin Hristiyan olması Rabia'nın kafasını karıştırmıştır ve bu konuda yakın çevresinden fikir almıştır. Rabia, Vehbi

Dede'ye bu konudan bahsetmiş fakat Vehbi Dede, kültür ve yaş farkına dikkat çekmiştir. Rabia dedesi ve annesi ile de bu konuyu paylaşmış ve üçünün de düşüncelerini göz önünde bulundurarak Peregrini'yi Müslüman olması konusunu iletmeyi düşünmüştür. Peregrini'nin de duygularının karşılıklı olması ile Sinekli Bakkal'da Rabia'ya evlenme teklifi eder, Müslüman olur ve Osman adını kullanmaya başlar. Peregrini'ye annesinden yüklü bir miras kalmış olmasına rağmen, Rabia'nın isteğiyle Sinekli Bakkal'da yaşamaya devam ederler. Bu geleneksel yaşama alışmaya çalışan Peregrini kimi zaman kültürel farklılıklardan sıkıntı duyar ve bunu Rabia ile paylaşır. Daha iyi bir hayat yaşamanın mümkün olduğunu belirten Peregrini, Rabia'nın Sinekli Bakkal'dan taşınmak istememesi ile bir süreliğine tek başına kalmak için buradan ayrılır. Fakat Rabia'nın hamile olduğunu öğrenmesi ile araları düzelir. Uysal'a göre (2006, 96), Halide Edip'in hayal ettiği toplumu biçimlendiren en önemli unsurlardan biri dindir. Yaşam öyküsünde de bahsedildiği üzere çocukluğunda anneannesinden gördüğü dini eğitim Halide Edip'in entelektüel kimliğini oluşturan bir öge olmuştur. Yine Vehbi Dede (geleneksel) ve Ali Bey (modern) karakterleri de dini öne çıkaran iki isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu-Batı çelişkisi, edebiyat ve sosyoloji için toplumsal davranışları çözümleme noktasında anahtar kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Din, aile ve sanat konuları ile ele

alınan bu çelişki toplumsal koşulları ve bireylerin iç dünyalarını yansıtmaya bağlamında edebiyatın işlevini de göstermektedir. Halide Edip, çalkantılı geçen yaşamı boyunca pek çok siyasi, dini ve kültürel farklılıklara rastlamış ve özellikle Sinekli Bakkal'da bu çalkantılı dönemlerin bir kesitini aktarmıştır.

5. SONUÇ

Halide Edip'in milli ve dini değerlerinin oluşma süreci yaşamının ilk dönemlerinde başlamıştır. Henüz çocuk yaşta annesini kaybeden Halide Edip, anneannesinin ve babasının evinde gördüğü iki farklı kültür ile büyümüştür. Yaşadığı o yıllar yazarın ilerideki entelektüel zihniyetine de etki etmiştir. Bu yıllarda yaşadığı ikilemler ve çelişkilerin bir benzerini Sinekli Bakkal'da da ele aldığı görülmektedir. Sinekli Bakkal ülkenin siyasi ve toplumsal yapısına ilişkin de önemli bilgiler içermektedir.

Özgürlük, demokrasi, din, aile gibi kavramları vurgulayan yazar, Sinekli Bakkal'da da bunların üzerinde durmuştur. Ana karakterlerden Rabia'nın kararlı yapısı romanın bel kemiğini oluşturan karakter özelliklerinden olmuştur. Çünkü Rabia'nın görüşleri geleneksele ve batılılaşmaya ilişkin önemli meseleleri okuyucuya sunmaktadır. Rabia'nın yaşadığı Sinekli Bakkal Mahallesi içinde barındırdığı çeşitli dinden, dilden ve milletten insanlar ile adeta Osmanlı İmparatorluğu'nun minyatürünü andırmaktadır. Bu mahalle aynı zamanda geleneksel ve bu gelenekselden kopmanın ne derece güç olduğunu göstermektedir. Bunlardan en önemlisi de Peregrini'nin maddi durumunun iyi olmasına rağmen Rabia'nın evlendikten sonra da Sinekli Bakkal'dan ayrılmak istememesidir. Gelenekselin bir ayağı olan bu mahalle içinde barındırdıkları ile bir bütün olarak aktarılmıştır.

Rabia'nın musikideki yeteneği onun saray ve çevresi ile tanışmasına vesile olmuştur. Bu sayede Halide Edip, halkın yanı sıra yönetici sınıfı da ele almış ve bu şekilde yanlış Batılılaşma meselesini aktarmıştır. Doğu'nun ve Batı'nın kendine has özellikleri olduğu açıktır. Fakat bu ikisi arasındaki dengeyi kurmak oldukça zordur ve bu yüzden de çelişkilere sebep olmaktadır. Halide Edip bu çelişkinin bir örneğini de Selim Paşa ve oğlu Hilmi üzerinden aktarır. Geleneksele körü körüne bağlı ve yeniliğe açık olmayan Selim Paşa, oğlu Hilmi'nin Batı hayranı olmasına tahammül edemez. Aynı hanede iki zıt görüş aktararak kültürel

değerlerin de tehlike altında olduğuna ve yanlış batılılaşmaya eleştirel bir gözle bakar.

Batılılaşma hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve sonrasında gelen Türkiye Cumhuriyeti'ni kültürel açıdan tehdit etmiştir. Yeni bir şey üretmektense hazır yapılmış olanı alıp, kendi kültürüne uyarlamaya çalışan Osmanlı Devleti bu konuda çok da başarılı olamamıştır. Çünkü kendi toplumuna uygun yenilikler ve icatlar yapan Batı toplumu, geleneksel değerler açısından bir Doğu devleti olan Osmanlı İmparatorluğu ile benzerlik göstermemektedir. Tabii olarak Batı'dan gelen birçok yenilik de Osmanlı toplumunda eğreti durmuş ve beklenen sonuçları göstermemiştir. Aksine bir hayal kırıklığı olan Batılılaşma, aktarmacılık anlayışı ile istenmeyen sonuçlara sebep olmuştur.

KAYNAKLAR

- Adıvar, H. E. (2007). Mor Salkımlı Ev: Can Yayınları. İstanbul- Türkiye.
- Adıvar, H. E. (2008). Sinekli Bakkal: Can Yayınları. İstanbul-Türkiye.
- Akça, G., Hülür, H. (2004). Osmanlı-Türk Düşüncesindeki Doğu- Batı İmgelerini Küreselleşme Tartışmaları Bağlamında Yeniden Düşünmek. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 16: 259-282.
- Chalton, N. ve MacArdle, M. (2018). Bir Nefeste 20. Yüzyıl. (Çev. Bulut, O.): Mayakitap. İstanbul-Türkiye.
- Çalık, M., Sözbilir, M. (2014). Parameters of Content Analysis. Education and Science. 39 (1): 33-38.
- Çalışlar, İ. (2011). Biyografisine Sığmayan Kadın: Halide Edip: Everest Yayınları. İstanbul- Türkiye.
- Enginün, İ. (1989). Halide Edib Adıvar: Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara-Türkiye.
- Huntington, S.P. (1995). Medeniyetler Çatışması. (Der. Yılmaz, M.): Vadi Yayınları. Ankara- Türkiye.
- Kaplan, A. (1943). Content Analysis and the Theory of Signs. Philos Sci. 10 (4): 230- 247.
- Kozak, M. (2014). Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri. Detay Yayıncılık: Ankara- Türkiye.
- Köktürk, G.V. (2013). Baykan Sezer'de Doğu-Batı Sorunu: Doğu Kitabevi. İstanbul- Türkiye.

Köktürk, G.V. (2021). Tarihsel Gelişim Süreci İçerisinde Türk Sosyolojisi. Sosyolojik Bağlam Dergisi. 2 (1) : 77-92.

Yıldız, Ö. (2012). II. Abdülhamit Devrinden I. Cihan Harbine İstanbul'da Amerikan Misyoner Faaliyetlerine Bir Bakış. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. (7),3: 2739-2750.

Maden, F. (2014). II. Abdülhamit Dönemi. Tarihçi Kitabevi: İstanbul-Türkiye.

Malik, C. (1953). The Relations of East and West. Proceedings of the American Philosophical Society. 97 (1): 1-7

Moran, B. (2004). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I. İletişim Yayınları. İstanbul-Türkiye.

Önertoy, O. (2011). "Halide Edip Adivar Romanlarında Toplumsal Eleştiri". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 18 (1): 37-46.

Özdemir, Ş. (2004). Bilgi Sosyolojisi Açısından "Doğu" ve "Batı". Uluslararası İlişkiler. 1 (1): 61-92.

Uysal, Z. (2006). "Bir Toplum Projesinin Peşinde Halide Edip Adivar". Doğu – Batı Dergisi, 35: 87-10